

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Aralık 2021 • Cilt: 12 • Sayı: 108 • Fiyatı: ₺ 15

EKONOMİK PERSPEKTİFTEN
TÜRKİYE-BAE NORMALLEŞMESİ
DR. RECEP YORULMAZ

FRANSA'NIN İRAN YAKLAŞIMI VE
NÜKLEER MESELEDEKİ POZİSYONU
MUSTAFA CANER

KRİMİNAL BİR AKTÖR OLARAK
REJİM ORDUSU 4. ZIRHLI TÜMENİ
ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

FRANSA'NIN ORTADOĞU SİYASETİNİN ÇIKMAZLARI

ISSN 1308-7541

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
DOÇ. DR. KERİM EMİL BİTAR
ABDENNOUR TOUMI

ÇIKARLAR VE İLKELER ARASINDA
FRANSA'NIN KÖRFEZ SİYASETİ
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

ABU DABI-PEKİN TİCARİ VE GÜVENLİK
İLİŞKİLERİNE WASHINGTON MÜDAHALESİ
GÖKHAN ERELİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı, Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Dr. Mustafa Yetim
Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Çingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara
Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotografılar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 12, Sayı 108, Kasım 2021

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 30 Kasım 2021

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2021 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association

ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

EBSCO
HOST

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 108. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda Fransa'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki girişimlerine, karşılaştığı açmazlara ve sömürgeci mirasını yeniden canlandırma şeklindeki çabalarına yönelik meydan okumalara odaklanmaktayız. Uzun yıllar Fransa'nın bu bölgede sömürgeci güç olarak yer aldığını düşündüğümüzde, son yıllarda özellikle Emmanuel Macron'un Fransa'yı yeniden etkin güç kılma arayışlarının bazı bölgesel yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Amerikan'ın bölgedeki askerî angajmanlarını sınırlandırma ve olası bölgeden çekilme yaklaşımının da Paris'i yeniden bölgede aktif bir tutuma yönelten faktör olarak karşımıza çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu gelişmelerin sonucu olarak eski sömürge güç Fransa'nın karşılaştığı bölgesel güç gerilemesine rağmen, son dönemde özellikle Levant, Kuzey Afrika ve Körfez bölgesinde yoğunlaşan diplomasi trafiğinin ne anlama geldiği ve sonuçlarının-etkilerinin neler olabileceği dergimizde detaylı şekilde irdelenmektedir.

Diğer bölgesel konular kısmında ise Türkiye-Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) normalleşmesinin ekonomik boyutu, son dönemde krizlerle anılan Lübnan ile Körfez ülkeleri arasında yaşanan gerilimde Hizbullah faktörü, ABD yönetiminin BAE-Çin arasında gelişen ve ekonomik motivasyonları da barındıran yakınlaşmaya ilişkin tutu-

mu, Beşar Esad rejiminin Suriye sahasında adeta illegal faaliyetlerini üstlenmiş 4. Zırhlı Tümen ve sürekli darbeler, siyasi krizler ve protestolarla gündeme gelen Sudan'daki gelişmeler gibi bölgede ön plana çıkan meseleler kapsamlı şekilde değerlendirilmiştir.

Gelenek üzere bu sayımızda da kapak konumuzu film üzerinden değerlendirdiğimiz bölüm, aralık ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, etkinliklerimize ilişkin bilgilisel ve yine ilgili konularımıza ilişkin önde gelen Ortadoğu uzmanlarıyla mülakat gibi kısımlar yer almaktadır. Film üzerinden kapak konusunu anlamlandırma amacıyla Fransız yapımı İran'ı konu alan Persepolis'in göz ardı edilmiş detaylarını ilginize sunmaktayız. Mülakat kısmında Beyrut Saint Joseph Üniversitesinde (USJ) Siyaset Bilimi Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Kerim Emil Bitar'ın Fransa'nın Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki politikalarına yönelik kapsamlı yorumları başta olmak üzere bölgedeki diğer gelişmeler üzerine analizleri yer almaktadır. Kapak konumuzla ilgili biyografi kısmında ise hem Kuzey Afrika'da hem de Cezayir'de Fransız işgal-sömürü düzenine karşı geliştirilmesi gereken mücadeleye fiktörel katkılar sunan ve bu mücadeleye İslami yorum kazandıran Malik bin Nebi'nin kısa hayat hikâyesi ve düşünceleri işlenmektedir. Son olarak ORSAM öncülüğünde kasım ayı içerisinde gerçekleştirilen ve önemli sonuçları barındıran etkinliklere ilişkin detaylara da bu sayımızda ulaşabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Aralık 2021 Cilt: 12 Sayı: 108

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

08 Çıkarlar ve İlkeler Arasında Fransa'nın Körfez Siyaseti / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

12 Fransa'nın İran Yaklaşımı ve Nükleer Meseledeki Pozisyonu / Mustafa Caner

16 Fransız Sömürgeciliği Mirası Cezayir Kökenli İki Topluluk:
Harki ve Pied-Noir / Musab Yılmaz

BÖLGESEL GELİŞMELER

38 Lübnan-Körfez Ülkeleri Krizinde Hizbullah Faktörü / A. Selcan Özdemirci Cinal

42 Abu Dabi-Pekin Ticari ve Güvenlik İlişkilerine Washington Müdahalesi / Gökhan Ereli

46 Sudan Paradoksu: Krizlerden Çıkış Mümkün mü? / Kaan Devocioğlu

KAPAK DOSYASI

SAHEL'DE
ÖAŞ'LER ÜZERİNDEN
GENİŞLEYEN RUS
NÜFUZU VE FRANSA

Gökhan Batu-Zeynep Duran

20

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASILAŞAN
YÜKSEK ÖĞRETİM SİSTEMİ VE
ORTADOĞU-AFRIKA BÖLGESİ

Doç. Dr. H.Kürşad Aslan

24

RÖPORTAJ

50

Abdenour Toumi

Doç. Dr. Kerim Emil Bitar:

FRANSA, TARİHİNİN
KARANLIK SAYFALARIYLA
YÜZLEŞMEKTE BÜYÜK
ZORLUK YAŞAMIŞTIR

EKONOMİK PERSPEKTİFTEN TÜRKİYE-BAE NORMALLEŞMESİ

Dr. Recep Yorulmaz

30

08

12

16

38

42

46

BİYOGRAFI

Malik bin Nebi: Özgür Olmak mı? 54

Sömürülmeye Elverişli Olmak mı? / Burç Eruygur

SİNE KRİTİK

Persepolis: İran'a, Doğu'ya Fransız Olmak 58

Doç. Dr. Sertaç Timur Demir

ETKİNLİK

Etkinlikler 62

KRİMİNAL BİR AKTÖR
OLARAK REJİM ORDUSU
4. ZIRHLI TÜMENİ

Ömer Behram Özdemir

34

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

2 Kasım 2021

- İsrail Başbakanı Naftali Bennett, Tel Aviv ile Manama arasında varılan ilişkilerin normalleştirilmesi anlaşması sonrası ilk defa Bahreyn Veliâht Prensi Selman Bin Hamed el-Halife ile bir araya geldi.
- Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) ardından Yemen de Lübnan büyükelçisini çektiğini duyurdu.
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Deniz Piyadelerinden özel bir birliğin, İran'la muhtemel bir çatışmaya hazırlık için İsrailli deniz komandolarıyla ortak tatbikata başladığı açıklandı.

3 Kasım 2021

- Cezayir'de 27 Kasım'da yapılması planlanan erken yerel seçim için propoganda süreci başladı.
- Terör örgütü YPG/PKK, Suriye'nin kuzeydoğusundaki Kamışlı ilçe merkezinde abluka altında tuttuğu Beşar Esad rejimi unsurlarının giriş çıkışlarını serbest bıraktı.

4 Kasım 2021

- Libya Devlet Yüksek Konseyi Başkanı Halid el-Mişri, "Türkiye ile imzaladığımız anlaşma olmasaydı bugün Libya'da seçimlerden bahsedemerdik" dedi.

5 Kasım 2021

- İslami Eğitim, Bilim ve Kültür Organizasyonu (ISESCO), Fas'ın başkenti Rabat'ı "2022 İslam Dünyası Kültür Başkenti" ilan etti.
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Dışişleri Bakanlığı, Suudi Arabistan'a 650 milyon dolar değerinde F-15 savaş uçaklarının havadan havaya mühimmat ekipman satışına onay verdiğini açıkladı.
- Suriye'nin kuzeyindeki Tel Rifat bölgesinde yuvalanan terör örgütü YPG/PKK, askerî muhaliflerin kontrolündeki bölgelerin cephe hatlarının karşısındaki mevzilerine mayın döküyor.

7 Kasım 2021

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi'ye silahlı insan-sız hava aracı (SİHA) ile suikast girişimi düzenlendi. Konutu hedef alınan Kazimi saldırıdan yara almadan kurtulurken, haber ajansları 6 korumanın yaralandığını duyurdu.
- Filistin yönetimi, İsrailli Başbakanı Naftali Bennett'in ABD'nin Kudüs'te Filistinliler için konsolosluk açmasına karşı olduğu yönündeki açıklamasını kınayarak, "konsolosluğun Kudüs'te yeniden açılması dışında hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini" bildirdi.

8 Kasım 2021

- Sudan'ın başkenti Hartum'da polis, ordunun 25 Ekim'deki askerî müdahalesini protesto eden eylemcilere karşı göz yaşartıcı gaz kullandı, onlarca kişiyi gözaltına aldı.

9 Kasım 2021

- Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki (BMGK) 3 Avrupa Birliği (AB) ülkesi Fransa, İrlanda ve Estonya ile Norveç, İsrail'e Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki yasa dışı yerleşim faaliyetlerini durdurma çağrısını yaptı.

15 Kasım 2021

- İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan, Türkiye ile İran arasında uzun vadeli iş birliği için yol haritası hazırlanması konusunda anlaşmalarını söyledi.

19 Kasım 2021

- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından gerçekleştirilen Tunus Zeytune Üniversitesi Kütüphanesi kullanıma açıldı.

10 Kasım 2021

- Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez'in Cezayir ziyareti sırasında iki ülke arasında çeşitli alanlarda 6 anlaşma yapıldı.

16 Kasım 2021

- Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Lübnan cumhurbaşkanı ve Meclis başkanıyla görüştü.
- Yemen hükümeti ülkede yaşanan ekonomik krizle mücadele için BMGK'nin daimi üyelerinden destek talep etti.

20 Kasım 2021

- ABD Savunma Bakanı Lloyd Austin, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) Başbakanı Mesrur Barzani ve Bahreyn Velihaht Prensi Selman bin Hamad bin İsa el-Halife ile görüştü.
- Yemen hükümeti, Taiz ve Hudeyde illerinde stratejik öneme sahip bazı noktalarda kontrolün sağlandığını duyurdu.
- Millî Savunma Bakanlığı, Özel Kuvvetler Komutanlığının ev sahipliğinde Türkiye ve Ürdün Özel Kuvvetleri arasında müşterek tatbikat gerçekleştirildiğini bildirdi.

12 Kasım 2021

- Yemen'deki İran destekli Husilerin ülkenin batısındaki Hudeyde iline bağlı et-Tuhayta kentini ele geçirdiği bildirildi.
- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Katar'ın Afganistan'da ABD'nin diplomatik faaliyetlerine hamilik edeceğini açıkladı.
- İsrail, BAE ile Bahreyn ve ABD'nin katılımıyla Kızıldeniz'in kuzey kesimindeki Akabe Körfezi'nde gerçekleştirilen ortak deniz tatbikatının, İran'a mesaj vermesi amaçladığı belirtildi.

18 Kasım 2021

- İsrail ile BAE'nin, ticari ve askeri amaçlarla kullanılacak bir dizi insansız deniz aracını tasarlamak üzere anlaşmaya vardığı bildirildi.
- İsrail Başbakanı Naftali Bennett ve Dışişleri Bakanı Yair Lapid, Türkiye'de tutuklanan İsraili çiftin serbest bırakılması üzerine, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a teşekkür etti.

21 Kasım 2021

- Millî İstihbarat Teşkilatının Katar İstihbarat Teşkilatı ile müşterek çalışmaları neticesinde yaklaşık 2 yıldır Libya'da alkonulan 7 kişi Türkiye'ye getirildi.

23 Kasım 2021

- Türkiye'nin, Dubai'de gerçekleştirdiği "Expo 2020 Dubai" etkinliğine Ticaret Bakanı Mehmet Muş katıldı. Etkinlikte konuşan Muş, bu tür organizasyonların BAE ile ilişkilerin gelişmesini sağladığını söyledi.

- Kuveyt'te istifa eden Sabah el-Halid yeniden başbakan olarak atandı.
- İran Devrim Muhafızları Ordusu Deniz Kuvvetleri Komutanı Ali Rıza Tengseri, "Basra Körfezi'nde şu ana kadar ABD ile yaşanan doğrudan çatışmalarda 9 devrim muhafızının öldüğünü" söyledi.

24 Kasım 2021

- Abu Dabi Veliaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayid el-Nahyan, resmî temaslarda bulunmak üzere Ankara'ya geldi. Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Abu Dabi Veliaht Prensi el-Nahyan, Türkiye ile BAE arasında doğrudan yatırımları kapsayan 10 anlaşma imzaladı.
- İran Dışişleri Bakan Yardımcısı Ali Bakırî, BAE ile "ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açma" konusunda anlaşmalarını duyurdu.

- New York Times gazetesi, haberlerinde ABD'nin, İran nükleer tesislerine yönelik saldırıların verimsiz olacağı ve Tahran'ı uranyumu daha hızlı zenginleştirebilecek yeni programlara teşvik edebileceği konusunda İsrail'i uyardığına yer verdi.
- BM Libya Özel Temsilciliğinden istifa ettiğini açıklayan Jan Kubis, ülkede seçimlerin 24 Aralık'ta yapılmaması durumunda Libya'nın daha fazla bölünme ve çatışmalara sürüklenmesi uyarısında bulundu.

25 Kasım 2021

- Rusya İdlib Gerginliği Azaltma Bölgesi'ndeki yerleşimlere yönelik hava saldırısı düzenledi. Saldırıda 4 sivil yaralandı.

- BAE basını, Abu Dabi Veliaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayid el-Nahyan'ın Ankara'ya yaptığı ziyaretin Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki ilişkileri yeni bir döneme taşıyacağına dikkati çekti.

26 Kasım 2021

- Libya'nın Misrata kentindeki Askerî Mahkemenin, Misrata Hava Kuvvetleri Koleji'ne 2019'da yapılan saldırıyla ilgili davada ülkenin doğusundaki gayrimişru silahlı güçlerin lideri Halife Hafter'e idam cezası verdiği bildirildi.

27 Kasım 2021

- Suudi Arabistan, koronavirüsün yeni varyantı Omicron nedeniyle 7 Afrika ülkesine gidiş gelişleri, Fas da bu ülkelerden gelenlerin girişine izin verilmeyeceğini açıkladı. Mısır'da ise tüm hava, kara ve deniz girişlerinde karantina hazırlıkları genişletildi.

28 Kasım 2021

- Kkoronavirüsün Omicron varyantına karşı İsrail'de istisnai komite onayı dışında tüm yabancıların ülkeye girişi durduruldu.
- İran Genelkurmay Başkanı Tuğgeneral Ebulfazl Şıkarçı, İsrail'i yok etmenin en büyük hedefleri olduğunu söyledi.
- Filistin içerikli paylaşımlarda bulunan sosyal medyadaki dijital haber ağlarına yönelik bu yıl 220'yi aşkın sansür uygulandığı bildirildi.
- Irak'ın Erbil kentinde, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Dış İlişkiler Dairesine girmeye çalışan bir kişi etkisiz hâle getirildi. Saldırı hakkında soruşturma başlatıldı.

29 Kasım 2021

- Avusturya'nın başkenti Viyana'da İran nükleer anlaşması görüşmeleri, yaklaşık 5 aylık bir aranın ardından taraf ülkelerin diplomatlarının katılımıyla yeniden başladı.
- İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Amir Abdullahiyan, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile İranlı mevkidaşı İbrahim Reisi arasındaki görüşmede, iki ülke arasındaki ilişkilerin çok yönlü bir şekilde geliştirilmesinin kararlaştırıldığını belirtti.
- Hamas Hareketi Siyasi Büro Üyesi Musa Ebu Merzuk, İngiltere'nin, hareketin terör listesine alınmasıyla ilgili aldığı karara hukuki yollardan karşı koyacağını duyurdu.
- AB Dış İlişkiler Servisi Genel Sekreter Yardımcısı ve Siyasi Direktörü Enrique Mora, İran nükleer anlaşmasının yeniden hayata geçirilmesi için acele edilmesi gerektiğini söyledi.
- Katar merkezli el-Cezire televizyonu, Haziran 2019'dan bu yana farklı tarihlerde ülkelerinde gözaltına alınan Mısırlı 4 muhabirinin salıverilmesi talebinde bulundu.
- AB ile geçici Taliban hükümeti, Katar'ın başkenti Doha'da bir araya geldi. Taliban, AB'den, ülkedeki havaalanlarının açık kalması konusunda yardım istedi. AB heyeti, teröre mücadele konusunda hassasiyetini yineledi.

30 Kasım 2021

- Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, Katar Emiri Şeyh Temim bin Hammed el-Sani ile "Filistin davasına ilişkin son gelişmeleri" değerlendirdi.
- BM Libya Destek Misyonu (UNSMIL), ülkede seçimlere ilişkin şikayetlere bakan yargı mensuplarına karşı yürütülen tehdit ve korkutma işlemlerine ilişkin artan raporlardan dolayı büyük bir rahatsızlık duyulduğunu açıkladı.

- Irak Yüksek Seçim Komisyonu, 10 Ekim'de yapılan erken genel seçimlerin nihai sonuçlarını açıkladı.
- New York'ta faaliyet gösteren Ortodoks Yahudi kuruluşu Neturei Karta International (NKI) üyeleri, BM Genel Merkezi önünde "Filistin Halkıyla Uluslararası Dayanışma Günü" için toplandı. Kuruluş, İsrail'in politikalarını eleştirdi.
- Yemen'de hükümet güçlerine destek veren Arap koalisyonu, Husilerin kontrolü altındaki başkent Sana'da balistik füze atölyeleri depolarının hava saldırısında imha edildiğini duyurdu.

ÇIKARLAR VE İLKELER ARASINDA FRANSA'NIN KÖRFEZ SİYASETİ

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“Fransa'nın Körfez bölgesine yönelik tutumundaki temel motivasyonun ekonomi olduğu söylenebilecekken, bölgede demokratik değerlerin teşvik edilmesinin bu bağlamda Fransız yöneliminde gündem olmadığı görülmektedir.”

Körfez ülkelerinin uluslararası anlamda siyasi, askerî ve ekonomik ortaklıklar kurduğu ülkelerden birisi de Fransa'dır. Tarihsel süreçte güvenlik garantörlüğü ve stratejik ilişkiler açısından İngiltere ve ABD'nin yanında Fransa gibi Batılı ülkelerle de Körfez ülkeleri güçlü bağlar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda 1990'lı yıllardan itibaren, Körfez ülkeleri Fransa ile de siyasi ve askerî anlaşmalar imzalamaya başlamış ve savunma iş birliği anlamında ilişkileri kurumsallaştırıcı adımlar atılmıştır. Özellikle 2011 yılında yaşanan Arap halk hareketlerinin ardından da Fransa, Körfez ülkelerine yönelik izlediği politikalarda

son dönemlerde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar ile siyasi ve askerî temaslarını yoğunlaştırmıştır. Suudi Arabistan ve BAE ile ivme kazanan ikili ilişkilerde Arap halk hareketlerine yönelik izlenen ortak politikalar belirleyici unsur olarak ortaya çıkarken, Katar ile ilişkilerdeyse ekonomik ve savunma iş birliği temel motivasyon olarak belirmiştir.

Bu anlamda Fransız devlet adamları Körfez bölgesine yönelik temaslarını yoğunlaştırırken, benzer şekilde Körfez ülkeleri liderleri de Fransa ile ilişkileri geliştirme yönünde yoğun mesai harcamışlardır. Fransa'nın son üç devlet başkanı Nicolas Sarkozy, Francois Hollande ve Emmanuel Macron, Körfez bölgesi ülkelerine ziyaretler düzenleyerek nükleer alanda iş birliğinden savunma sanayi ortaklıklarına, eğitim ve kültür alanında anlaşmalardan enerji iş birliklerine geniş bir yelpazede ilişkiler ağı kurma çabası içerisinde olmuşlardır. Fransa'nın bu süreçte dikkat çeken tutumlarından birisiyse Körfez ülkelerindeki yönetim biçimi ve insan haklarıyla ilgili sorunlara dair herhangi bir müdahaleci tavır içerisinde olmamasıdır. Dolayısıyla Fransa'nın Körfez bölgesine yönelik tutumundaki temel moti-

vasyonun ekonomi olduğu söylenebilmek, bölgede demokratik değerlerin teşvik edilmesinin bu bağlamda Fransız yöneliminde gündem olmadığı görülmektedir.

FRANSA'NIN KÖRFEZ SİYASETİNDEKİ ROLÜ

Son dönemlerde Fransa'nın Körfez ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme yolunda attığı adımların arkasında birden fazla neden olduğu ifade edilmelidir. Bu nedenlerden ilki, ABD'nin Ortadoğu'daki siyasi ve askerî varlığını azaltacağını açıklamasıyla birlikte, Körfez ülkelerinin ortaklarını çeşitlendirme ihtiyacıdır. Körfez ülkeleri Afganistan'ın Taliban yönetimine geçmesiyle birlikte ABD'nin bölgesel siyasetteki angajmanlarını azalttığını düşünmektedir. Dolayısıyla, bu durum Körfez ülkelerinin siyasi, askerî ve ekonomik ortak arayışını hızlandırdı.

Bu anlamda Rusya, Çin ve diğer uluslararası aktörler öne çıkarken, Avrupa'da da İngiltere ve Fransa alternatif güçler olarak belirdi. Rusya ile Suudi Arabistan arasında imzalanan anlaşmalar, Rus dışişleri bakanının Körfez ülkelerine bir ziyaret turu düzenlemesi ve bunun yanında Çin ile Suudi Arabistan ve BAE'nin içerisine girdiği çeşitli siyasi, ekonomik ve ticari angajmanlar, bölgedeki olası post-Amerikan siyasi düzene yönelik tahayyüller olarak şekillendi. Bunun yanında gerek Körfez ülkelerinden İngiltere ve Fransa'ya gerekse de bu ülkelerden Körfez ülkelerine yönelik ziyaretler gerçekleştirildi. İngiltere ve Fransa'ya yönelik temaslarda, Suudi Arabistan ve BAE, Tunus, Libya, Suriye ve Afganistan

gibi bölgelerdeki siyasi ve askerî meseleleri konu edinirken diğer yandan da İngiltere ve Fransa'daki yatırımların artırılması da gündeme alındı.

“

Katar ve BAE temalarının yanında, 2018 yılında Kaşıkçı cinayetinin ardından yaklaşık 3,5 yıl sonra Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman'ın görüştüğü ülke liderleri listesine Macron da eklenmiş oldu. Dolayısıyla bu ziyaret ve Fransa'nın Körfez politikası, temelde Muhammed bin Selman'ın aradığı siyasi ve uluslararası meşruiyet çabalarına da katkı sağlamış oldu.

Fransa'nın Körfez'e yönelik siyasetinde öne çıkan bir diğer nokta

da doğrudan Körfez ülkelerinin siyasi ve askerî ortaklıklarını artırma ihtiyacıyla ilgilidir. İngiltere'nin de Brexit sonrasında Körfez ülkeleriyle çok boyutlu siyasi, askerî ve ekonomik ilişkiler içerisine girmesi, Fransa'yı da bu minvalde politikalar üretmeye yöneltti. Nitekim bu politikanın son halkası da Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un aralık ayı başında BAE, Katar ve Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği iki günlük ziyaret oldu. Katar ve BAE temalarının yanında, 2018 yılında Kaşıkçı cinayetinin ardından yaklaşık 3,5 yıl sonra Suudi Arabistan Veliht Prensi Muhammed bin Selman'ın görüştüğü ülke liderleri listesine Macron da eklenmiş oldu. Dolayısıyla bu ziyaret ve Fransa'nın Körfez politikası, temelde Muhammed bin Selman'ın aradığı siyasi ve uluslararası meşruiyet çabalarına da katkı sağlamış oldu. Buradan hareketle Fransa'nın Kör-

fez politikasında, Suudi Arabistan, BAE ve Katar'a yönelik farklı öncelikler olduğu fakat bu ülkelerin her biriyle olumlu ilişkiler sürdürmeye çalıştığı söylenebilir.

“

Türkiye'ye yönelik agresif tutumunda Fransa, Suudi Arabistan ve BAE ile ortaklıklara girme çabasında olmuştur. Öyle ki Doğu Akdeniz, Libya ve Suriye gibi konulardaki Türkiye karşıtı politikalarında Fransa bu ülkeleri yanına çekmeye çalışmaktadır.

”

Bu önceliklere paralel olarak Fransa'nın bölgesel aktörlerle olan rekabetinde de Körfez ülkeleri ile iş birliklerine gittiği gözlemlenmektedir. Bu anlamda Türkiye'ye yönelik agresif tutumunda Fransa, Suudi Arabistan ve BAE ile ortaklıklara girme çabasında olmuştur. Öyle ki Doğu Akdeniz, Libya ve Suriye gibi konulardaki Türkiye karşı politikalarında Fransa bu ülkeleri yanına çekmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, Fransa'nın Körfez'e yönelik politikasında ve Körfez ülkelerine gerçekleştirilen son ziyaretlerde önemli bir noktanın, bölgenin barındırdığı ekonomik potansiyel olduğu belirtilebilir.

Dubai'de düzenlenen uluslararası EXPO 2020 fuarı ve Suudi Arabistan'ın son dönemlerde duyurduğu kent projeleri, Katar'ın ekonomik kalkınmayı önceleyen politikaları gibi politikalar minvalinde Fransa da Körfez ülkeleriyle çeşitli ortaklıklar kurmaktadır. Bu min-

valde, Fransa'nın Körfez politikasının, ABD'nin bölgeden çekilmesiyle Rusya, Çin, İngiltere gibi güçlerin bölgedeki güç boşluğunu doldurma istekleri, Körfez ülkelerinin ortaklarını artırma arayışı ve Körfez'in barındırdığı ekonomik potansiyel gibi faktörlerle ilgili olduğu belirtilebilir.

FRANSA-KÖRFEZ SAVUNMA İŞ BİRLİĞİ

Fransa'nın Körfez ülkeleriyle olan ekonomik iş birliklerinde öne çıkan sektör savunma sanayi olmuştur. Öyle ki 2020 yılında Fransız askerî teçhizatlarının en büyük alıcısı Suudi Arabistan olarak kayıtlara geçmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da bu durumun devam edebilmesi adına yoğun çaba sarf etmektedir. Macron'un Körfez ülkelerine gerçekleştirdiği ziyaretin merkezinde de savunma sanayi alanında iş birlikleri yer almaktadır. BAE, Katar ile Suudi Arabistan'ı kapsayan Körfez turunun özellikle BAE durağında Abu Dabi Velihaht Prensi Muhammed bin Zayid ile Macron arasında gerçekleştirilen görüşmenin ardından, BAE'nin Fransa'dan yaklaşık 17 milyar euro tutarında 80 adet Fransız Rafale tipi savaş uçağı, 12 adet Airbus Caracal helikopter ve havadan havaya füze sistemleri alacağı açıklandı. Bu anlaşmayla Fransa, Rafale uçaklarının üreticisi Dassault firmasının tedarik ve üretim zincirini en az 10 senelik süre boyunca garanti altına alırken, en az 7 bin kişiye de istihdam sağlanmasını mümkün hâle getirmiştir. Buradan hareketle genelde Fransa'nın Körfez ile ilişkilerinin özelde de Macron'un son ziyaretinin Paris'in, Körfez'in askerî

teçhizat tedarikçisi olma ve bu süreci Fransız ekonomisini güçlendirme bağlamında işlevselleştirme hedefiyle ilgili olduğu belirtilebilir.

Öte yandan, anlaşmanın BAE açısından da stratejik öneme sahip olduğu belirtilmelidir. BAE'nin ABD'den temin edeceği F-35 savaş uçaklarının son günlerde Çin merkezli ABD-BAE arasında yaşanan farklılaşmalardan ötürü tehlikeye düşmesi, Abu Dabi'nin ortaklıklarını çeşitlendirme gayretinin nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu anlamda Körfez ülkelerinin Fransa ile kurduğu ilişkiler ve Fransa'nın Körfez politikası, Joe Biden döneminde ABD ile kurulacak ilişkilerde bir gerginlik konusu olma potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Küresel ve bölgesel gelişmeler bağlamında değerlendirildiğinde, Fransa ile Körfez bölgesi ülkeleri arasındaki ilişkilerin önümüzdeki süreçte daha olumlu bir şekilde ilerleyeceği söylenebilir. Bu noktada Körfez ülkelerinin Fransa'yı sadece bir savunma sanayi ürünleri tedarikçisi ya da doğrudan yatırımların yapılacağı bir ülke olarak görmekten çıkmaları hayati önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, söz konusu ülkeler, ekonomilerini enerji kaynakları dışında sektörlere kanalize etme sürecinde Fransa'dan teknoloji transferi yapmasını talep etmeli ve Paris'in Körfez bölgesindeki projelere doğrudan yatırımlar gerçekleştirmesini vurgulamalıdır. Aksi takdirde Fransa-Körfez ilişkilerinde kazan-kazan formülünden ziyade sadece Fransa'nın kazandığı bir formül geçerli olmaya devam edecektir. ■

FRANSA'NIN İRAN YAKLAŞIMI VE NÜKLEER MESELEDEKİ POZİSYONU

MUSTAFA CANER

Araştırma Görevlisi **SAKARYA ÜNİ.**

“

Fransa, özellikle 20. yüzyıl boyunca İran siyasetini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Özellikle söylenmelidir ki İran muhalefeti her zaman kendisine Fransa'da bir sığınak bulabilmiştir. İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni, sürgünde bulunduğu 15 yılın son dört ayını Paris'te geçirmiştir.

”

İran söz konusu olduğu zaman genellikle Batı dünyasının topyekûn negatif bir yaklaşıma sahip olduğu varsayılmaktadır. Söz konusu yaklaşımın da hemen hemen aynı türde bir siyasete alan açtığı, bu fikrin doğal bir sonucu şeklinde düşünülebilir. Gerçekten de İran'ın nükleer programı üzerinde dönen tartışmalara ve Batı ülkelerinin yaptırımlar konusundaki konsensüsüne bakıldığında karşımıza böyle bir tablo çıkmaktadır. Ancak meseleyi bu şekilde ele almak, söz konusu ülkelerin İran ile olan ta-

rihsel, ekonomik ve siyasi bağlarının özgünlüğünü göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Özellikle Fransa söz konusu olduğunda bu bağların ayrıksılığı dikkat çekmektedir. Kıta Avrupası'nın bu önemli ülkesi, genel olarak Ortadoğu yaklaşımı konusunda diğer Avrupa ülkelerinden ve ABD'den ayrılmaktadır. İran ile olan ilişkileriye bu bağlamda diğer ülkelere kıyasla her zaman benzersiz olmuştur.

FRANSA'NIN DOLAYIMSAL İRAN SİYASETİ

Suriye ve Lübnan, Fransız sömürge yönetimleri altında uzun yıllar kaldıktan sonra ancak 1946'da Fransız askerlerinin çekilmelerinin ardından bağımsız olabilmişlerdir. Fakat özellikle Lübnan'da Fransızların tohumunu attıkları mezhebe dayalı kimlik temelli istikrarsız siyasi yapı, bugün de varlığını bir biçimde korumaktadır. Ayrıca Fransa'nın Lübnan'a olan ilgisi bitmiş değildir. Lübnan'ın aktüel siyasetini yönlendirme doğrultusunda Fransa yönetimi bugün de elindeki araçları kullanmaya çalışmaktadır. Lübnan üzerinde bir diğer nüfuz sahibi ülke olan İran ile Fransa'nın yolu da bu bağlamda kesişmektedir.

Örneğin, 2017 yılında Suudi Arabistan'dan yaptığı bir açıklamayla İran'ın Hizbullah üzerinden Lüb-

nan'a müdahalesini gerekçe göstererek başbakanlıktan istifa eden Saad Hariri, Riyad'ı terk edemiyordu. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron araya girerek Hariri'nin Paris'e gelmesini sağlamıştı. Böylelikle Macron, asıl aktörlerinden birinin İran olduğu Lübnan denklemine etkili bir hamle yapmıştı. Öte yandan ABD'nin Orta-

doğu'daki güçlerini peyderpey Asya Pasifik bölgesine doğru kaydırma stratejisinin doğurduğu boşluğu doldurmaya talip olan Fransa, son zamanlarda Ortadoğu'ya yönelik ilgisini artırmıştır. Bu anlamda Macron'un geçtiğimiz ağustos ayının sonunda Bağdat'ta düzenlenen liderler zirvesine iştirak eden tek Batılı lider olması, Fransa'yı diğer

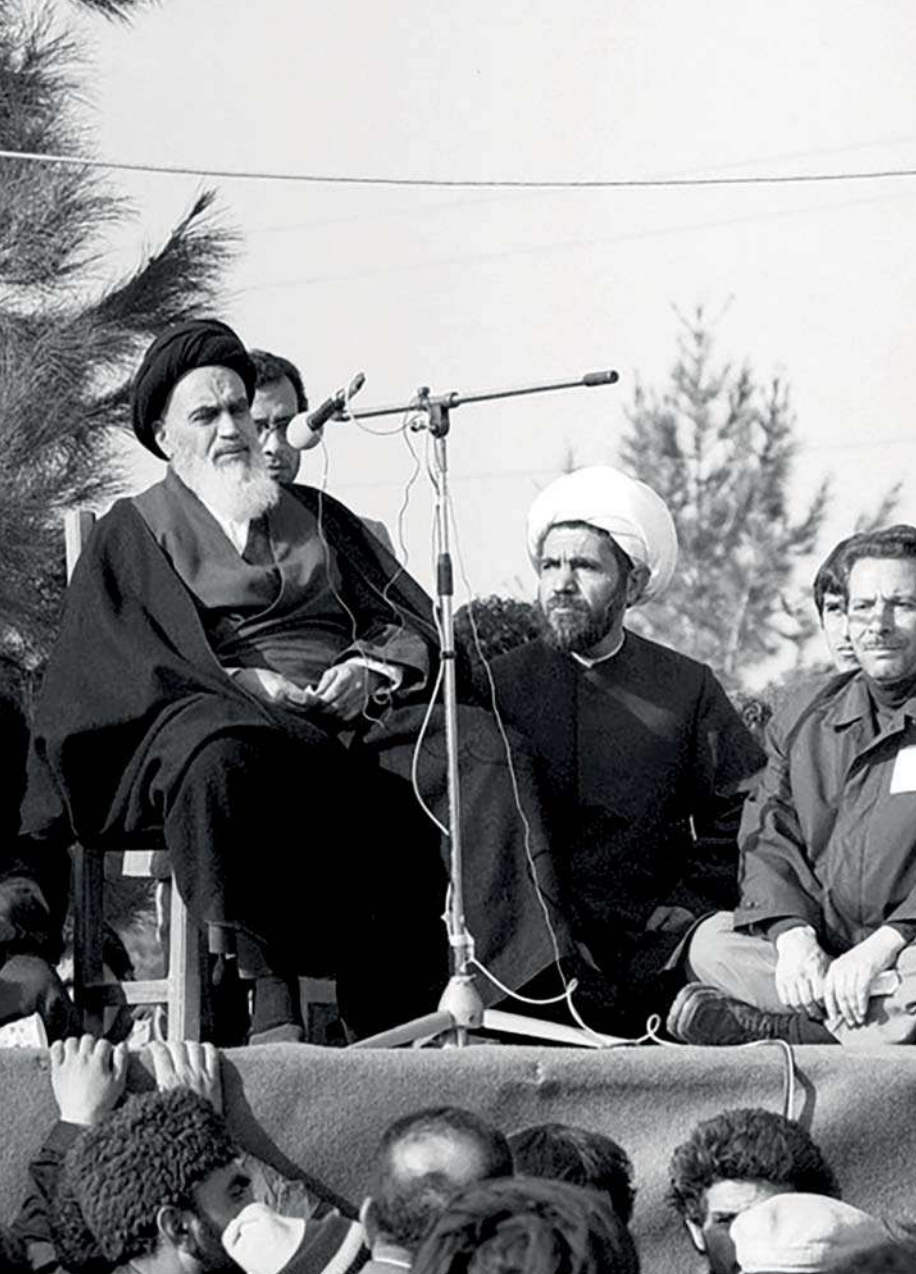
Avrupa devletlerinden farklı bir noktaya taşımaktadır. Irak da tıpkı Lübnan gibi İran nüfuzunun yoğun olduğu bir bölgedir. Irak'ın son dönemlerde Suudi Arabistan-İran arasındaki normalleşme sürecinde yaptığı arabuluculuk ve söz konusu liderler zirvesi, Bağdat yönetimini diplomatik bir güç olarak öne çıkarmıştır. Bu anlamda Fransa'nın son dönemlerde artan Ortadoğu ilgisi de düşünüldüğünde Paris-Tahran hattında yeni gelişmelerin yaşanması muhtemeldir.

İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni, 1 Şubat 1979'da Paris'ten Tahran'a gelerek İran İslam Devrimi'nin en kritik 10 gününü sahada kumanda etmiştir. Birçok ülke yönetimi Humeyni'nin kendi topraklarında bulunmasını tehlikeli ve riskli bularak kabul etmezken Fransa'nın bu işe soyunması, Ortadoğu konusunda cüretkâr yaklaşımını gözler önüne sermektedir.

Fransa, özellikle 20. yüzyıl boyunca İran siyasetini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir. Özellikle söylenmelidir ki İran muhalefeti her zaman kendisine Fransa'da bir sığınak bulabilmiştir. İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni, sürgünde bulunduğu 15 yılın son dört ayını Paris'te geçirmiştir. 1 Şubat 1979'da Paris'ten Tahran'a gelerek İran İslam Devrimi'nin en kritik 10 gününü sahada kumanda etmiştir. Birçok ülke yönetimi Humeyni'nin kendi topraklarında bulunmasını tehlikeli

ve riskli bularak kabul etmezken Fransa'nın bu işe soyunması, Ortadoğu konusunda cüretkâr yaklaşımını gözler önüne sermektedir. Ayrıca Fransa'nın İran'daki devrim sürecini doğru okuyarak Humeyni'nin kazanma ihtimaline yatırım yaptığı da söylenebilir.

Humeyni'den yaklaşık 2 yıl sonra bu kez Fransa, başka bir muhalif isme daha ev sahipliği yapmıştır. 1981 yılında İran parlamentosunun kararı ve dini lider Ayetullah Humeyni'nin onayıyla azledilen İran'ın ilk Cumhurbaşkanı Abdülhasan Beni Sadr, Fransa'ya iltica etmiş ve 2021 yılında ölene kadar Paris'te sürgünde yaşamıştır. Beni Sadr'ın Humeyni ile birlikte 1979'da İran'a dönen isimlerden biri olması da dikkate değerdir. Bu anlamda Fransa'ya yabancı birisi değildir. İran'da laik bir yönetimin kurulmasını savunan Beni Sadr, ilk sürgün yıllarında Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) lideri Mesut Recevi ile ortak hareket etmiştir. Daha sonra yolları ayrılrsa da Halkın Mücahitleri Örgütü, Fransa'da faaliyetlerine devam etmiştir ve etmektedir. İran tarafından terör örgütü kabul edilen HMÖ, 1981 yılında Paris'te kurulan ve bugün de Paris'te faaliyet gösteren paravan organizasyonu İran Ulusal Direniş Konseyi (İUDK) çatısı altında eylemlerde bulunmaktadır. 1986-87 yıllarında İran ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Fransa, HMÖ'nün Paris bürosunu kapatmış ve pek çok üyesini de sınır dışı etmiştir. Buna mukabil örgüt üyeleri Avrupa'daki Fransız büyükelçilikleri ve konsoloslukları önünde toplu açlık grevlerine başlayarak Fransa'nın 1988'de geri adım atmasına sebep olmuşlardır.

Günümüzde de İUDK her yıl Fransa'da eylemler düzenlemekte ve İran'daki siyasal sistemin yıkılması adına kampanyalar gerçekleştirmektedir. Ayrıca örgütün şimdiki lideri Meryem Recevi de Fransa'da faaliyetlerde bulunmaktadır. Hatta 2019 yılında Fransa Parlamentosunda bir toplantıya katılmış ve Fransız milletvekilleriyle diğer üst düzey yetkililere örgütün propagandasını yapmıştır. İran'daki siyasal sistemin bir diğer muhalif unsurunu monarşi yanlıları oluşturmaktadır. Sayıları önemsenmeyecek kadar az olsa da yapmış oldukları faaliyetler kamuoyunu etkileme açısından önemsiz sayılamaz. İran'ın son kraliçesi olan Farah Diba Pehlevi de 1979 Devrim'i'nin ardından sürgündeki yaşamının bir kısmını Paris'te ge-

çirmiş ve geçirmeye devam etmektedir.

DEVLET DÜZEYİNDEKİ İKİLİ İLİŞKİLER VE NÜKLEER MESELE

Fransa'nın İran siyaseti günümüzde daha çok ekonomi düzleminde şekillenmektedir. Fakat bu tespit, İran'ın uluslararası sistemdeki yerinin tayinine etki etmesi açısından Fransa'nın kabiliyetini gözden çıkarmaya sebep olmamalıdır. Fransa, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesi olarak İran üzerinde uygulanan yaptırım kararları dâhil olmak üzere pek çok konuda nihai söz hakkına sahiptir. Ancak Fransa'nın İran siyaseti, BMGK gibi uluslararası platformlarda genellikle ABD'nin ve zaman

zaman da İsrail'in siyasi doğrultusuna paralel seyretmektedir.

Fransa İran'ın nükleer sorununa ve yaptırımlara, İran ile yapılacak ticarete engel teşkil eden meseleler gözüyle bakmaktadır. Nükleer müzakereler konusunda Fransa'nın tutumu, İran'ı ve ABD'yi masaya oturtmak için ikna etmeye çalışma ve bir an önce bir anlaşmanın yapılmasını sağlama yönündedir. 29 Kasım'da Viyana'da tekrar başlayan nükleer müzakerelerin ilk günü sonrası Fransa Cumhurbaşkanı ile İran Cumhurbaşkanı, tam bir buçuk saatlik bir telefon görüşmesi gerçekleştirmişlerdir. Bu kadar uzun bir görüşmenin gerçekleşmesi, Fransa'nın müzakerelerdeki kilit pozisyonunu anlatmaktadır. İran, Viyana'daki müzakerelerde

doğrudan ABD ile görüşmeyi kabul etmediği için dolaylı olarak Avrupa ülkeleri üzerinden müzakere yürütmektedir. Bu anlamda Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un arabulucu aktör olarak öne çıktığı söylenebilir.

2018 yılında yeniden yürürlüğe konulan yaptırımlar sonrası Fransa-İran ekonomik ilişkileri de zarar görmüştür. ABD'nin İran'a yatırım ya da onunla ticaret yapan ülkeleri de hedef alması, pek çok ülke gibi Fransa'nın yaptırımlarını da etkilemiştir. İran'da faaliyet gösteren en aktif şirketlerden olan otomobil üreticisi Peugeot, fabrika faaliyetlerini durdurmuş ve İran pazarından çekilmek zorunda kalmıştır. Benzer şekilde Renault da İran'daki faaliyetlerini sonlandırmıştır. Aynı

şekilde, 2017 yılında İran ile yaptığı doğal gaz alanı geliştirme projesi kapsamında 4,8 milyar dolarlık bir yatırım yapması beklenen Total şirketi de İran'daki faaliyetlerini durdurmuş ve pazardan çekilmiştir. Yaptırımlar sonrası hem Fransa hem de İran ekonomik olarak kayba uğramıştır. Fransa, İran pazarından kazanacağı gelirden yoksun kalırken İran da hem Fransız fabrikaları yoluyla halka sağlayacağı istihdam imkânını hem de doğal gaz sahalarında kullanabileceği Fransız sermayesini ve teknolojisini kaybetmiştir.

Bu sebeple her iki taraf da yaptırımların kaldırılmasını arzulamaktadır. Fransa tarafı, İran ile yapılacak bir nükleer anlaşmanın, İran'ın nükleer faaliyetlerinin askerî boyutunu sınırlandıracak ve denetleyecek bir mahiyet arz etmesini istemekte ve böylece sorunun diplomatik yollarla çözümünü savunmaktadır. Bu anlamda Paris yönetimi, 2018 yılında ABD'nin anlaşmadan çekilmesine tepki göstermiştir. Macron, bu kararı "hata" olarak nitelmiş ve İran'ın askerî faaliyetlerinin ancak nükleer anlaşmayla denetlenebileceğini savunmuştur. Bu doğrultuda nükleer anlaşmanın daha kapsamlı, İran'ın balistik füze sistemleri ve bölgesel siyasetini de konu edecek şekilde genişletilmesini savunmuştur. Ancak ABD'nin anlaşmadan çekilmesinin ardından Fransa, yukarıda da işaret edildiği üzere karara uymaktan başka çare bulamamış ve ABD'siz bir anlaşma yürütülmesini sağlayacak adımlar atamamıştır. Sonuç olarak Fransa İran'ın nükleer faaliyetleri konusunda özerk bir güç olarak hareket etmeye çalışsa da ABD'nin kısıtlayıcı gücüne boyun eğmek zorunda kalmaktadır. ■

FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ MİRASI CEZAYİR KÖKENLİ İKİ TOPLULUK: HARKI VE PIED-NOIR

MUSAB YILMAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Fransa'nın Cezayir'i bir vilayeti olarak görmesinin arka planında Afrika'daki ilk sömürgeleştirdiği yerlerden birisi olmasının yanı sıra Cezayir'de Avrupa kökenli nüfusun varlığı da yer almaktadır. Fransa'nın Mağrip bölgesindeki sömürgelerinde yaşayan Avrupalı nüfus, Fransızca Pied-noir kavramı yani Türkçesi "Kara Ayak" ile tanımlanmaktadır.

”

Le Monde gazetesi, 30 Eylül'de Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Cezayir Bağımsızlık Savaşı ile bağlantılı kişilerin torunlarının yer aldığı bir grup genç ile bir araya geldiği görüşmenin detaylarını yayımladı. Bu görüşmede Macron'un Cezayir hakkında yaptığı olumsuz açıklamalar sonrasında Cezayir-Fransa ilişkileri gerildi ve iki ülke arasındaki kriz hâlen sürmeye devam etmektedir. Görüşmeye katılan gençlere bakıldığında Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na katılmış Cezayir bağımsızlığı yanlısı kişilerin, Fransa adına

savaşan Cezayir asıllı Harkilerin, Cezayir’de Fransız sömürgeciliği döneminde oraya yerleşmiş olan Avrupa asıllı Pied-noirs (Kara Ayaklar) olarak nitelendirilen kişilerin torunlarının katıldığı görülmektedir. Fransız sömürgeciliğinin ve

Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın mirası olan iki topluluk Harkiler ve Kara Ayaklar, günümüzde dahi Fransa’nın iç siyasetini etkileyen toplumsal aktörler olarak dikkat çekmektedir. Bu iki grubun ortaya çıkış serüvenini bilmek ve yakından

tanımak hem Fransa-Cezayir ilişkilerini anlamak hem de Fransız sömürgeciliğinin Cezayirlilere ve Fransızlara verdiği zararı görmek açısından dikkat çekici bir sosyolojik örneklem ortaya koymaktadır.

Fransa’nın Cezayir’de 1830 yılından 1962 yılına kadar süren sömürgeciliği döneminde Fransızlar, Cezayir’i Afrika’daki veya Güneydoğu Asya’daki diğer sömürgeleleriyle aynı konumda görmemiştir. Fransa’ya göre Cezayir, Avrupa kıtasındaki topraklarının bir uzantısı yani bir vilayeti olarak görülmüştür. Bu nedenle Cezayir’in bağımsızlık talebi Fransa tarafından sert bir şekilde engellenmeye çalışılmış ve 1956-1962 yılları arasında Cezayirlilerin Fransa’ya karşı sürdürdüğü bağımsızlık savaşı, Afrika’nın en zorlu ve kanlı kurtuluş mücadelesi olarak tarihte yerini almıştır.

“

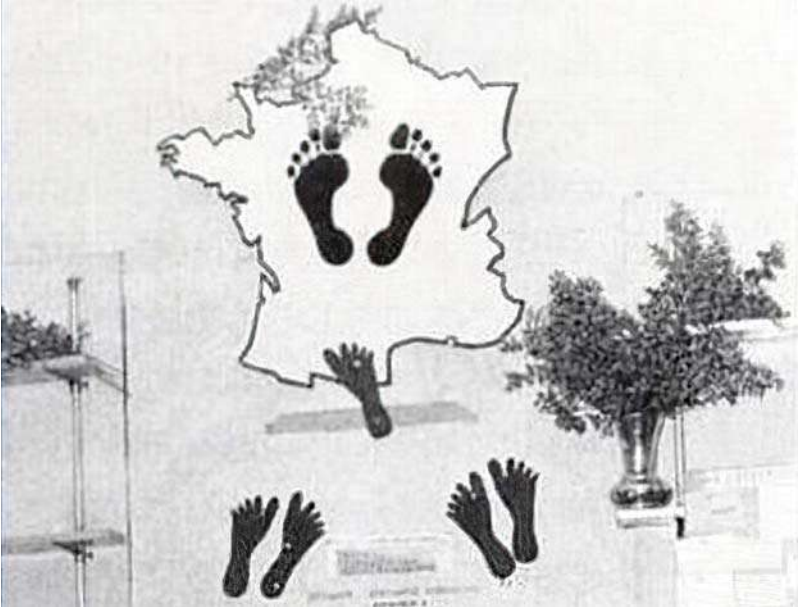
“Kara Ayaklar”, Fransız Cezayir’inde toplumun farklı sınıflarında yer almasına rağmen çoğunluk olarak zengin, burjuva kısmında yer alan Fransa’nın sömürge ekonomisinin önemli bir parçası olarak bilinmektedir. Başlangıçta Fransız asıllı kişiler çoğunluğu oluştururken bu grupta İspanyollar, İtalyanlar ve Yahudiler de yer almaktadır.

”

AVRUPALI CEZAYİRLİLER: PİED-NOİR

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dekolonizasyon döneminde Fransızlar, Kuzey Afrika, Sahraaltı ve Güneydoğu Asya’daki sömürgelerinin bağımsızlık taleplerini onaylarken

Cezayir'in bağımsızlık talebini kesin bir şekilde reddederek sekiz yıl boyunca sürece baskı, yıldırma ve katliamlar ile buna engel olmaya çalıştı. Ancak Fransa, nihayetinde 1962 Evian Anlaşması ile Cezayir'in bağımsızlığını tanıdı. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (FLN) Cezayir'de toplumun farklı kesimlerini tek bir amaç uğruna birleştirerek sürdürdüğü sekiz yıllık mücadelede Fransa'nın, ana karasının bir parçası olarak gördüğü Cezayir'de 132 yıl süren işgali sona ermiştir. Fransa'nın Cezayir'i bir vilayeti olarak görmesinin arka planında Afrika'daki ilk sömürgeleştirdiği yerlerden birisi olmasının yanı sıra Cezayir'de Avrupa kökenli nüfusun varlığı da yer almaktadır. Fransa'nın Magrip bölgesindeki sömürgelerinde yaşayan Avrupalı nüfus, Fransızca Pied-noir kavramı yani Türkçesi "Kara Ayak" ile tanımlanmaktadır. Kelimenin kökeniyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bazıları, Avrupalıların Magriplilerin aksine siyah çizmeler giymesi sebebiyle bu nitelendir-

menin yapıldığını ifade ederken bir başka grup ise Fransızca "öncü" anlamına gelen "pionier" kelimesinin telaffuz ve anlam değişmesine uğradığını savunmaktadır.

"Kara Ayaklar", Fransız Cezayir'inde toplumun farklı sınıflarında yer almasına rağmen çoğunluk olarak zengin, burjuva kısmında yer alan Fransa'nın sömürge ekonomisinin önemli bir parçası olarak bilinmektedir. Başlangıçta Fransız asıllı kişiler çoğunluğu oluştururken bu grupta İspanyollar, İtalyanlar ve Yahudiler de yer almaktadır. Yahudilerin "Pied-noir" sınıfında yer alması kültürel değişimler, sosyal ve idari reformlar neticesinde sağlanmıştır. Öte yandan Cezayir'in asıl sahipleri olan yerli Arap ve Berberi unsurlar ise bu grup tarafından dışlanmış ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Cezayir, bağımsızlığını kazandıktan sonra Pied-noir toplumu Fransa'ya göç etmiş ve Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün Cezayir'in bağımsızlığını tanımasını bir

ihanet olarak görmüştür. Bu sebeple günümüzde dahi Fransa'daki Pied-noir toplumu, aşırı sağ fikirlerle sahip olmasıyla ve yabancı düşmanlığıyla bilinmektedir. Fransa'nın güney sahillerindeki Marsilya, Nice gibi şehirlerde yoğun olarak bulunan Pied-noir toplumu ve onların torunları Fransız siyasetçilerinin göz ardı edemeyeceği bir konuma sahiptir. Pied-noir toplumunun siyasi pozisyonu aşırı sağın yükseldiği Fransız siyasetini ciddi bir şekilde etkilemektedir. Öte yandan Pied-noir toplumunda Cezayir'de doğup Fransa'da önemli başarılar kazanan Nobel ödüllü edebiyatçı Albert Camus, fizikçi Claude Cohen-Tannoudji, tarihçi Benjamin Stora gibi isimler bulunmaktadır.

CEZAYİR'DE HAIN, FRANSA'DA DIŞLANMIŞ: HARKİ

Fransa, sömürge imparatorluğunun her yerinde yerli halktan insanları paramiliter grup olarak askerî amaçları için kullanmıştır. Fransa sömürge ordusunun bir dönem çoğunluğunu oluşturan bu yerli insanlar, yardımcı askerî birlikler olarak nitelendirilebilir. Senegal, Cezayir ve Fas gibi sömürgelerinde eğittiği yerli insanları sömürgelerinin güvenliği için kullandığı ve hatta Çanakkale Savaşı'nda Fransa'nın Senegalli askerleri kullandığı tarih kitaplarında yer almaktadır. Fransa'nın Cezayir'de de bu mantıkla oluşturduğu yardımcı birliklere "Harki" adı verilmektedir. "Harki" kelimesi Arapça'da "حركة" yani "hareket" kelimesinden türetilmiş mobilize, gönüllü askerleri ifade etmektedir. Harki, tanımı Pied-noir'dan farklı

olarak sadece yerli Arap unsurlar için kullanılmaktadır. Fransa, şehirlerden uzak köy ve kasabalardaki insanların işsizlik durumlarından faydalanarak sömürgecilik döneminde kandırdığı yerli insanları ordusunda kullanmıştır.

Fransa, kendisine sığınan Harkilerin Arap ve Müslüman oldukları için ana karaya yerleşip yaşamlarını sürdürmesini o dönem istemeyerek uzun bir süre Harkileri ve ailelerini kamplarda tutmuştur.

Bağımsızlık savaşı sırasında Harkiler, Fransa'nın yanında yer alarak savaşa katılmıştır. Bir dönem yaklaşık 200 bin sayıya ulaşan Harkiler, Fransız Ordusuna özellikle kırsal arazi ve yerel bölgelerde önemli destekler sağlamış ve bundan dolayı bağımsızlık yanlısı Cezayirli taraflardan hain olarak görülmüştür. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından 90 bin kadar Harki Cezayir'de yaşamlarının mümkün olmaması sebebiyle Fransa'ya sığındı. Fransa, kendisine sığınan Harkilerin Arap ve Müslüman oldukları için ana karaya yerleşip yaşamlarını sürdürmesini o dönem istemeyerek uzun bir süre Harkileri ve ailelerini kamplarda tutmuştur. Bu durum Fransa'nın kendi için savaşan Cezayirli sığınmacılara sadece etnik ve dini farklılıklarından dolayı gösterdiği bir ırkçılık olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte 800 bin nüfusa sahip Harkilerin Fransa'da günümüzde dahi sosyal olarak dışlanmış bir hâlde hayatlarını sürdürdüğü bilinmektedir. Fransız

siyasetçiler, seçim zamanlarında Harkileri hatırlamak suretiyle oyalayıcı vaatler ve iadeitibar söylemleriyle kazanmaya çalışmaktadır. Örnek olarak, 2001'de Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Harkiler için 25 Eylül'ü "Ulusal Tanınma Günü" ilan etti, 2012'de Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, Fransa'nın savaş sırasında Harkileri terk etmedeki "tarihsel sorumluluğunu" kabul etti; 2016 yılında Cumhurbaşkanı François Hollande, "Harkiler'in terk edilmesinde, Cezayir'de kalanların katledilmesinde ve Fransa'daki kamplara nakledilen ailelerin insanlık dışı kabul koşullarında Fransız hükümetlerinin sorumluluklarını" kabul etti ve 2022 Fransa cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi, Cumhurbaşkanı Macron, 20 Eylül 2021'de Harkiler ile bulunduğu bir toplantıda savaş sırasında Fransız Ordusunun yanında yer alan Harkiler için bir "tanıma ve tazminat" içeren yasayı yılbaşına kadar getireceklerini de açıkladı.

Görüldüğü gibi Fransız sömürgeciliğinin toplumsal mirası olarak Cezayir Bağımsızlık Savaşı sonrası Fransa'ya göç eden Avrupalı nüfus (Pied-noir) ve Cezayirli Araplar (Harki), hem Cezayir-Fransa iliş-

kilerinin kritik tartışma konusu olmayı sürdürürken hem de Fransa'nın iç ve siyasetini etkileme kapasitesine sahiptir. Bir tarafta Fransa'da Pied-noir toplumunun da desteklediği aşırı sağ fikirler ve yabancı düşmanlığı ülkede yaşayan Müslüman gruplara karşı İslamofobiyi güçlendirirken öte yandan Harki toplumunun Fransa'da maruz kaldığı ayrımcılık ve ikircikli söylemlerin Fransa'nın sömürgecilik mirası zihniyetinin sürdüğünü göstermektedir. Macron'un Le Monde gazetesinde Cezayirli gençlerle yaptığı görüşmesinde alaycı bir şekilde ifade ettiği "Fransa'dan önce bir Cezayir ulusundan bahsedebilir miyiz?" cümlesi bu zihniyetin bir örneğidir.

Sonuç olarak Harki ve Pied-noir toplumlarının Fransa iç siyasetindeki etkisi, Fransa-Kuzey Afrika ilişkilerini etkileyebilme potansiyelini barındıran bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Fransa-Cezayir ilişkilerinin gergin seyrettiği bugünlerde seçim döneminin yaklaşması ve buna yönelik aşırı sağ grupların ve Fransa'nın ayrımcılığa maruz bıraktığı Harkilerin oylarını kazanma endişesinin ağırlık kazandığı söylenebilir. ■

SAHEL'DE ÖAŞ'LER ÜZERİNDEN GENİŞLEYEN RUS NÜFUZU VE FRANSA

GÖKHAN BATU

Araştırmacı ORSAM

ZEYNEP DURAN

Kurum Dışı Araştırmacı ORSAM

19. yy. sonlarında bölgede İngilizler ve Fransızlar Nil sularının kontrolü üzerine rekabete girerken, İngilizler, müttefikleri İtalya'yı Fransız etkisini kırmak için kullanmış buna karşın Fransa da Afrika Boynuzu'nda çıkarları bulunan Rusya ile benzer bir ittifak içine girmiştir. Geline nokta Rusya'nın özel askerî şirketler üzerinden etki alanını Fransa'nın geleneksel nüfuzunun bulunduğu bölgelere yayması, bu ülkenin bölgesel menfaatlerine tehdit oluşturmaktadır.

Mali hükümetinin Wagner ile anlaşacağına yönelik haberler, Fransa için stratejik önemde bulunan Sahel'de artan Rus aktivizmine ek olarak

bu ülkenin bölgedeki nüfuz alanlarında giderek daha fazla rekabet içerisine girmesinin gerekeceğine yönelik bir işarettir. Bu bağlamda ABD ile yaşadığı sorunlar da Fransa'nın alanını daraltan bir etkidir. 2019 yılında, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron dikkat çekici bir çıkış yaparak, ABD'nin Suriye'deki askerlerini çekeceğine yönelik açıklamaları akabinde, bu kararın NATO'ya danışılmaksızın alındığını, mevcut durumda NATO'nun "beyin ölümünün gerçekleştiğini" söylemiş ve örgütün kolektif savunmaya bağlılığını sorgulayan ifadeler kullanmıştır. Takip eden süreçte Fransa, Avrupa'nın "aşınmakta olan güvenliği" için Rusya ile stratejik diyalogun gerekliliğini

öne sürerek ABD Başkanı Donald Trump'ın transatlantik ittifaka yönelik tutumu karşısında böyle bir inisiyatifte öncü rol üstlenmek ve bu politikayla Fransa'yı daha tarafsız, dengeleyici ve Avrupa'nın güvenliğine yönelik politikalarda lider bir noktada konumlandırmayı amaçlamıştır. Diğer yandan, kıtada geçmişte de Fransız-Rus iş birliğinin gerçekleştiğinin altı çizilmelidir. 19. yy. sonlarında bölgede İngilizler ve Fransızlar Nil sularının kontrolü üzerine rekabete girerken, İngilizler, müttefikleri İtalya'yı Fransız etkisini kırmak için kullanmış buna karşın Fransa da Afrika Boynuzu'nda çıkarları bulunan Rusya ile benzer bir ittifak içine girmiştir. Geline noktada Rusya'nın özel askerî şirketler üzerinden etki alanını Fransa'nın geleneksel nüfuzunun bulunduğu bölgelere yayması, bu ülkenin bölgesel menfaatlerine tehdit oluşturmaktadır.

ÖAŞ'LER ÜZERİNDEN ARTAN RUS AKTİVİZMİ: AFRİKA'DA WAGNER

Wagner Group, Rusya'nın kendisine özgü dinamiklerle inşa ettiği ve Çarlık döneminde farklı etnik grupları da kapsayan paralı askerlik modeline kadar uzanan tarihsel geri planla da ilişkili olarak şekillenen özel askerî şirket (ÖAŞ) mimarisinin ve bunun araçsallaştırıldığı dış müdahale konseptinin en bilinen araçlarından birisidir.

Rusya'nın Afrika'da ÖAŞ'ler aracılığıyla gerçekleştirdiği sair müdahalelerin karakteristiğine bakıldığında, söz konusu ülkelerin madden açısından zengin ve stratejik önemi haiz birçok kaynağa ve konuma sahip olması dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra ÖAŞ'ler aracılığıyla gerçekleşen Rus müdahale tarzı, Batılı emsallerinin aksine kritik altyapılar, VIP ve kritik transferlere refakat etme gibi görevlerin yanı sıra bunlara bağlı unsurların aktif çatışmaya girmesi açısından farklılıklar ihtiva etmektedir. Bu bağlamda önem arz eden bir diğer konu ise Rus menşeli ÖAŞ'lerin, yine Batılı muadillerinin aksine yasal statülerinin Rus Anayasası ve Ceza Kanunu'na göre olmaması ve Kremlin'e yakın oligarklar tarafından karmaşık bir mimaride yönetilmesidir.

Ortadoğu ve Afrika'da oluşan güç boşluğunu doldurmak ve tek kutuplu uluslararası sistemin nihayete ermesi gibi grand stratejilerinin bir parçası olarak dünya sahnesinde eski prestijini kazanmak isteyen Rusya için, Afrika ülkeleri hem iktisadi hem siyasi açıdan önemli bir niteliğe sahiptir. Buna ek olarak Afrika ülkelerinin iktisadi açıdan gelişmesi ve bu yüzyıl boyunca kıta

ülkelerinin kalkınmada önemli bir hamle yapacağına dair öngörüler de söz konusu önemi artırmaktadır. Dolayısıyla Rus ÖAŞ'lerin iki önemli fonksiyonu olduğunu teşhis etmek mümkündür. Birincisi ve en önemlisi Rus devletinin ulusal güvenliği açısından önem teşkil eden sorun alanlarına müdahalede aracılık etmek, ikincisiyse güvenlik sorunları yaşanan ülkelerde Rus şirketlerinin faaliyetlerini ve maddi varlıklarını korumaktır.

“

Wagner, kendisinin öncülleri olarak nitelenebilecek yapıların faaliyetleri hariç tutulduğunda ilk olarak Kırım'ın ilhakı-ışgali süreci ve Ukrayna iç savaşında Donetsk ve Luganks'taki ayrılıkçı Ruslara verdiği destekle adını duyurmuştur. Akabinde Suriye iç savaşına Rusya'nın müdahalesinde üstlendiği rolle beraber daha fazla gündeme gelmeye başlayan Wagner, buradan edinilen tecrübeleri Libya sahasında ve bunu müteakip Rusya'nın çıkarlarını korumak üzere müdahil olduğu diğer bölgelerde pratiğe dökme imkânı bulmuştur.

”

Çoğu durumda Rusya'nın, ilgili ülkelerin hükümetleriyle iş birliği yapması, ordusunun eğitimi ve silah satışı anlaşmaları gibi stratejik hamleler ve ticari iş birlikleri beraber gerçekleşmektedir. ÖAŞ'lerin kullanılması, hükümetle organik bağlarının bulunmaması hatta yasa dışı konumları sayesinde uluslararası hukuk açısından olası yü-

kümlülükleri aşmak, iç kamuoyu nezdinde asker kayıpları ve masraflar nedeniyle tepkiselliği önlemek gibi birçok işlevsel faydalara sahiptir.

Wagner, Vladimir Putin dönemi Rus dış politikasının dinamikleri doğrultusunda birçok ülkede muharip görevlerin ifası, paramiliter yapıların eğitimi, istihbarat, propaganda faaliyetleri yürütmektedir. Wagner, kendisinin öncülleri olarak hariç tutulduğunda ilk olarak Kırım'ın ilhakı-ışgali süreci ve Ukrayna iç savaşında Donetsk ve Luganks'taki ayrılıkçı Ruslara verdiği destekle adını duyurmuştur. Akabinde Suriye iç savaşına Rusya'nın müdahalesinde üstlendiği rolle beraber daha fazla gündeme gelmeye başlayan Wagner, buradan edinilen tecrübeleri Libya sahasında ve bunu müteakip Rusya'nın çıkarlarını korumak üzere müdahil olduğu diğer bölgelerde pratiğe dökme imkânı bulmuştur. Bu doğrultuda Afrika ülkeleri, ABD'nin Ortadoğu ve mücavir bölgelerdeki gücünü azaltmasıyla beraber ortaya çıkan boşlukta Rusya için önemli bir hedef olmuştur. CSIS'e göre Sahel bölgesinde Senegal, Çad, Sudan ve Mali gibi ülkeler de dâhil olmak üzere 2014 itibarıyla Afrika'da 20'ye yakın ülkede Rus ÖAŞ'lerin faaliyetleri bulunmaktadır. Esasen Afrika, Soğuk Savaş boyunca ABD ve SSCB arasında nüfuz savaşına sahne olmuştur. Bu kapsamda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), birçok Afrika ülkesine aktif destek vermiş, Aleksandr Gostev'in aktardığı şekliyle Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra bölgede görevli birçok Rus askerî uzmanın

buraları hiç terk etmemiş olmasının, Rusya'nın ÖAŞ'ler aracılığıyla bölgeye nüfuzunu kolaylaştıran bir unsur olduğunu ifade etmek mümkündür.

MALİ ÖRNEĞİ

Bu tabloda Mali'nin nasıl bir yere sahip olduğu konusu önemlidir. Fransa açısından Sahil bölgesinin istikrarı, sömürgeci nüfuzunun yanı sıra bölgedeki maden ve enerji kaynakları stratejik nitelikte ve kritik bir meseledir. Zira Fransa, enerjisinin çok önemli bir bölümünü nükleer enerjiden karşılamaktadır. Mali'nin komşusu Nijer'deki Uranyum yatakları, Fransa'nın ihtiyacının üçte birini karşılayacak potansiyeli barındırmakta ve burada Fransız Areva şirketinin gerçekleştirdiği büyük yatırımları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Mali, Afrika'nın, Gana, Güney Afrika ve Sudan'dan sonra dördüncü büyük altın üreticisidir. 2019 verilerine göre ihracatının %72'si kıymetli maden ihracatından oluşmaktadır. ABD Hazine Bakanlığının verilerine göre ülkedeki altın rezervi 800 ton, demir rezervi 2 milyon ton, uranyum rezervi 5 ton, manganez rezervi 20 milyon ton, lityum 4 milyon ve 10 milyon tondur. Fransa açısından Mali'nin kaynaklarının önemini yanı sıra bu ülkedeki olası istikrarsızlığın Nijer'e ve Cezayir'e olası etkileri de kritiktir. Mali'nin sahip olduğu söz konusu stratejik önemi, ülkeyi Fransa açısından kritik öneme haiz kılmaktadır. Neticede Fransa, Mali'de 2012'de baş gösteren siyasi istikrarsızlık ve bölgede etkinliğini artıran radikal gruplara karşı kendi inisiyatifleriyle 2013'te Serval Operasyonu'nu başlatmış ve bu ülkeye

4 bini aşkın güvenlik gücünü yerleştirmiştir. 2014'e girildiğinde operasyonu Moritanya, Çad, Nijer ve Burkina Faso'yu da içine alacak şekilde genişleterek Barkhane Operasyonu'nu başlatan Fransa, bölgeye 5 binden fazla askerî güç sevk etmiştir. Ancak Fransa'nın bölgedeki mevcudiyeti radikal örgütlerden kaynaklanan güvenlik tehditlerine çözüm olmamış ve bölge halkları tarafından tepki toplamıştır. Mevcut durumda Mali'de Fransa'ya karşı tepkiyi yükseltmektedir.

“

Mevcut durumda kıtada nüfuzunu son derece genişletmiş olan Çin'in yanı sıra, Fransa'nın etki alanlarında hızla artan Rus müdahalelerine şahit olunmaktadır. Ocak 2021 itibarıyla Fransa'nın, uzun yıllardır varlık gösterdiği Mali'deki askerlerini azaltacağına yönelik haberler ve haziran ayında Mali ile askerî iş birliğini sona erdirmesi üzerine ekim ayı itibarıyla Mali hükümetinin Rus ÖAŞ Wagner ile anlaşacağı yönünde haberler çıkmış ve bu haberler yalanlanmamıştır.

”

FRANSA'NIN BÖLGEDE AŞINAN NÜFUZU

Bugün itibarıyla Fransa'nın ABD ile ayrışması ve Rusya ile girdiği mevcut angajman kendisi adına karşılıksız kalmamış, bölgede menfaatleri olmasına rağmen Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD tarafından Pasifik'te Batı'nın askerî

varlığına destek vermek üzere kurulan AUKUS Pakti'nden dışlanmıştı. Eş zamanlı olarak Avustralya, Fransa ile imzaladığı savunma anlaşmasından çekilmiş ve 37 milyar dolarlık denizaltı alımına yönelik anlaşmayı iptal etmiştir. Nihayeten ABD ile yaşadığı sorunlar, Fransa'nın Afrika'daki alanını da daraltmakta ve Rusya ile kurmak istediği dengeye zarar vermektedir. Mevcut durumda kıtada nüfuzunu son derece genişletmiş olan Çin'in yanı sıra, Fransa'nın etki alanlarında hızla artan Rus müdahalelerine şahit olunmaktadır. Ocak 2021 itibarıyla Fransa'nın, uzun yıllardır varlık gösterdiği Mali'deki askerlerini azaltacağına yönelik haberler ve haziran ayında Mali ile askerî iş birliğini sona erdirmesi üzerine ekim ayı itibarıyla Mali hükümetinin Rus ÖAŞ Wagner ile anlaş-

cağı yönünde haberler çıkmış ve bu haberler yalanlanmamıştır. Gelişme sonrası Fransız hükümeti olası anlaşmaya tepki göstermiş ve bölgede artan Rus nüfuzuna dikkat çekmiştir.

Rusya açısından Mali'de darbe sonrası destek arayan bir hükümetin mevcudiyeti, zengin yeraltı kaynakları, ülkenin kuzeyindeki güvenlik sorunları ve silah ihtiyacı, bölgeye müdahale adına son derece uygun şartları teşkil etmektedir. Bu noktada Rusya'nın hem Libya hem de Orta Afrika Cumhuriyeti'nde tekrarladığı bir politika olarak hem hükümet hem de isyancı gruplarla görüşme stratejisinin uygulanacağını öngörmek mümkündür. Nihayeten Afrika'da Çin ve Rusya'nın artarak devam eden varlığının, Fransa için giderek daha büyük bir soruna dönüşeceği değerlendirilmektedir. ■

TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASILAŞAN YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİ VE ORTADOĞU-AFRİKA BÖLGESİ

DOÇ. DR. H. KÜRŞAD ASLAN

Uzman ORSAM

“

Türkiye’nin önümüzdeki yıllarda yükseköğrenim sisteminde alması gereken stratejik kararlar bulunmaktadır ve her geçen gün küresel realiteler bağlamında yeni durumlara adapte olması gerekmektedir.

”

Son yıllarda Türkiye’nin yükseköğrenim sisteminde çok ciddi değişimler gözlemlendi, üniversite sayısı birlikte öğrenci sayısı da arttı. Ülkedeki 207 üniversitede 60 bin civarında program bulunmaktadır. Yükseköğrenim sistemindeki söz konusu sayısal artışlarla birlikte kalite ve niteliksel gelişim bağlamında da ilerlemeler kaydedilmiştir. 2015 yılında “Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği” oluşturulmuştur; daha sonra 1 Temmuz 2017 tarihli yasal düzenlemeyle Yükseköğretim Kalite Kurulu (YÖKAK) kurulmuştur. Yükseköğretim sisteminde bir diğer önemli süreç de “uluslararasılaşma”dır. Uluslararasılaşmanın da farklı cepheleri bulunmaktadır.

Üniversitelerin mali kaynaklarının çeşitlendirilmesinden, kültürel zenginliğe, yumuşak güç kapasite artışından beyin ve yetenek avcılığına kadar birçok önemli alanda stratejik hedefler göz önünde bulundurulmaktadır. Uluslararasılaşmayla potansiyel kazançlar bağlamında yükseköğrenim sisteminde bulunan aktörlerin, programların, müfredatın gelişimi, iş birliği ortamlarının genişletilmesi, yüksek katma değerli üretim için gerekli altyapının gelişimi, akademik ağlara katılım, üniversite-sanayi-kamu sektörü ortaklıklarının gelişiminde gerekli adımların atılması ve trans-

ferlerin yapılması zikredilebilir. Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda yükseköğretim sisteminde alması gereken stratejik kararlar bulunmaktadır ve her geçen gün küresel realiteler bağlamında yeni durumlara adapte olması gerekmektedir.

YÜKSEKÖĞRETİMİN ULUSLARARASILAŞMASI

Türkiye'deki üniversitelerin dışa açılması ve uluslararasılaşma süreçlerine dâhil olması bağlamında dört önemli husus dikkat çekmektedir:

1. Türkiye'de yabancı öğrenci sayısı arttıkça üniversiteler finansal anlamda güçlenecektir.
2. Yetenekli yabancı öğrenci ve akademisyenler Türkiye'yi daha fazla tercih ettiği takdirde ileri teknoloji gerektiren yüksek katma değerli sektör ve ürünlerde başarı düzeyi artacaktır. Dünya genelinde araştırma üniversitelerine nitelikli yabancı öğrenci ve akademisyenlerin gelmesi, doktora programlarının güçlenmesi ve araştırma laboratuvarlarına özellikle dahi düzeyinde yabancıların gelmesi önemli hedeflerdendir.

3. Türkiye üniversitelerine farklı ülkelerden yabancı akademisyen ve öğrencilerin daha fazla sayıda ve sıklıkla gelmesiyle ülkemizin küresel ve bölgesel siyasetteki yumuşak güç kapasitesi artacaktır.
4. Türkiye'nin özellikle kalkınma yardımları ve insani diplomasi bağlamında burslu şekilde okuttuğu yabancı öğrenciler ülkemizin stratejik hedefleri bağlamında önemlidir.

Bu dört madde asla birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Her bir madde için ayrı hazırlık ve planlama yapılmalıdır, kaynak tahsisi gereken programlar iyi düşünülmelidir. Birinci maddede belirtildiği üzere kendi ülkesinden kendi imkânlarıyla gelip Türkiye'de okumak isteyen bir öğrenci ilgili üniversiteye önemli bir finansal kaynak sağlayacaktır.

“

Türkiye'nin büyük şehirleri haricindeki devlet üniversiteleri için de kendi imkânlarıyla okumaya gelen öğrenciler hem maddi kaynak hem de kültürel çeşitlilik yoluyla katkı sağlamaktadır. Ancak özellikle İstanbul ve Ankara'daki devlet üniversitelerine bu yöntemle öğrenci kabulünde bazı düzenlemeler gerekmektedir.

”

ABD, Avustralya ve İngiltere gibi yabancı öğrencilerin yoğun olduğu ülkelerde ulusal ekonomiye yılda 20 ile 30 milyar dolar civarında katma değer sağlanmaktadır. Özellikle Türkiye'de devlet üniversiteleri haricindeki vakıf ve özel üniversitelerin bu alana odaklanması önemlidir. Türkiye'nin büyük şehirleri haricindeki devlet üniversiteleri için de kendi imkânlarıyla okumaya gelen öğrenciler hem maddi kaynak hem de kültürel çeşitlilik yoluyla katkı sağlamaktadır. Ancak özellikle İstanbul ve Ankara'daki devlet üniversitelerine bu yöntemle öğrenci kabulünde bazı düzenlemeler gerekmektedir. Örneğin, bir vakıf üniversitesinde benzer bölümler için 3000-5000 ABD doları bandında eğitim ücreti alınmaktayken devlet üniversiteleri gerçek piyasa değerinin çok altında bir bedelle (200 ile 300 dolar civarında) eğitim hizmeti sunmuş olmaktadır. Daha önce belirttiğimiz üzere insani yardım kapsamında Türkiye'nin ilgili süreçleriyle öğrenci kabulü ayrı bir kategoridir; kamu kaynaklarıyla faaliyet yürü-

ten üniversitelerimize çok düşük ücretle kayıt yaptırmak çok farklı bir durumdur.

Yukarıda bahsedilen dört farklı kategoriye birbirinden ayırt etmenin ve başarılı bir uluslararasılaşma stratejisi oluşturmanın ön koşullarından biri de Türkiye devletinin eğitim süreçlerinde ölçme ve değerlendirmeye yönelik ciddi adımlar atması gereğidir. Ölçemediğiniz şeyi yönetemezsiniz. Yükseköğretim kurumlarımızda hem kendi insanımıza yönelik eğitim-öğretim

faaliyetlerinde hem de yabancı ülke vatandaşlarına Türkiye ve yurt dışı kampüslerimizle sunduğumuz eğitim hizmetleri bağlamında sisteme girişte, süreç dâhilinde ve sistem çıkışında ölçüm mekanizmaları kurulması ve tüm bu ölçüm araç ve kurumlarının ulusal olması önemlidir. Girişle kastedilen şey Türkiye'de okuma niyetini beyan eden yabancı öğrencinin lise diploması, genel başarı düzeyi, yetenekleri, dil bilgisi vb. alanlarda kabul kararını etkileyecek

bilgi ve belgelerin, standart testlerin, denklik işlemlerinin, önceki öğrenmenin tanınması koşullarının detaylıca kurgulanmasıyla ilgilidir. Batılı ülkelerde mevcut bulunan SAT, GRE, GMAT tarzında Türkiye'ye özgü sınavlar tesis edilmelidir. Süreç yönetimi ve çıkışla ilgili performans ölçüm konusu başka bir yazının konusu olacak kadar geniştir. Mezun takibi ve mezun ağlarının yönetimi konusunda katedilecek epey mesafe bulunmaktadır.

Yukarıda zikredilen ikinci madde yükseköğretimde uluslararasılaşma süreçleriyle araştırma üniversitesi olmanın kesişim alanıdır. Eski Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) rektörlerinden Prof. Dr. Ural Akbulut'un ifade ettiği üzere "uluslararası üniversite" olmanın temel parametreleri hakkında standart bir model yoktur. Ancak genel kabul gören yaklaşıma göre üç parametrede mümkün olan en optimum sayı ve kaliteye erişim gayesi zikredilmektedir: Yabancı öğrenci,

yabancı akademisyen ve yabancılarla araştırma iş birliği (ortak yayın veya patent). Türkiye gibi orta gelir grubunda bulununca ve kapasite olarak ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti kadar zengin olmayınca stratejik hedef belirlemede daha gerçekçi ve seçici hedeflere odaklanmak doğru olacaktır. 2017 rakamlarıyla dünya genelinde 5,3 milyon civarında uluslararası öğrenci bulunmaktadır. Bunların takriben yarısı ana dili İngilizce olan ABD (1,1 milyon), İngiltere (557

bin), Kanada (643 bin), Avustralya (420 bin) gibi ülkelerdedir. Ülkemizde de son yıllarda yabancı öğrenci sayısında büyük artışlar gözlenmiştir. 2021 yılı itibarıyla Türkiye üniversitelerinde yaklaşık 240 bin yabancı öğrenci bulunmaktadır. Yabancı öğrenci ve akademisyenleri Türkiye'nin realiteleri bağlamında değerlendirdiğimizde çok ince bazı hesaplama ve politikaların izlenmesi gereği not edilmelidir.

ULUSLARARASILAŞAN SİSTEMDE ORTADOĞU VE AFRIKA'NIN DURUMU

Türkiye'de son yıllarda ivmelenen yabancı öğrenci sayısındaki artış büyük ölçüde Ortadoğu ve Afrika coğrafyasındandır. Türkiye'nin 2005 yılından beri izlediği Afrika politikasıyla Afrikalı öğrencilerin ve Ortadoğu'yla geliştirilen derin iş birliği alanları sayesinde bu böl-

geden gelen öğrencilerin sayısı her yıl artmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelen öğrenci potansiyelini eğitimde etkin iş birliği oluşturarak değerlendirmesi son derece elzemdir. Öte yandan, Türkiye'nin kültürel coğrafyasından öğretim üyesi hareketliliği sınırlıdır. Türkiye'nin yukarıda bahsedilen dört ana hedefte doğru stratejiler geliştirebilmesi için dünyadaki ileri düzeyde araştırma üniversiteleri analiz edilmelidir. Harvard, Stanford, MIT ve Cambridge üniversitelerinin her birinin yıllık araştırma bütçesi 1 milyar dolar civarındadır. Söz konusu üniversitelerle rekabet edebilmek adına belli alanlara odaklanmak gereklidir. Dünyanın ileri üniversitelerinde yabancı öğretim üyelerinin oranı %20 ile %45 bandındadır. Oysaki Türkiye'de hiçbir üniversitede bu oran %10'u bulmamıştır. Hem uzun yıllar mevzuat

izin vermemiştir hem de diğer bazı bürokratik engellerden dolayı bu sayılara ulaşamamıştır. Diğer yandan model üniversitelerde yabancı öğrencilerin büyük çoğunluğu yüksek lisans programlarında yoğunlaşmaktadır. İleri araştırma üniversitelerinde yönetimler üstün kapasiteli öğretim üyesini lisans dersleriyle yormamakta ve doğrudan doktora eğitimine vakfetmektedir. Özetleyecek olursak, uluslararasılaşma süreçlerinde Türkiye'nin bir an önce stratejik önceliklerini belirleyip buna uygun alt hedefler belirlemesi elzemdir.

Nitelikli yabancı öğrenciler kendilerine okul seçimi yaparken en önemli kriter "bilim alanı" sıralamasıdır. İkinci kriter de üniversitenin dünya sıralamalarındaki konumudur. Ayrıca, maliyetler, sosyal yaşam, mezuniyet sonrası iş bulma kolaylığı da zikredilmektedir.

“

Ortadoğu ve Afrika ülkeleri bağlamında sahada bulunan TİKA, Türkiye Diyanet Vakfı, Maarif Vakfı vb. kurumlarda görevli uzmanlardan edinilen izlenimlere göre, bu geniş coğrafyada tek tip insan olmadığı, farklı ihtiyaç ve özelliklerde insan kaynağı bulunduğu ifade edilmektedir.

”

ABD’de iyi vasıflara sahip yabancılar daha mezun olmadan firmalar tarafından iş teklifi almaktadır. Türkiye’nin bir an önce eğitimde uluslararasılaşma stratejisini belirlemesi gereklidir. Amaçlar ve araçlar belirlenmezse ve daha kötüsü stratejinin olmadığı bir alanda yanlış hedefler ve yanlış araçlar kullanılırsa istenmeyen sonuçlarla karşılaşabileceğiz. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal kesimlerdeki göçmen karşıtlığının ve yabancı düşmanlığının arttığını izliyoruz. Bu eğilimlerin giderek daha da artacağını göz önünde

bulundurursak yanlış uluslararasılaşma politikalarıyla yönetmekte zorlanacağımız durumlarla karşılaşabiliriz. İyi seçilmiş ve Türkiye’de çok iyi eğitim almış yabancılar genelde mezuniyet sonrasında ABD ve Avrupa’ya gitmektedir.

Öte yandan Türkiye’de ülkesine geri dönmeyi asla düşünmeyecek düşük nitelikli mezunların kalma olasılığı da yüksektir. Yükseköğrenim sistemimize girdi olarak ileri boyutta yetenekli öğrenci ve

araştırmacı devşirme bağlamında mevcut teşvik ve bursların gözden geçirilip fayda maliyet analizi yapılmalıdır. Ortadoğu ve Afrika ülkeleri bağlamında sahada bulunan TİKA, Türkiye Diyanet Vakfı, Maarif Vakfı vb. kurumlarda görevli uzmanlardan edinilen izlenimlere göre, bu geniş coğrafyada tek tip insan olmadığı, farklı ihtiyaç ve özelliklerde insan kaynağı bulunduğu ifade edilmektedir.

Türkiye’nin ilahiyat ve dinî eğitim programlarıyla birlikte mesleki eğitime ağırlık vermesi gereğinin altı çizilmektedir. Hem yetenekli öğrenci ve akademisyen kaynağı olarak hem Türkiye üniversitelerinin finansal gelişimi için hem de insani diploması politikalarının icrasında Ortadoğu ve Afrika özelinde çok geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Sonuç olarak her şeyden önemlisi çok kapsamlı ve a’dan z’ye her detayın iyi düşünüldüğü ve olası risklere karşı tedbirlerin alındığı bütüncül bir uluslararasılaşma politika stratejisinin tüm paydaşların katılımıyla oluşturulması gereklidir. ■

EKONOMİK PERSPEKTİFTEN TÜRKİYE-BAE NORMALLEŞMESİ

DR. RECEP YORULMAZ

Ekonomi Çalışmaları Direktörü **ORSAM**

“

İki devlet arasındaki ilişkiler Mısır'da Abdulfettah el-Sisi darbesi sonrası önemli bir gerilim yaşadı. 2015 yılı sonunda ikili ticaret sert bir düşüşle 6,6 milyar dolara kadar geriledi. Ancak 2016 yılında iki ülke Mısır konusundaki farklılıklarını sınırlamaya çalışırken, olası ortak çıkarlar üzerine inşa edilen ve ekonomik hesaplamaları ön planda tutan bir yaklaşım benimsedi.

”

Dokuz yılın ardından yeniden normalleşme adımları atan iki ülke, 2021 yılında en üst düzeyde görüşme kararı almıştı. Bu doğrultuda, ilk temas ağustos ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Ulusal Güvenlik Danışmanı Şeyh Tahnoon Bin Zayed el-Nahyan'ı kabul etmesiyle başladı. Bu görüşmede şekillenen normalleşme

süreci, 25 Kasım'da Cumhurbaşkanı Erdoğan ile BAE Velihaht Prensi Şeyh Muhammed bin Zayid el-Nahyan'ın Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde baş başa ve heyetler arası

görüşmeler yapmasıyla son hâlini almış oldu. Görüşmeler neticesinde iki ülke arasında on adet anlaşma imzalandı. Buna göre, Kara Paranın Aklanması ve Terörizmin Finans-

manının Önlenmesi Bağlamında Mali Bilgilerin Değişimine İlişkin, Abu Dabi Liman Şirketi ile Türkiye Varlık Fonu arasında, Abu Dabi Kalkınma Holding (ADQ) ile Türkiye Varlık Fonu arasında, Abu Dabi Kalkınma Holding ile Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi arasında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ile BAE Merkez Bankası arasında iş birliğine yönelik, Abu Dabi Menkul Kıymetler Borsası ile Borsa İstanbul arasında ve son olarak iki ülkenin gümrük ve çevre konularında iş birliğine dair mutabakat anlaşmaları imzalandı. Söz konusu anlaşmalar çerçevesinde

BAE, ADQ üzerinden Türkiye'deki yatırımlar için 10 milyar dolarlık bir yatırım fonu ayırdığını duyurdu. Görüşmenin yapıldığı günlerde kur kriziyle boğuşan Türkiye için geleceği açıklanan 10 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımın can suyu olduğu yorumları yapılmaktadır. Ancak Türkiye ekonomisinin büyüklüğü göz önüne alındığında, böylesi bir rakamın ekonomiye katkısının sınırlı olacağı söylenebilecektir. Öyleyse iki ülke arasındaki normalleşmenin kısa vadede sınırlı da olsa ekonomik getirilerinin yanında, dolaylı olarak bölgesel meseleler üzerinden eko-

nomik kazanımlarını ve bölgesel politikalara etkisini iyi analiz etmek gerekmektedir. Böylece, gündemi meşgul eden, ezeli düşman olarak adlandırılan iki ülkenin nasıl olur da normalleşme politikası uyguladığı yönündeki eleştirilere de yanıt aranmış olacaktır.

İKİLİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN SEYRİ

Türkiye ve BAE arasında 2001 yılında 445 milyon dolar olan ticaret hacmi 10 yıl içerisinde olumlu ilişkiler neticesinde 4 milyar dolara çıkmıştı. Böylece Abu Dabi, Türkiye'nin Körfez bölgesindeki bir numaralı ticari ortağı olmuştu. Yine aynı şekilde bahsi geçen dönem içerisinde kümülatif ticaret hacmi toplam 3,7 milyar dolara yükselen Abu Dabi yönetimi, Körfez'deki diğer ülkelere göre birinci sıraya yükselmişti. Ekonomik ilişkilerde ikili ticaret hacmi 2012 yılında toplam 11,8 milyar dolarla rekor seviyeye ulaşmıştı. Aynı dönemde Abu Dabi, Ankara ile bazı ciddi yatırımlar için müzakereler yürüterek Afşin-Elbistan mega projesinde linyit madenciliği ve elektrik üretimini içeren 12 milyar dolarlık bir anlaşmayı imzalamıştı. Ancak Abu Dabi daha sonra finansal öncelikleri öne sürerek anlaşmayı iptal etti. Bu iptal kararı ekonomik gerekçelerden çok Abu Dabi'nin Mısır'da demokratik olarak seçilen ilk cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'ye karşı 2013 askeri darbesini desteklemesi nedeniyle ortaya çıkan siyasi bir mesaj olarak yorumlanmıştı.

İki devlet arasındaki ilişkiler Mısır'da Abdulfettah el-Sisi darbesi sonrası önemli bir gerilim yaşadı.

2015 yılı sonunda ikili ticaret sert bir düşüşle 6,6 milyar dolara kadar geriledi. Ancak 2016 yılında iki ülke Mısır konusundaki farklılıklarını sınırlamaya çalışırken, olası ortak çıkarlar üzerine inşa edilen ve ekonomik hesaplamaları ön planda tutan bir yaklaşım benimsedi. O sırada Cumhurbaşkanı Erdoğan, farklılıkların diplomatik yollarla çözülmesi çağrısında bulunurken, BAE'nin o zamanki dışişlerinden sorumlu Devlet Bakanı Enver Gargaş, Ankara ile olan anlaşmazlığın sona erdirilmesinin gerekliliğini ve Türk-Emirlik ilişkilerinin bölge için önemini teyit etmişti. Buna göre Türkiye ve BAE diplomatik kanallarını yeniden devreye soktu. BAE, Türkiye dışişleri bakanını 25 Nisan 2016'da Abu Dabi'yi ziyaret etmeye davet etti. Bu, bir Türk yetkilinin yaklaşık üç yıl sonra Körfez ülkesine yaptığı ilk ziyaretti. Ayrıca, Ankara'ya bir BAE büyükelçisi atandı ve BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed el-Nahyan, Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulundu ve burada Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir araya geldi. Diğer bir ifadeyle, ikili ticaret yeniden artarak 2017'de tüm zamanların en yüksek seviyesi olan 14,7 milyar dolara ulaştı.

Ancak Türkiye ile BAE arasındaki yakınlaşma yine uzun sür(e)medi. 2017 Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) krizi ve Katar'ın Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır'dan oluşan dördü tarafından ablukaya alınması ikili ilişkileri yeniden kesintiye uğrattı. Kriz, iki ülke arasındaki kırılmalı ilişkilere ciddi şekilde zarar verdi ve normalleşme sürecini sona erdirdi. BAE'nin Washington Büyükelçisi Yousef el-Otaiba, 2017'de sızdırılan e-postalarından

birinde New York Times köşe yazarına, "Türkiye'nin veya Katar'ın bir akşam yemeği menüsü şekillendirmesi dışında bir ülkeyi şekillendirebilmelerini istemiyoruz" dediği belirtiliyordu.

“

2020'de ve KİK krizi sona ererken, Türkiye ile BAE arasındaki ikili ticaret 8,5 milyar dolar civarındaydı. Ticaret dengesi, 2,5 milyar dolarlık fazlayla Abu Dabi'ye doğru eğildi, bu da Ankara ile ticareti artırmak için hem alan hem de ilgi olduğu anlamına gelmektedir. Enver Gargaş'ın 2021'in başında Türkiye'ye yönelik olumlu açıklamalarının ardından, nisan ayında Ankara, Tugay Tuncer'i Türkiye'nin yeni BAE büyükelçisi olarak atadı ve böylece her iki ülkedeki üst düzey yetkililer arasında diplomatik etkileşimler başladı.

Ankara, Katar'ı ablukaya karşı savunmayı seçtikten sonra, Türkiye ile BAE arasındaki ikili ticaret 2018'de 14,7 milyar dolardan 8,4 milyar dolara keskin bir düşüş gösterdi. Libya'dan Irak, Suriye, Somali, Sudan ve Yemen'e kadar BAE, Türkiye'ye zarar vermek için elinden gelen her şeyi yaptı. İronik olarak, Abu Dabi ve medya kuruluşları Suudi Arabistan'ı Ankara ile karşı karşıya getirirken ve Suudileri Türkiye yapımı ürünleri boykot etmeye teşvik ederken, Abu Dabi düşük düzeyde de olsa Türkiye'ye yatırım yapmaya devam

etti. 2018'deki istisnalardan birinde Abu Dabi, Türkiye'nin beşinci büyük bankası Denizbank'ı 3,2 milyar dolara satın aldı.

2020'de ve KİK krizi sona ererken, Türkiye ile BAE arasındaki ikili ticaret 8,5 milyar dolar civarındaydı. Ticaret dengesi, 2,5 milyar dolarlık fazlayla Abu Dabi'ye doğru eğildi, bu da Ankara ile ticareti artırmak için hem alan hem de ilgi olduğu anlamına gelmektedir. Enver Gargaş'ın 2021'in başında Türkiye'ye yönelik olumlu açıklamalarının ardından, nisan ayında Ankara, Tugay Tuncer'i Türkiye'nin yeni BAE büyükelçisi olarak atadı ve böylece her iki ülkedeki üst düzey yetkililer arasında diplomatik etkileşimler başladı.

TÜRKİYE, KÖRFEZ VE ARAP YATIRIMLARI İÇİN DOĞRU TERCİH Mİ?

Türkiye ekonomisi büyüme göstergeleri açısından küresel sahnedeki emsallerinin çoğundan daha olumlu performans göstermektedir. Şu anda da Türkiye, başlıca üç temel hedefe özel önem vermektedir: İhracata yönelik üretim politikası, katma değerli sanayinin güçlendirilmesi ve ülkeye daha fazla Doğrudan Yabancı Yatırımın (DYY) çekilmesi. Bu nedenle de bu hedefleri karşılamak için istikrarlı, iyi bağlantılı ve açık bir pazar bölgesinin oluşturulması hedeflenmektedir. Diğer bir ifadeyle, Ankara son zamanlarda bu tür zorlukların üstesinden gelmeye odaklanarak BAE de dâhil olmak üzere Türkiye'nin diğer ülkelerdeki ekonomik çıkarlarını arttırmak için gerilimi azaltıcı ve siyasi anlaşmazlıklarını çözücü rol oynadığı

söylenbilir. Bu anlamda Ankara, özellikle Türkiye'nin dünya sahnesinde güçlü ekonomik rol üstlenmeyi hedeflediği Covid-19 salgını sonrası dönemde BAE ile ticaret ve yatırımların artmasını etkili bir adım olarak görmektedir.

BAE açınsındansa Türkiye'ye yönelik yatırım çalışmaları, ekonomisini petrol gelirlerinden uzaklaştırma çabalarını destekleyecektir. Bu açıdan bakıldığında, bölgenin en önemli ekonomisi olan Türkiye'ye yatırım kararı ekonomik mantık ve ticari hesaplardan kaynaklanmaktadır. Bu noktada Türkiye, kârlarını maksimize etmek isteyen yabancı yatırımcılar için büyük fırsatlar sunmaktadır. Özellikle, petrol dışı sektörlerle yönelmek suretiyle ekonomik çeşitliliklerini sağlamak isteyen körfez ülkeleri için geniş yelpazeli üretim kapasitesi ve iş gücüyle güçlü imkânlar sunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye hizmet sektöründeki engin tecrübesi ve iklim-coğrafya kaynaklı

doğal imkânlarıyla bu sektördeki yatırımlar için en gözde merkezlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

NORMALLEŞMENİN BÖLGESEL ETKİLERİ

Normalleşme süreci, doğrudan ekonomik etkilerinin yanında bir takım dolaylı ekonomik kazanımlar ve bölgesel avantajlar da sunmaktadır. Bölgedeki önemli rakiplerden olan iki ülkenin bölgesel konularındaki çatışmalara son vermesi her iki ülkenin de kazan kazan sürecine girmesine sebep olacaktır. Doğu Akdeniz'den Suriye'ye kadar pek çok alanda iki ülke arasındaki rekabetin yerini yapıcı diyaloga bırakma ihtimali Türkiye açısından önemli kazanımlara kapı arayabilir. Doğu Akdeniz ile başlamak gerekirse, BAE'nin ardından gelecek olası Mısır ve İsrail görüşmeleri bölgedeki gazın Avrupa'ya taşınması konusunda ibreyi Türkiye'ye döndürecek önemli bir hamle olacaktır. Hâlihazırda East-Med gibi

ölü doğmuş, gerçekleşme ihtimali düşük projelerden ziyade daha gerçekçi Türkiye yolunun kullanımının önü açılabilir. Libya'da büyük ve kesin bir başarı elde eden Türkiye, bu başarısını kalıcı ve sürdürülebilir bir zemine oturtabilmek için söz konusu normalleşme sürecini avantaja çevirebilir. Meşru Libya hükümetini devirmeye çalışan Halife Hafter tarafını baskı altına alacak adımlar atılmasının sağlanması Libya'da kalıcı çözümler üretmenin de önünü açacaktır.

Öte yandan BAE açısından konuya bakıldığında, tüm ekonomik gücüne rağmen askerî açıdan herhangi bir caydırıcılığı olmaması, özellikle ABD'nin bölgedeki etkisinin azaldığının hissedildiği bir dönemde, kendisini güçlü ortaklar bulmaya mecbur kılmaktadır. Yakın dönemde Irak, Suriye ve Afganistan örneklerinde görüldüğü gibi ABD'nin partnerlerini aniden bıraktığı bir konjonktürde, bölgesel bir aktör olarak kalabilmenin yolu hiç şüphesiz Türkiye gibi caydırıcı bir güce yakın olmaktan geçmektedir. Zira, diğer bölgesel rakibi İran ile her ne kadar normalleşme adımları atılmaya çalışılsa da İran'ın tutarsız dış politikalarına güvenmeleri mümkün gözükmemektedir. Sonuç itibarıyla kısa ve orta vadede, BAE-Türkiye ilişkilerinin normalleşme sürecine devam edeceği ve sürdürülebilir bir zemine kavuşabileceği öngörülmektedir. Uzun vadede bu ilişkilerin seyri kurulacak yeni yapının ne derece sürdürülebilir bir zemine oturtulduğuna bağlı olacaktır. Zira, geçmiş örneklere bakıldığında bölgesel her çıkar çatışmasının doğrudan ikili ticarete etki ettiği görülmektedir. ■

KRİMİNAL BİR AKTÖR OLARAK REJİM ORDUSU

4. ZIRHLI TÜMENİ

ÖMER BEHRAM ÖZDEMİR

Uzman ORSAM

“

4. Zırhlı Tümen güney Suriye’de bilhassa 2021 yaz aylarında Dera merkezindeki Dera el-Beled’in kuşatmaya alınması süreci ve Suveyde’de terör örgütü DAESH karşıtı operasyonlar dönemindeki faaliyetlerle geniş bir hareket alanına sahip olmuştur.

”

Çok cepheli ve uzun metrajlı iç savaş, Suriye rejim ordusunu yıllar içerisinde önce parçalamış sonra da işlevsel açıdan yetersiz bir hâle getirmiştir. Bu sebeple süreç içerisinde önce Hizbullah, ardından İran destekli diğer milis unsurlar ve doğrudan İran askerî unsurlarının saha desteği Şam’ın yardımına gelmiştir. 2015’te Tahran’ın tüm desteğine karşın İdlib’in askerî yetersizlikler sonucu muhaliflere kaybedilmesi Rusya’nın müdahalesine kapı açmıştır. Rusya’nın dahlinin ar-

dından sahada askerî dengeler rejim lehine değişmiştir. Lakin Rusya’nın başat bir aktör olarak alanı doldurması rejim cephesi içinde de taraflar arasında rekabetin gözle görülür şekilde artmasına yol açmıştır. Moskova kendi imkânlarıyla sıfırdan inşa ettiği 5. Kolordu birimiyle rejim ordusu içerisinde kendisine bağlı yeni ve işlevsel bir birliğe sahip oldu.

4. ZIRHLI TÜMEN’İN FAALİYET ALANLARI VE DENGLEYİCİ ROLÜ

Moskova’nın güvenlik birimleri üzerindeki artan etkisine karşın Şam-Tahran hattının cevapları iki yerden geldi. İran bölgeye dışarıdan getirdiği milislerin bölgede kök salması sürecini hızlandırırken devşirdiği yerli milislerin de sayısını arttırarak sahadaki uzantılarını güçlendirdi. Şam-Tahran blokunun ordu içerisinde cevabı ise Beşar Esad’ın kardeşi Mahir Esad’ın kontrolündeki 4. Zırhlı Tümen üzerinden geldi. 1980’lerin ortasından bu yana Esad rejiminin sahip olduğu en donanımlı unsurlar arasında bulunan ve rejimin başkent

Şam’daki emniyeti görevini üstlenen 4. Zırhlı Tümen, Rus nüfuz genişlemesi karşısında operasyon alanını genişletmiştir. Şam ve kırsalında etkili olan, Guta başta olmak üzere muhalif bölgelere karşı izlenen acımasız kuşatma stratejisinin baş uygulayıcısı olan birlik, aynı zamanda çeşitli iddialara göre 2013’te gerçekleşen kimyasal saldırıdan da sorumlu tutulmaktadır.

Rejimin en önemli birliklerinin başında gelen 4. Zırhlı Tümen başkent haricinde Dera, İdlib ve Humus’ta muhalif güçlere karşı operasyonlarda ön planda yer alır-

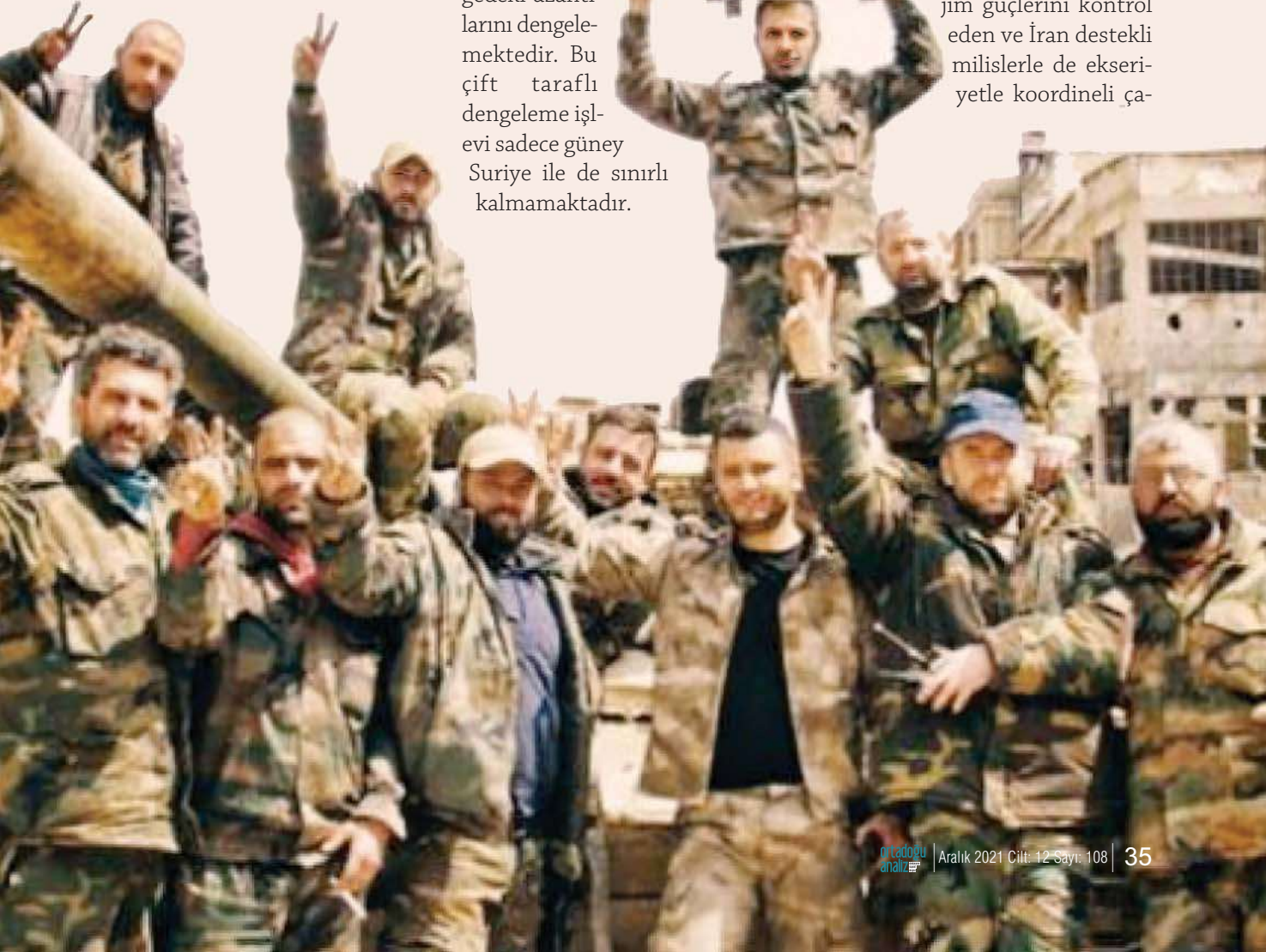

ken Rusya'nın müdahalesi sonrası İdlib ve Dera'da Rusya öncülüğündeki uzlaşma ve ateşkes süreçlerinin sıhhatine yönelik taciz ve saldırılara imza atmıştır. Dera'da Moskova'nın aracılığıyla rejimle uzlaşmaya varan eski muhalif unsurlarla sürekli sürtüşen ve bu sene içerisinde yoğun çatışmalara taraf olarak Dera'yı bir çatışma ve suikastlar merkezi hâline getiren sürecin baş aktörlerinden olan 4. Zırhlı Tümen aynı zamanda İdlib'de de ateşkesi bozan unsurlar arasındadır. 4. Zırhlı Tümen'e bağlı unsurlardan onlarcasının Mart 2020'de TSK tarafından rejim unsurlarının hedef alındığı yoğun hava ve kara saldırılarında etkisiz hâle getirilmiş olmaları birliğe bağlı güçlerin bölgedeki İran destekli

milislerle birlikte ateş hattında faal olduklarını göstermektedir.

4. Zırhlı Tümen güney Suriye'de bilhassa 2021 yaz aylarında Dera merkezindeki Dera el-Beled'in kuşatmaya alınması süreci ve Suveyde'de terör örgütü DAESH karşıtı operasyonlar dönemindeki faaliyetlerle geniş bir hareket alanına sahip olmuştur. İsrail sınırına yakın bu bölgelerde İran destekli milis güçler ve yine rejime bağlı Ulusal Savunma Güçleri milisleriyle koordineli olarak hareket eden 4. Zırhlı Tümen hem Tel Aviv'in İran destekli milis sıkıntısını provoke ederken hem de Rusya'nın bölgedeki uzantılarını dengelemektedir. Bu çift taraflı dengeleme işlevi sadece güney Suriye ile de sınırlı kalmamaktadır.

4. Zırhlı Tümen orta Suriye'deki çöl bölgesi ve çevresinde DAESH'e karşı girilen çatışmalarda İran destekli milislerle birlikte ön saflarda yer alırken araştırmacı Gregory Waters'ın verilerine göre Savra petrol sahası, Tebni, Karyateyn, Kebabic, Mayadin, Şula, Suhne, Kavm ve Resafa bölgelerinde pusu ve baskınlar sonucu kayıplar vermiştir. Çöl bölgesinin DAESH unsurlarından arındırılması misyonu Rusya yanlısı güçlerle İran yanlısı güçlerin rekabet alanlarından biri hâline gelirken 4. Zırhlı Tümen de bu rekabette yine İran destekli güçler safında yer almaktadır. Buna ek olarak çatışma alanının doğusunda Deyrezzor'da ise bölgedeki rejim güçlerini kontrol eden ve İran destekli milislerle de ekseriyetle koordineli ça-

lısan 4. Zırhlı Tümen, bölgenin İran destekli milisler için güvenilir bir liman olmasına doğrudan katkı sağlamakta ve böylece hem İsrail hem de ABD için istenmeyen bir duruma yol açmaktadır. İsrail ve ABD unsurlarının 2021 içerisinde İran destekli milisleri hedef aldıkları saldırılarda artık Deyrezzor bölgesindeki unsurları da hedef aldıkları göz önüne alındığında 4. Zırhlı Tümen'in gelecekte benzer hava saldırılarına hedef olması şaşırtıcı bir sonuç olmayacaktır.

REJİM KONTROLÜ ALANINDA 4. ZIRHLI TÜMEN

Muhalifler ve terör örgütü DAEŞ unsurlarına karşı muharip güç olmanın ötesinde rejim kontrolündeki bölgelerde de faal olan birliğin görev tanımı bu bölgelerde farklılaşmaktadır. Çok sayıda kontrol noktasına hâkim olarak bu bölgelerde lojistik ve istihbarat ağının önemli bir aktörü hâline gelen 4. Zırhlı Tümen aynı zamanda askerî lojmanların idaresi üzerinden yerel bazda bir güç merkezi hâline de gelmiştir. Ayman el-Dassouky'e göre askerî lojmanların güvenliği ve idaresinden sorumlu olan 4. Zırhlı Tümen hem emniyet güçleri

hem de bölgede lojman inşa faaliyetlerine katılacak sermaye sahipleri üzerinde büyük etkiye sahip konumdadır. Birlik burada elde ettiği gücü de yine söz konusu bölgelerde yerel seviyedeki yöneticilerin seçim ve atamalarına müdahil olmak için kullanmakta ve kendisine sağlam bir hâkimiyet alanı kurmaktadır.

“

4. Zırhlı Tümen unsurları rüşvet, zorla alıkoyma ve fidye, mültecilerin mülklerine zorla bedelsiz/ düşük bedel ile el koyma, istifçilik ve karaborsacılık, yakıt ve sigara kaçakçılığı gibi çok sayıda suçun faili ve kontrol sahibi olmuşlardır. 2021 içerisinde uluslararası kamuoyunun gündemlerinden biri hâline gelen bölgeye Suriye merkezli olarak yayılan uyuşturucu sevkiyatında ise raporlara göre rol alan önemli aktörlerden biri de 4. Zırhlı Tümen'dir.

Askerî gücüyle inşa ettiği siyasi gücü maddi olarak desteklemek zorunda olan Mahir Esad komutası

altındaki birliğin, hâkim olunan bölgelerde illegal kaynak yaratımı hususunda aktif olmasını sağlamıştır. 4. Zırhlı Tümen unsurları rüşvet, zorla alıkoyma ve fidye, mültecilerin mülklerine zorla bedelsiz/ düşük bedel ile el koyma, istifçilik ve karaborsacılık, yakıt ve sigara kaçakçılığı gibi çok sayıda suçun faili ve kontrol sahibi olmuşlardır. 2021 içerisinde uluslararası kamuoyunun gündemlerinden biri hâline gelen bölgeye Suriye merkezli olarak yayılan uyuşturucu sevkiyatında ise raporlara göre rol alan önemli aktörlerden biri de 4. Zırhlı Tümen'dir. COAR tarafından yayımlanan "Captagon, Hashish and the Syrian Narco-State" başlıklı raporda Suriye'de üretilen ve bölgeye dağılan uyuşturucuların bir kısmının 4. Zırhlı

Tümen'in korumasındaki fabrikalarda üretildiği ve 4. Zırhlı Tümen'in bu tesis koruma görevi dışında tedarik zincirinin sağlıklı şekilde işlemesi için rota boyunca görev aldığı iddia edilmektedir.

“

Otoritesini Rusya ve İran'ın doğrudan ve dolaylı (milis yapılar üzerinden) desteği olmadan koruması mümkün olmayan rejim için 4. Zırhlı Tümen'in kapasitesi bölgede oynadığı denge unsuru rol minvalinde olmaktadır.

”

Üretim ve ulaştırmada Hizbullah ve İran destekli diğer milis güçlerle koordineli bir şekilde çalışan birlik bu şekilde Ürdün ve Lazkiye Limanı üzerinden bölgeye yoğun miktarda uyuşturucu madde arz ederek ciddi bir illegal ekonominin dönmesine katkı sağlamaktadır.

Son tahlilde Esad rejiminin parçalanmış ve harap hâle dönmüş ordu unsurlarının dış desteklerle ayakta kalan ve güçlenen iki grubundan biri olan 4. Zırhlı Tümen, rejimin kendini koruma ihtiyacının bir kısmını karşılayabilecek işleve sahip olmuştur. Yine de kendi otoritesini Rusya ve İran'ın doğrudan ve dolaylı (milis yapılar üzerinden) desteği olmadan koruması mümkün olmayan rejim için 4. Zırhlı Tümen'in kapasitesi bölgede oynadığı denge unsuru rol minvalinde olmaktadır. Bu rolün gereği olarak Rusya uzantısı 5. Kolordu'yu sahada dengeleyen birlik hem bu dengeleme sürecinde hem de illegal finans kaynakları yaratma süreçlerinde

Hizbullah başta olmak üzere İran destekli unsurlarla birlikte hareket etmektedir. Bu durum ise İran'ın sahadaki nüfuzunun güç kaybetmeden var olmaya devamının yanında rejimin kalbi Esad ailesi üzerindeki etkisinin de güçlenmesi anlamına gelmektedir.

Suriye'de İran ile rekabet hâlinde olan Rusya'nın bu durumdan hoşnutsuzluğu ise İsrail'in güvenlik endişeleriyle örtüşmekte ve İsrail herhangi bir Rusya tehdidi ve engellemesine maruz kalmadan Suriye'deki İran unsurlarını hedef almaktadır. Tüm bu süreç henüz 4. Zırhlı Tümen'in dış müdahale ile doğrudan hedef alınmasına sebep olmamıştır. Lakin hem bölgedeki 4. Zırhlı Tümen destekli artan İran varlığı hem de gündün güne dillendirilen Suriye merkezli uyuşturucu ekonomisi orta vadede Mahir Esad'ın birliklerinin doğrudan hedef alınmasına yol açabilir. Böylesi bir senaryo ise hem sahadaki muhalif hücreler için hem de rejim içine daha fazla nüfuz etmek isteyen Moskova için fırsatlar yaratabilir. ■

LÜBNAN-KÖRFEZ ÜLKELERİ KRİZİNDE HİZBULLAH FAKTÖRÜ

A. SELCAN ÖZDEMİRCİ CİNAL

Araştırma Görevlisi SAKARYA ÜNİ

“

Başbakan Mikati, Arap ülkeleri ve Batılı devletlerle güçlü ilişkilere sahip olduğu ve bu ilişkileri kullanarak Lübnan ekonomisini içinde bulunduğu darboğazdan çıkarabilecek güce sahip olduğunu ifade ederek göreve gelmişti.

”

Lübnan tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşamaktadır. Nüfusunun yarısından fazlasının açlık sınırında yaşam mücadelesi verdiği ülkede ekonomik problemlerin tetiklediği sosyal ve siyasal kriz her geçen gün büyümektedir. 13 ay süren siyasal kriz Necib Mikati liderliğinde ilan edilen yeni kabineyle gerek piyasalarda gerekse sosyal yaşantı üzerinde göreceli bir rahatlama sürecine evrilmekte birlikte bu olumlu hava uzun soluklu olamadı.

Hatırlanacağı üzere Başbakan Mikati, Arap ülkeleri ve Batılı devletlerle güçlü ilişkilere sahip olduğu ve bu ilişkileri kullanarak Lübnan ekonomisini içinde bulunduğu darboğazdan çıkarabilecek güce sahip olduğunu ifade ederek göreve gelmişti. Hükümet kurulur kurulmaz başta IMF olmak üzere Lübnan, dış borç arayışı için görüşmelere başlamıştı. Ekonomik krizi aşabilmek için hem bölgesel hem küresel aktörlerle ilişkilerini güçlendirmesi gereken Lübnan yeni bir diplomatik krizle gündeme geldi.

KARDAHI'NİN AÇIKLAMALARI VE KÖRFEZ KRİZİ

Lübnan Enformasyon Bakanı George Kardahi'nin daha önce katıldığı bir televizyon programında kendisine Yemen ve Husiler'e ilişkin yöneltilen bir soru üzerine Riyad'ı suçlayan ifadeler kullandığı röportajının 27 Ekim 2021 tarihinde yayımlanması üzerine Lübnan ile Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan arasında oldukça büyük bir diplomatik kriz başladı. "Hizbullah gibi Husiler'in de silahlı bir

örgüt olarak kendi toprağını savunduğunu düşünüp düşünmediğine" ilişkin soruya Kardahi, "Tabii ki toprağını koruyor. Şahsi görüşüm, Yemen'de bu savaşın sona ermesi gerekiyor. Savaş uçaklarıyla evler, binalar, köyler ve şehirler saldırılara maruz kalıyor" yanıtını vermişti. Başbakan Necib Mikati, Kardahi'nin röportajının yayımlanmasının akabinde yaptığı yazılı açıklamayla diplomatik krize engel

olmaya çalıştı. Başbakan Mikati, Kardahi'nin bakanlık görevine başlamadan önce bir televizyon programında Yemen'le ilgili bazı ifadeler kullandığını, bunun hiçbir şekilde şu anki konumunu yansıtmadığı belirtildi. Kardahi'nin açıklamalarının reddedildiği vurgulanırken söz konusu ifadelerin hiçbir şekilde Lübnan'ın Arap ülkeleri ve özellikle Suudi Arabistan ile olan siyasetini yansıtmadığı ifadeleri de yer aldı.

Ancak bu yazılı açıklama Lübnan'ın Körfez ülkeleriyle derin bir diplomatik kriz yaşamasına engel olmadı.

Kardahi'nin bu ifadeleri üzerine Suudi Arabistan, Lübnan'ın Riyad Büyükelçisi Fevzi Kabbara'nın 48 saat içinde ülkesine dönmesini isterken Beyrut'taki Büyükelçisi Velid bin Abdullah el-Buhari'yi istişare için geri çağırdı. Riyad, Lübnan'dan yapılan ithalatı durdurduğunu ve

vatandaşlarının Lübnan'a seyahatlerini yasakladığını açıkladı. Suudi Arabistan resmî ajansı SPA'da yer alan açıklamada, "terörist" olarak tanımlanan Hizbullah'ın, Lübnan devleti adına karar verip ülkeyi kendi projelerini hayata geçirmek için bir üs olarak kullandığı, Lübnan'daki tüm limanları kontrol altında tuttuğu, Suudi Arabistan'ın tüm uyarılarına rağmen Riyad'a ihraç edilen ürünlerin arasında

uyuşturucu sevkiyatının durmadığı aktarıldı. Bahreyn, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) de benzer adımlar geldi. Bahreyn Dışişleri Bakanlığı "Son dönemde Lübnanlı yetkililerin kabul edilemez ve olumsuz tavır ve açıklamaları nedeniyle Lübnan Büyükelçisi Milad Hanna Nemmur'dan 48 saat içinde ülkeyi terk etmesinin istendiğini" açıkladı.

“

Mikati'nin ulusal çıkarları gözeterek ivedilikle bir karar alması teklifine Kardahi'den henüz olumlu bir yanıt gelmiş değil. İstifa etmesinin söz konusu olmadığını söyleyen Kardahi, diplomatik ve ticari krize neden olan açıklamaları bakanlık görevinden önce yaptığını ifade ederek istifa önceleri etmeyeceğini dile getirdi.

”

Kuveyt resmî haber ajansı KUNA, Beyrut büyükelçisinin geri çağrıldığını, Lübnan elçisine ülkeyi terk etmesi için 48 saat süre verildiğini

duyurdu. BAE, diplomatlarını Lübnan'dan çekme kararı aldığını, vatandaşlarına Lübnan'a seyahat yasak getirdiğini duyurdu. Katar'dan ise "Kardahi'nin açıklamalarının kınandığı, Beyrut yönetimine gerekli adımların atılması çağrısı yapıldığı" çıkışı dikkat çekti. Son tahlilde Kardahi'nin açıklamaları üzerine Suudi Arabistan, Bahreyn 29 Ekim, Kuveyt ve BAE 30 Ekim, Yemen ise 2 Kasım'da Lübnan'daki büyükelçilerini geri çağırdı. Başbakan Mikati, Cumhurbaşkanı Aun ile Baabda Sarayı'nda konuya ilişkin yaptığı görüşmeden sonra, diplomatik ve ticari krize yol açan sözleri nedeniyle Kardahi'ye istifa çağrısında bulundu. Mikati, "Enformasyon Bakanı George Kardahi'ye, vicdanına tahakküm etmesi ve popülist sloganlara göre değil ülkenin ulusal menfaatlerine uygun tavır alması çağrımı yineliyorum" dedi. Lübnan'ın, Kardahi'nin şahsi duruşu nedeniyle Körfez ülkelerinin yaptırımına maruz kaldığını ifade eden ve Lübnan'ın Arap dünyasından koparılması girişimlerine değinen Mikati, "Lübnan'ın başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap bağrından koparılacağını düşünenler yanılıyor" dedi.

Mikati'nin ulusal çıkarları gözeterek ivedilikle bir karar alması teklifine Kardahi'den henüz olumlu bir yanıt gelmiş değil. İstifa etmesinin söz konusu olmadığını söyleyen Kardahi, diplomatik ve ticari krize neden olan açıklamaları

bakanlık görevinden önce yaptığını ifade ederek önceleri istifa etmeyeceğini dile getirdi.

Fakat sonrasında yoğunlaşan baskılar neticesinde Kardahi istifa etmiş ve Lübnan-Körfez ülkeleri arasındaki kriz yatıştırılmıştır.

HİZBULLAH'IN ROLÜ

Başbakan Mikati, her ne kadar Kardahi'nin bu açıklamayı bakanlık görevinden önce yaptığını ve şu anki pozisyonu yansıtmadığını söylese de Kardahi daha önce de benzer söylemlerle sansasyon yaratmış bir isimdir. Örneğin, 2011 yılında görev yaptığı MBC kanalında Esad rejimini destekleyen açıklamalarıyla gündeme gelen Kardahi, Arap menşeli televizyon istasyonlarının Suriye hükûmetine karşı komplo kurduklarını ifade etmişti. O dönem kendisine yönelik tepkilerin büyümesi üzerine MBC'deki programlarına son verilen Kardahi, Suriye ve Hizbullah yanlısı yayınlar yapan al-Mayadeen kanalında görev yapmaya başlamıştı. Bir başka ifadeyle Kardahi geçmişten bugüne aynı siyasal pozisyonu koruyan, bu pozisyona yönelik açıklamalarıyla da sık sık gündeme gelen ve Hizbullah'a yakınlığıyla bilinen bir figür olarak yeni hükûmette bakanlık görevine getirildi. Dolayısıyla Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan ile Lübnan arasında yaşanan krizin eski bir açıklamanın yeniden dolaşıma sokulması nedeniyle gerçekleştiğini söylemek yanlış olacaktır.

Krizin başta Suriye iç savaşı olmak üzere bölgede yaşanan gelişmelerde Hizbullah'ın rolüne ilişkin duyulan rahatsızlık ve bu rahatsızlığa eklenen Hizbullah'ın Lübnan içinde

artan siyasal gücüne dair endişelerden kaynaklandığı ifade edilebilir. Zira Hizbullah bölgede Suriye rejimi, İran ve Irak ile yakın ilişkiler kuran uluslararası ölçekte Çin ile ittifak hâlinde bulunan bir Lübnan dış politikası inşa etmeye çalışmaktadır. Bu minvalde Hizbullah ülke içinde siyasi gücünü artırdıkça Lübnan, başta Suudi Arabistan ve ABD olmak üzere birçok küresel aktörün çeşitli dolaylı veya direkt yaptırımlarına maruz kalmaktadır. Körfez ülkeleriyle yaşanan son krizi de bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Nitekim Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Prens Faysal al-Ferhan G20 zirvesinde al-Arabiya televizyonuna verdiği röportajda “Kriz, Kardahi’nin açıklamalarıyla izah edilemez. Çünkü sorun burada daha büyük ve Hizbullah’ın Lübnan siyasi sistemi üzerindeki hâkimiyetinin devam etmesinde yatıyor” ifadeleriyle krizin bizzat kendileri tarafından kişisel bir gelişmeden ziyade Hizbullah üzerinden okunduğunu dile getirmiş oldu.

“
Tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşayan ve sosyo-politik kaosun her geçen gün büyüdüğü Lübnan, bölgesel ve uluslararası aktörlerden ivedilikle maddi yardım elde etmeye çalışıyor. Gerek bölgesel gerek küresel aktörlerse bu yardımı direkt veya dolaylı yollardan Hizbullah’ın iç siyasette artan gücünün dizginlenmesi ve bölgedeki silahlı varlığının kontrol altına alınması şartına dayandırıyor.

FASİT DAİRE

Lübnan’ın içinde bulunduğu sosyo-ekonomik kaos ortamı göz önünde bulundurulduğunda ülkenin bölgesel ve uluslararası aktörlerle her zamankinden daha yakın ve daha olumlu ilişkiler kurması gerektiği aşikârdır. Zira siyasal elitler ekonomik krizden çıkışın

tek yolunun dış yardım olduğu konusunda ısrarcı. Tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşayan ve sosyo-politik kaosun her geçen gün büyüdüğü Lübnan, bölgesel ve uluslararası aktörlerden ivedilikle maddi yardım elde etmeye çalışıyor.

Gerek bölgesel gerek küresel aktörlerse bu yardımı direkt veya dolaylı yollardan Hizbullah’ın iç siyasette artan gücünün dizginlenmesi ve bölgedeki silahlı varlığının kontrol altına alınması şartına dayandırıyor. Sonuç olarak yaşanan son krizin Lübnan’ı büyük bir çıkmaza soktuğu aşikârdır. Ülkede Hizbullah liderliğindeki 8 Mart Koalisyonu’nun artan siyasi gücüne karşın geçmişte Suudi Arabistan ile oldukça yakın ilişkiler içinde olan Müstakbel Hareketi liderliğindeki 14 Mart Bloku kan kaybetmektedir. Saad Hariri ve partisi Müstakbel güç kaybettiğçe Suudi Arabistan’ın Lübnan siyaseti sertleşerek gerginliği tırmandırmaktadır. Son tahlilde Lübnan’da bölge ülkelerinin çoğu tarafından terörist olarak tanımlanan Hizbullah’a ilişkin problemler çözülmedikçe hâkim olan kaos ortamının aşılması pek mümkün görünmemektedir. Ancak ülkede güven telkin eden, gerçekçi projelerle problemleri çözebilecek iradeye sahip, bağımsız, güçlü bir siyasi yapı olmadığından gerek bölgesel gerek küresel aktörlerin Hizbullah’a ilişkin taleplerinin gerçekleşmesi de mümkün görünmemektedir. Bir başka ifadeyle Lübnan bölgesel gelişmelerin etkisinde hapsoldüğü fasit daire içerisinde her geçen gün daha da kaotik bir ortama bürünmektedir. ■

ABU DABİ-PEKİN TİCARİ VE GÜVENLİK İLİŞKİLERİNE WASHINGTON MÜDAHALESİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

Abu Dabi 2030 Ekonomik Vizyonu çerçevesinde 2018 yılında imzalanan anlaşma dâhilinde Cosco şirketine devredilmiştir. Cosco şirketine devredilen terminal işletmesi bağlamında, Abu Dabi'nin Çin'in Bir Kuşak Bir Yol stratejisini desteklediği de ifade edilmektedir. Bununla birlikte, konteyner terminalinin yer aldığı Abu Dabi'nin Halife Limanı'nın da Çin'in Kuşak-Yol girişiminin Ortadoğu bağlamında temel bir noktasını temsil ettiği belirtilmektedir.

”

Ç

in'in Abu Dabi'de bulunan Halife Limanı'nda (Khalifa Port) inşa etmeye çalıştığı askeri yerleşkenin, ABD'nin Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) yaptığı baskılar sonucunda durdurulduğu iddiası siyasi, askeri ve jeopolitik açıdan önemli bir gelişme olarak kayıtlara geçti. Uydu görüntülerinden ulaşılan bilgilere

göre Abu Dabi'nin kuzeyinde Halife Limanı içerisinde Çin'in gemicilik ve lojistik şirketi olan Cosco tarafından idare edildiği ifade edilen konteyner terminalinde devam eden inşaat çalışmalarının sona erdirildiği belirtilmektedir. ABD'nin söz konusu faaliyetleri durdurma kararlılığının oluşmasındaki en büyük etkenlerden birisinin, Cosco

şirketi tarafından idare edilen konteyner terminalinde çok katlı bir binanın inşa edilebileceği bir çukurun yanında, kirişlerin de dikildiğinin tespit edilmesi olmuştur. Bununla birlikte temelde, bu hamlelerin söz konusu askerî yerleşkenin gizliliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilmiş olması ihtimal dâhilindedir.

PEKİN'İN ABU DABI'DEKİ TİCARİ FAALİYETLERİ

Cosco Abu Dhabi Konteyner Terminali, Abu Dabi Limanlar İşletmesi (Abu Dhabi Ports) ile Cosco Gemicilik ve Limanlar Şirketi (Cosco Shipping Ports Limited) arasında Abu Dabi 2030 Ekonomik Vizyonu çerçevesinde 2018 yılında

imzalanan anlaşma dâhilinde Cosco şirketine devredilmiştir. Cosco şirketine devredilen terminal işletmesi bağlamında, Abu Dabi'nin Çin'in Bir Kuşak Bir Yol stratejisini desteklediği de ifade edilmektedir. Bununla birlikte, konteyner terminalinin yer aldığı Abu Dabi'nin Halife Limanı'nın da Çin'in Kuşak-Yol girişiminin Ortadoğu bağ-

lamında temel bir noktasını temsil ettiği belirtilmektedir.

Aynı zamanda yine güneydoğu istikametinde Halife Limanı'na bağlanan Halife Sanayi Bölgesi kapsamında (Khalifa Industrial Zone-KIZAD) Çinli şirketlerin faaliyetleri ve Çin'in 2019 yılından bu yana devam eden 1,7 milyar dolarlık yatırımları da önemli bir noktaya işaret etmektedir. Yakın ilişkilerin bir gereği ve sonucu olarak Abu Dhabi Ports ise KIZAD bünyesindeki Çinli firmalar ile 50 yıllık konaklama projeleri gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda KIZAD içerisinde Çin-BAE Sanayi Kapasite İşbirliği Gösterimi Bölgesi (Industrial Capacity Cooperation Demonstration Zone) bulunmaktadır. 2019 yılında pandemi döneminden önce de Abu Dabi yetkilileri bölgedeki ticari hayatı desteklemek adına 50 milyar BAE Dirhemi büyüklüğünde bir ekonomik paketi hayata geçirmişlerdi. Bunun yanında geçtiğimiz yıllarda, Abu Dhabi Ports, Çinli şirketlerin KIZAD bünyesinde iş yapabilmelerini kolaylaştırmak adına Çin Sanayi ve Ticaret Bankası (Industrial and Commercial Bank of China) ile ve Jiangsu Denizaşırı Yatırım İşbirliği Şirketi (Jiangsu Overseas Cooperation Investment Company) ile anlaşmalar imzalamıştı. Dolayısıyla Pekin'in Abu Dabi limanlarındaki ticari faaliyetleri son dönemlerde artmıştır.

WASHINGTON'IN GELİŞMELERE MÜDAHALESİ

Çin'in, Halife Limanı'ndaki konteyner terminalinde devam eden faaliyetlerin durdurulmasının talep edilmesi konusunda ABD Başkanı Joe Biden'ın mayıs ve ağustos ay-

larında olmak üzere iki defa Abu Dabi Velihaht Prensi Muhammed bin Zayid ile görüşme gerçekleştirdiği ifade edilmektedir. Eylül ayında ise Muhammed bin Zayid ile görüşme gerçekleştiren ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan ve Beyaz Saray Ortadoğu ve Kuzey Afrika Koordinatörü Brett McGurk'ün, ABD'nin konuya ilişkin taleplerini BAE'ye ilettikleri bilinmektedir.

“

Son dönemde ABD karar alıcılarının ve politika yapıcılarının bir süredir Çin'in Körfez'deki varlığının BAE'de yoğunlaşması hasebiyle BAE'ye yönelik siyasi yaptırımları dahi gündemlerine aldıkları ifade edilmelidir. Hatta, ABD'li yetkililerin BAE'li yetkililerden ilk elde Çin'in faaliyetlerinin engellenmesi ve sınırlandırılması konusunda söz aldığı fakat konunun ilerleyen dönemlerde hâlen etkin bir mesele olarak devam ettiği görülmektedir.

ABD'li yetkililerin limanda gerçekleştirdikleri saha çalışmasının ardından da söz konusu inşaat faaliyetlerinin durdurulduğunun iddia edilmesi aynı zamanda ABD'nin BAE'ye olan siyasi baskısını artırdığı anlamına gelebilir. Son dönemde BAE ve Çin arasında artan siyasi, askerî ve ticari ilişkiler, ABD'nin BAE ile ilişkilerinde gerginlik konusu olmuştur. Bilhassa ABD karar alıcılarının ve politika yapıcılarının bir süredir Çin'in Körfez'deki varlığının BAE'de yoğunlaşması hasebiyle BAE'ye yönelik

siyasi yaptırımları dahi gündemlerine aldıkları ifade edilmelidir. Hatta, ABD'li yetkililerin BAE'li yetkililerden ilk elde Çin'in faaliyetlerinin engellenmesi ve sınırlandırılması konusunda söz aldığı fakat konunun ilerleyen dönemlerde hâlen etkin bir mesele olarak devam ettiği görülmektedir. Çin'in BAE'deki ticari-askerî faaliyetlerine karşı gerek Donald Trump gerekse Joe Biden yönetimleri tarafından BAE yetkililerine siyasi baskı yapılmaya devam edilmişti. Bütün bunların yanında, ABD'nin BAE ile siyasi ilişkiler konusunda 50 adet F-35 savaş uçağı ve diğer üst düzey askerî teçhizatların teslimatını da içeren toplamda 23 milyar dolarlık askerî teçhizat tedariki anlaşmasını araçsal hâle getirdiği ifade edilmektedir. Biden yönetiminin bu anlaşmanın süreçlerini yavaşlatabileceği, BAE'ye İsrail'e sağlanan F-35'lerden daha düşük kapasiteli uçaklar sağlanabileceği de BAE'ye yönelik olası yaptırımlar dâhilinde ele alınabilecektir.

ABD'li yetkililer, Halife Limanı'nda Çin'in bir askerî yerleşke kurmakta olduğunu iddia etmekte ve bu süreci en azından bir yıldan bu yana izlediklerini ifade etmektedirler. ABD'nin de Abu Dabi'nin Ez-Zufra bölgesinde -Halife Limanı'na yaklaşık 75-80 km mesafede- askerî yerleşkesinin ve personellerinin bulunması, bölgedeki olası bir Çin askerî varlığını ABD açısından komplike hâle getirmektedir. ABD yetkilileri özellikle BAE ve Çin tarafından limanın kullanımının sadece ticari amaçlarla olduğu ifade edilmesine rağmen, Çin'e ait belirli gemilerin geleneksel olarak askerî istihbarat amacıyla kullanılan gemilerden olduğunu ifade etmek-

tedir. Halife Limanı'ndaki olası Çin askerî yerleşkesinin inşaatının devam ettiğinden BAE'li yetkililerin haberinin olup olmadığı ise yine ABD'nin üzerinde durduğu bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar BAE'li yetkililer, özellikle Washington'daki BAE'nin resmî görevlileri, ülkenin Çin'in bir ileri karakolu hâline gelmesi konusunda ya da bir Çin askerî yerleşkesinin Halife Limanı'nda inşaedilmesine yönelik bir anlaşmanın olmadığından bahsetseler de ABD'li yetkililer tam olarak ikna olmuş gözükmemektedir. Nitekim, yerleşke inşaatının ABD baskıları neticesinde durdurulduğu iddiası da Abu Dabi'nin Pekin'in faaliyetlerinden habersiz olduğu imajıyla ilişkilendirilebilir. Fakat bunun gelişmelerin farkında olmamaktan ziyade, Abu Dabi'nin siyasi bir tercihi olma ihtimali daha güçlüdür.

GELİŞMELERİN GÜVENLİK BOYUTU

2020 yılında ABD Kongresi'ne sunulan "Çin Halk Cumhuriyeti'ne İlişkin Askerî ve Güvenlik Gelişmeleri" raporunda, "Çin'in ordusu askerî gücünü daha uzak mesafelerde yansıtmayı sağlamak için daha sağlam bir deniz aşırı lojistik ve üs altyapısı kurmaya çalıştığı" ifade edilmektedir. Bununla birlikte raporda, Çin'in "Cibuti'deki askerî üssüne ek olarak, Myanmar'da, Singapur'da, Endonezya'da, Pakistan'da, Sri Lanka'da, BAE'de, Kenya'da, Seyşeller'de, Tanzania'da, Angola'da, Tacikistan'da, askerî, deniz ve kara ile ilgili faaliyetlerini güçlendirip genişletecek deniz aşırı askerî lojistik tesis ve yerleşkeleri kurmayı planladığı ifade edilmektedir. Bütün bunlarında yanında ABD'nin raporda yer verdiği önemli

bir nokta da Çin'in Aden Körfezi'nde yoğun olarak devam eden korsanlık-karşıtı faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirdiği operasyonlardır.

“
Çin'in Pakistan ve Sri Lanka'da bulunan limanlarda ticari faaliyetleri ve yerleşkeleri bulunurken, Cibuti'de de askerî üssü bulunmaktadır. Bu ticari yerleşkelerin gerektiğinde Çin donanması adına kullanılabilir olması ABD'yi alarm durumuna geçirmektedir.

”
Meselenin güvenlik boyutuna baktığında, Çin'in Pakistan ve Sri Lanka'da bulunan limanlarda ticari faaliyetleri ve yerleşkeleri bulunurken, Cibuti'de de askerî üssü bulunmaktadır. Bu ticari yerleşkelerin gerektiğinde Çin donanması adına kullanılabilir olması ABD'yi alarm durumuna geçirmektedir. Kamboçya'da 2019 yılında yapılan bir anlaşma dâhilinde, Çin'in askerî kuvvetlerinin bir deniz üssünü kullandığı ifade edilmekte fakat Çin ve Kamboçya otoriteleri tarafından böyle bir anlaşmanın imzalandığı yalanlanmaktadır.

Bu anlamda, Körfez'in de Çin tarafından bu amaçla kullanılacağı ihtimali dolayısıyla ABD'yi teyakkuza geçiren bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'in Ortadoğu ve Körfez ülkeleriyle ticari ilişkilerini yoğunlaştırdığı, aşı diplomasisi çerçevesinde ilişkilerini güçlendirdiği bir dönemde, askerî faaliyetlerinin aynı oranda artması

ihtimali ABD'li yetkilileri böyle bir karar almaya itmiş olabilecektir. Çin aynı zamanda Körfez petrolünün de küresel piyasalardaki en büyük alıcısı konumundadır. Dolayısıyla bu gerçek dahi, Çin'in Körfez ülkelerindeki siyasi ve ticari angajmanlarını askerî angajmanlar ile desteklemek isteyeceğini gösterebilir. Bunun yanında, ABD'nin olası casusluk tehlikelerini ifade etmesine rağmen BAE'nin aynı zamanda Huawei şirketinin altyapısını kullanma kararı da ABD-BAE ilişkilerini Çin üzerinden zedeleyen bir diğer gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerleşke inşaatının durdurulması iddiasının gündeme geldiği dönemlerde, ABD-BAE siyasi ve güvenlik ilişkileri bağlamında ABD tarafından BAE'ye bir mesaj da verildi. Yaşanan gelişmelerle birlikte ABD Bölgesel Güvenlik İşlerinden Sorumlu Dışişleri Bakanı Yardımcısı Mira Resnick, Dubai'de yaptığı açıklamada F-35 savaş uçaklarını ve MQ-9 Reaper insansız hava araçlarını içeren anlaşmanın pürüzsüz şekilde devam edeceğini ve bu konuda BAE yetkilileriyle sıkı ve sağlam bir diyalogun sağlandığını ifade etmiştir. Sonuç olarak, söz konusu açıklamalar BAE'nin Çin ile askerî ilişkilerini sınırlandırması durumunda ABD siyasi, askerî ve lojistik desteğinden mahrum kalmayacağını fakat ilişkilerin sınırlandırılmaması ve çeşitlendirilmesi durumunda ise bu ayrıcalıkların bir yaptırım konusu olabileceğine işaret edebilir. Bu ifadelerin yanında, konuyla ilgili detaylar da ABD Savunma Bakanı Lloyd Austin ve Brett McGurk'un Abu Dabi ziyaretleri sonrasında şekil almaya başlayabilecektir. ■

SUDAN PARADOKSU: KRİZLERDEN ÇIKIŞ MÜMKÜN MÜ?

KAAN DEVECİOĞLU

Araştırmacı ORSAM

“

Bugün Sudan'da yaşananların, Nisan 2019 darbesinden bu yana süregelen geçiş sürecindeki başarısızlıkların halk tabanında oluşturduğu kırımlardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu kırımların merkezinde ise Ömer el-Beşir'e karşı gerçekleştirilen protestolarda da olduğu gibi ekonomik sorunlar vardır. Bu süreçte ekonomide çözülemeyen sorunların yanı sıra Kasım 2020'de imzalanan ve temel olarak ülke içindeki paramiliter güçleri Sudan Ordusu çatısı altında birleştirmeyi öngören Juba Barış Anlaşması siviller arasındaki ittifakı olumsuz etkilemiş; bu da mevcut siyasi krizi derinleştirmiştir.

”

Uluslararası medya ve akademide yoğunlukla darbeler ve iç savaşlar geçmişiyle gündeme gelen Sudan, Nil Nehri'ni mavi ve beyaz olmak

üzere iki kola ayıran nadide coğrafyası, genç nüfusu, zengin tarım alanları, hidrokarbon madenleri ve minerallerinin yanı sıra, Kızıldeniz'e kıyısıyla bölgesel ve küresel aktörler için jeopolitik ve ekonomik bir öneme sahiptir. Ayrıca Sudan

bu coğrafyada iç sorunlarıyla beraber bölgesel krizlerden de etkilenmektedir. Örneğin, Etiyopya'daki Tigray krizinden dolayı Sudan'a mülteci akını yaşanmakta, Etiyopya ile el-Faşaga krizi yeniden tırmanmakta, Mısır ve Etiyopya arasın-

daki Nil anlaşmazlığında İsrail ve ABD'nin dâhil olduğu jeopolitik kıskacın ağına takılmakta ve 2011'de ayrılan Güney Sudan'da yaşanan iç savaşın ise kuzeye olan olumsuz yansımaları hâlâ sürmektedir. Sudan, 25 Ekim sabahına ajansların askerî hareketlilik haberleriyle uyandı. Sudan Başbakanı Abdullah Hamduk ev hapsine alınırken pek çok bakan ve siyasi parti liderleri tutuklandı. Sivil kanadın temsilcileri bu yaşananları "darbe" olarak nitelerken, askerî kanat "devrimi tamamlamak için bir düzenleme" olduğunu ifade etti. Takip eden süreçte basına açıklama yapan Sudan Egemenlik

Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan, siyasi gruplar arasında artan bölünmelere atıfta bulunarak yönetimi devralmanın bir iç savaşı

önlemek için gerekli olduğunu belirtti. Ancak Burhan yeni Egemenlik Konseyini kurmasının ardından artan dış baskının da etkisiyle Hamduk ve diğer siyasilerle anlaşmış; Hamduk'u yeni teknokrat hükûmeti kurması için yeniden başbakan olarak görevlendirse de 25 Ekim'den bu yana protestolarını sürdüren sivil muhalefet bu anlaşmayı tanımamıştır. Bu minvalde, darbenin Egemenlik Konseyinin liderliğini bir sivil teslim etmesine bir aydan kısa bir süre kala gerçekleşmesinden dolayı zamanlaması olayları çok daha karmaşık bir zemine oturtmaktadır. Diğer taraftan sivil muhalefetin protesto gösterilerine devam edeceklerini açıklaması, Hamduk'un "ülkedeki kanı durdurma" argümanına karşı tatmin olmadıklarını işaret etmektedir.

Bugün Sudan'da yaşananların, Nisan 2019 darbesinden bu yana süregelen geçiş sürecindeki başarısızlıkların halk tabanında oluşturduğu kırılmalardan kaynaklandığı söylenebilir. Bu kırılmaların merkezinde ise Ömer el-Beşir'e karşı gerçekleştirilen protestolarda da olduğu gibi ekonomik sorunlar vardır. Bu süreçte ekonomide çö-

zulemeyen sorunların yanı sıra Kasım 2020'de imzalanan ve temel olarak ülke içindeki paramiliter güçleri Sudan Ordusu çatısı altında birleştirmeyi öngören Juba Barış Anlaşması siviller arasındaki ittifakı olumsuz etkilemiş; bu da mevcut siyasi krizi derinleştirmiştir.

SUDAN'DA YAŞANANLARIN ARKA PLANI

Ömer el-Beşir'in Sudan devlet başkanlığından Nisan 2019'da ordu darbesiyle görevden alınmasını takip eden süreçte, Abdulfettah el-Burhan ve Muhammed Hamdan Dagalo gibi askerî liderler başta olmak üzere Geçici Askerî Konsey kurulmuştur. 19 Aralık 2018'de başlayan protestoların koordinasyonunu üstlendiği bilinen ve ülkedeki orta sınıflı ifade eden Sudan Meslek Odaları ise diğer gruplarla birleşerek çatı örgüt olan Özgürlük ve Değişim Güçleri Birliğini (ÖDGB) kurmuş ve bu örgüt Sudan'daki sivillerin tek temsilcisi olarak ifade edilmiştir. Temmuz 2019'da Geçici Askerî Konsey ve ÖDGB arasında mutabakata varılmış; 17 Ağustos'ta parafe edilen anlaşma ile de 39 ay sonunda seçimlerin düzenleneceği geçiş yönetimi (Egemenlik Konseyi) kurulmuştur. Egemenlik Konseyinin 6 sivil ve 5 asker üyesi olmuş; bu kapsamda Konseyin Başkanı el-Burhan, yardımcısı Dagalo ve sivillerin temsilcisi olarak atanan Başbakan Abdullah Hamduk ülkenin ileri gelen üç ismi olmuştur.

Egemenlik Konseyinin kurulduğu 17 Ağustos'tan günümüze Sudan'da ekonomi, dış politika ve toplumsal temelli hızlı bir reform süreci başlatılmıştır. Ancak bu süreçte ekonomik iyileşmeden daha

çok, bir kötüye gidiş yaşanmış ve bunun sonucunda da protesto hareketleri devam etmiştir. Geçiş yönetimi yaşanan ekonomik sıkıntılardan "eski rejimin kalıntıları" diye tabir ettiği toplumsal elitleri sorumlu tutsa da dövizde ve enflasyonda yaşanan ani artışlar, buğday ve yakıt kıtlığı gibi sorunlar halkın günlük yaşamlarını kayda değer oranda etkilemiştir. Ekonomik sınırlılıkları aşmak amacıyla Sudan geçiş yönetimi bir taraftan ülke içindeki kabileler arası gerilimlerin ve uzun yıllardır süren Darfur sorununun çözümüne, diğer taraftan da dış politika konularına yoğunlaşarak uluslararası toplumla barış içinde kalkınmayı arzulayan yeni bir Sudan modelini hayata geçireceği mesajını vermiştir. Geçiş yönetimi, Sudan'ın 1993 yılından beri içinde bulunduğu ABD'nin terörizmi destekleyen ülkeler listesinden çıkarılması için de diplomatik hamleler yapmış; Sudan kamuoyunda çok fazla eleştirilse de İsrail'le normalleşme adımları noktasında inisiyatif almıştır.

ASKERLER VE SİVİLLER ARASINDAKİ GERGİNLİĞİN NEDENLERİ

Sudan'da yaşanan siyasi krizin arka planında iki temel sorun olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi ekonomik krizken ikincisi sivil-asker ilişkilerindeki güven sorunudur. Nitekim Ömer el-Beşir'den devralınan yönetim sürecinde ne ekonomik ne de siyasi istikrar sağlanabilmiş; ekonomi merkezli yaşanan sorunlardan dolayı protestolar ortaya çıkmıştır. Bu minvalde Sudan'da para birimi (Cüneyh/Pound) dolar karşısında

değer kaybetmiş ve sık sık ekmek ve yakıt kıtlığından dolayı kuyruklar oluşmuştur. Ayrıca geçiş hükümeti, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) denetiminde sert ve hızlı reformlar uygulayarak dış finansman çekerek borçları hafifletmeye çalışsa da enflasyon yüzde 400'ün üzerinde rekor seviyelere ulaşmıştır. Sudan'da Ağustos 2019'da imzalanan Anayasa Bildirgesi ile sivil çoğunluklu Egemenlik Konseyi kurulmuş fakat 2020 Kasım'da imzalanan Juba Barış Anlaşması'yla 2022'nin son aylarında planlanan seçimler 2024'e ertelenerek siviller arasında da ayrılıkçı düşünceler ortaya çıkmıştır. Geçiş yönetiminin sivil kanadı ordunun rolünün büyük oranda sembolik olmasını beklerken, ordu elitleri sık sık dış politika ve barış müzakereleri konusunda inisiyatif almış; bu durum da sivilleri son derece rahatsız etmiştir. Diğer taraftan Sudan'da ordu da sivil tarafları kötü yönetim ve gücü tekellemekle suçlamıştır. Bu süreçte muhalefet grupları ve siyasi partilerden oluşan bir koalisyonun, silahlı kuvvetlerin yanında yer alarak sivil kabineyi dağıtmaya çalıştığı da görülmüştür. Geçtiğimiz eylül ayında yaşanan bir darbe girişimi engellense de ekim ayı boyunca Darfur ve Port Sudan eyaletleri başta olmak üzere pek çok bölgeden başkent Hartum'a gelen büyük kabile ve tarikatlar askere destek mitingleri düzenlemiştir. Nitekim bu halk desteği de askerin sivillere karşı elini güçlendiren temel unsurlardan biri olmuştur.

Sudan'daki gerginliklerin temel nedenlerinden bir diğeri de Sudan Ordusunun ve müttefiklerinin 2003'ten bu yana Darfur'daki ça-

tışmada savaş suçları işledikleri yönündeki iddialar üzerine adalet arayışıyla ilgilidir. Uluslararası Ceza Mahkemesi el-Beşir ve diğer Sudanlı şüphelileri yargılamaya çalışırken, sivil kabine şüphelileri iade etmeyi kabul etmiş; ancak Egemenlik Konseyi bunu engellemiştir. Bir diğer nokta da 3 Haziran 2019'da askerî güçlere itham edilen bir olayda (Ramazan Katliamı olarak da bilinir) demokrasi yanlısı göstericilerin öldürülmesine ilişkin soruşturmadır. Bu soruşturmanın sonuçlarının yayımlanmasındaki gecikme, aktivistleri ve sivil grupları öfkeli kılmaktadır. Ayrıca siviller, Juba Barış Anlaşması uyarınca ülkedeki paramiliter grupların Sudan Silahlı Kuvvetleri çatısı altında birleştirilmesi maddesi kapsamına Hızlı Destek Kuvvetleri'nin (HDK) de dâhil edilmesini belirtirken, askerî liderler ordunun gözetimi ve yeniden yapılandırılması için sivilleri lobi yapmakla suçlayarak karşı çıkmaktadır. Nitekim HDK Komutanı Dagalo da HDK'nin parlamento ile kurulduğunu ve şu an ülkede böyle bir yapı olmamasından dolayı ulusal ordu altında yapılandırılmayacağını belirtmektedir.

YABANCI AKTÖRLERİN TUTUMU VE ÖNGÖRÜLER

Bu arka plandan hareketle Sudan'da yaşananlara karşı yabancı aktörlerin rolü de kayda değer anlamda önemlidir. Bu minvalde Burhan ve yardımcısı Dagalo'nun darbe girişimi öncesi yabancı aktörlerle kurdukları temas çizgileri onların yaşananlar üzerindeki etkisi noktasında önemli ipuçları vermektedir. Burhan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Mısır'a ziyaret

gerçekleştirirken Dagalo İsrail ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler üzerine ise ABD'nin Afrika Boynuzu özel elçisi Jeffry Feltman ile birlikte ABD'li diplomatlar görüşme gerçekleştirmiş; girişimden önce ise Feltman Sudan'da darbe girişiminin yaşanmaması gerektiği noktasında uyarıda bulunmuştur. Ayrıca Feltman ile birlikte ABD'li heyetin 25 Ekim gece 03.05'te başlayan askerî hareketliliğe kadar Sudanlı yetkililerle toplantı hâlinde olduğu iddia edilmektedir. Nitekim ABD, darbe girişiminden iki gün sonra askerlere karşı tonunu düşürmüştür.

“

Rusya'nın silah transferlerinin ve özel paralı asker grubu Wagner ile varlık göstermesinin yanı sıra Sudan'da askerî üs açmaya hazırlanması, Çin'in ise burada ABD'nin yıllarca oluşturduğu boşluktan faydalanarak önemli ekonomik ve ticari kazanımlar elde etmesi, Sudan'ın geleceğine dair önemli denge unsurlarına işaret etmektedir.

”

El-Burhan'ı bu girişim noktasında güçlendiren temel motivasyonun içeride belli bir kesimin desteği olduğu söylenebilecekken, bilhassa Mısır ve İsrail'le kurduğu temaların da etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde (BMGK) askerî yönetime darbe girişiminden dolayı yaptırım uygulanması kararının Çin ve Rusya'nın vetosuyla çıkmaması da askerinin onlar tarafından destek gördüğüne işaret etmektedir. Nitekim Rusya'nın silah

transferlerinin ve özel paralı asker grubu Wagner ile varlık göstermesinin yanı sıra Sudan'da askerî üs açmaya hazırlanması, Çin'in ise burada ABD'nin yıllarca oluşturduğu boşluktan faydalanarak önemli ekonomik ve ticari kazanımlar elde etmesi, Sudan'ın geleceğine dair önemli denge unsurlarına işaret etmektedir. Diğer taraftan Fransa ve İngiltere Sudan'da yaşanan olayları sert bir dille eleştirirken, İngiltere'nin Beşir sonrası süreçte atadığı ikinci elçisi, 30 Ekim'de siviller tarafından gerçekleştirilen protestolar sürecinde eylemcileri cesaretlendirici açıklamasının ardından “istenmeyen adam” ilan edilmiştir. Sonuç olarak, bugün el-Burhan'ın başlıca destekçileri Kasım 2020'de Juba Barış Anlaşması'nı imzalayan başta Sudan Kurtuluş Ordusu/ Minni Minnawi olmak üzere diğer Darfurlu isyancı gruplar, karşı olanlar ise sivil kanatta başta Ümmet Partisi olmak üzere diğer partiler ve Sivil toplum kuruluşlarıdır (STK). Dolayısıyla el-Burhan'ın 1969'daki Cafer el-Numeyri veya 1989'daki el-Beşir darbesinin aksine onu destekleyen büyük bir ideolojik hareketin yokluğu Sudan'ın geleceğinde etkili bir figür olmasını zayıflatmaktadır. Diğer taraftan küresel ve bölgesel denk-lemin de el-Burhan'ın girişimini onun özelinde değil, yeni bir sivil yönetimin ihdas edilerek demok-ratik seçimlerin gerçekleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle Sudan'da yaşanan krizlerin siyasi ve toplumsal tarafının askerinin sahnedeki ana aktör olarak çekilmesiyle 1-3 yıl gibi kısa vadede, fakat derinleşen ekonomik krizin 5-10 yıl gibi orta vadede aşılabileceği söylenebilir. ■

RÖPORTAJ

Doç. Dr. Kerim Emil Bitar:

“FRANSA, TARİHİNİN KARANLIK SAYFALARIYLA YÜZLEŞMEKTE BÜYÜK ZORLUK YAŞAMIŞTIR”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

“Macron'un kendisini bir Gaulle-Mitterrandcı olarak tanımlaması ve Nicolas Sarkozy ve François Hollande'ın 2007 ve 2017 yılları arasında uyguladıkları dış politikaları üstü kapalı bir şekilde eleştirmesi önemli bir gelişme olmuştur. Macron, aslında prensip olarak müdahale etme konusunda isteksiz değildir. Ancak kendisi, müdahaleciliğin uygun şekilde uygulanmadığı takdirde oldukça tehlikeli olabileceğini düşünmektedir.”

Abdenmour Toumi: Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Ortadoğu ve Kuzey Afrika politikasını nasıl yorumlarsınız?

Kerim Emil Bitar: Macron, 2017 başlarında cumhurbaşkanlığı seçimlerine adaylığını açıkladıktan kısa bir süre sonra Beyrut'u ziyaret etmiş ve burada 90'lı yıllarda eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından açılışı yapılan ESA İktisat Okulunda ilk önemli dış politika konuşmasını yapmıştır. Bu konuşma, bir dizi konuya değinmiştir. Macron'un o zaman söyledikleri, daha sonra Fransız dış politikasında "Macron Doktrini" hâline gelecek fikrin temel taşları olarak kabul edilebilir. Söyledikleri, Gaulle-Mitterrandcı düşünce oku-

Kimdir?

Kerim Emil Bitar;

Kerim Emil Bitar, Beyrut Saint Joseph Üniversitesinde (USJ) Siyaset Bilimi Enstitüsü müdürü, ENS-Lyon'da Jeopolitik, Diplomasi ve Ortadoğu Çalışmaları alanında öğretim görevlisi, Paris'teki Uluslararası ve Stratejik İlişkiler Enstitüsünde kademli öğretim üyesi ve "L'ENA hors les murs" adlı Fransız aylık dergisinin editörüdür.

luna kendini dâhil etmek istemesini amaçlamıştır. Fransız dış politikasında Gaullo-Mitterrand konsepti, Charles de Gaulle ve François Mitterrand'ın ayak izlerini takip etmenin, Fransa'nın uluslararası arenada her zaman önemli bir sese sahip olması ve ABD dış politikasıyla doğrudan uyumlu olmaması anlamında önemli olduğunu düşünen bir düşünce okuludur. Dolayısıyla Macron'un kendisini bir Gaulle-Mitterrandcı olarak tanımlaması ve Nicolas Sarkozy ve François Hollande'ın 2007 ve 2017 yılları arasında uyguladıkları dış politikaları üstü kapalı bir şekilde eleştirmesi önemli bir gelişme olmuştur. Macron, aslında prensip olarak müdahale etme konusunda isteksiz değildir. Ancak kendisi, müdahaleciliğin uygun şekilde uygulanmadığı takdirde oldukça tehlikeli olabileceğini düşünmektedir.

Macron ayrıca Beyrut'taki konuşmasında, Suriye örneğini öne çıkararak Fransa'nın Beşar Esad rejimini devirmenin ileriki süreçte her şeyin ön şartı olması gerektiğini düşünerek hata yaptığını belirtmiştir. Böylece realpolitik ile idealizm arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Arap devrimlerine değinerek, Fransa'nın barışın tesis edilmesine katkıda bulunmak için Ortadoğu'daki tüm taraflarla görüşebilmesi gerektiğini söylerken, Fransa'nın son yıllarda bu rolü unutmuş olabileceğini ifade etmiştir. Aslında uygun bir denge bulmaya çalışırken, aynı zamanda bazılarının belirli rejimlere karşı sahip olabileceği cezbedicilik ve suçlu cazibelerinden ayrıldığını da ifade ediyordu. Bu bağlamda Macron, bazı Fransız sağcı politikacıların Esad rejimi gibi otoriter rejimlere olan hayranlığına değinmiştir. Macron, asıl amaçlarının

DAEŞ ile savaşmak olduğunu ancak başarısız bir lider olan Esad ile de anlaşma yapmamaları gerektiğini söylemiştir. Macron, Fransız iç siyasetinde olduğu gibi, dış politikada da politikalarını belirlemeye çalışırken “en-meme-temps (aynı zamanda)” stratejisini uygulamış, aynı zamanda büyük idealler ve sahadaki gerçekler arasında bir denge kurmaya çalışmıştır.

Macron, seçilmesinin ardından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bir dizi krizle karşı karşıya kalmıştır. 2019'da benzeri görülmemiş bir halk ayaklanmasıyla başlayan Lübnan krizine yönelik önemli miktarda zaman ve çaba sarf etmiştir. Ağustos 2020'de, Beyrut Limanı'ndaki patlamanın ardından Macron, Fransa'nın Lübnan'ın istikrarına bağlı kalmaya devam ettiğini göstermek amacıyla iki kez Lübnan'a gitmiş ve bağımsız kişilerden

oluşan bir hükümetin kurulmasını teşvik etmek amacıyla Lübnan'daki Fransız girişimlerini artırmıştır. Bununla birlikte, çoğu kişi Macron'un ziyaretini terk edilmiş hissettikleri bir dönemde memnuniyetle karşılamış olsa da Lübnan siyasetinin yerleşik aktörlerinin Batılı politikacıları aldatma ve onlara yalan söyleme yeteneğinin Macron tarafından hafife alındığı söylenebilir. Sonuç olarak, Macron'un Lübnan'daki girişimleri beklenen sonuçları doğurmamıştır.

“

Başlangıçta Fransa, sırasıyla Tunus ve Mısır'daki 2011 devrimlerine katılmayı tercih etmiştir. Ancak Libya örneğinde Fransa aşırıya gitmiştir ve ülkeye askerî olarak dâhil olarak bu minvalde feci sonuçlara yol açmıştır.

”

Abdenmour Toumi: Ahlaki-politik, Fransa dış politikasının doğal bir ilkesidir. Emmanuel Macron'un özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika politikasında sür-realizm değilse de realizmden idealizme geçmesini sağlayan etken neydi?

Kerim Emil Bitar: Gözlemlenen gelişmelerin bir kayma olmadığını, daha çok gerçekçilik ve idealizmi birleştirme girişimi olduğunu söyleyebilirim. Seçildikten kısa bir süre sonra Macron, Fransız dış politikasını bir bakış açısından diğerine kaydırmanın kolay olmadığını fark etmiştir. Bu nedenle Macron, selefleri gibi, birçok kişi tarafından demokrasinin teşviki pahasına istikrara öncelik vermekle

suçlanmıştır. Bunun açık bir örneği, 60.000'den fazla siyasi mahkûma sahip olmasına ve ülkedeki insan hakları durumunun önemli ölçüde kötüleşmesine rağmen Fransa'nın Mısır'daki Abdülfettah es-Sisi rejimini desteklemesidir. Bu nedenle, Fransa'daki bazı insanlar, Macron'un seleflerinin dış politikasını ve hatta kısa vadeli istikrarı mutlak bir öncelik olarak belirleyen 2011 Arap devrimlerinden önce gözlemlenen dış politikasını sürdürdüğünü düşünmektedir. Aynı zamanda Fransa, büyük ölçüde Nicolas Sarkozy'nin kötü organize ettiği askerî müdahalenin sonucunda Libya'daki savaşa da dâhil olmuştur.

Başlangıçta Fransa, sırasıyla Tunus ve Mısır'daki 2011 devrimlerine katılmayı tercih etmiştir. Ancak Libya örneğinde Fransa aşırıya gitmiştir ve ülkeye askerî olarak dâhil olarak bu minvalde feci sonuçlara yol açmıştır. Unutmayalım ki Tunusluların Zeynel Abidin bin Ali rejimini barışçıl bir şekilde protesto etmesi Fransa tarafından olumsuz bir şekilde değerlendirilmiştir. Hatta Fransız bir bakan, parlamentoda devrimi bastırmaya yardım etmek için polis kuvvetleri göndermeyi bile teklif etmiştir. Böylece Fransa, bu yapıyı protesto eden Arap gençliğine destek vermek yerine otoriterliği ön plana çıkarmakla suçlanmıştır. Aynı durum, Mısır'da Fransa'nın Hüsnü Mübarek'in devrilmesi konusundaki hoşnutsuzluğunda görülmüştür. Ancak Hüsnü Mübarek rejiminin devrilmesi ve protestoların bölgesel anlamda çok geniş bir boyuta ulaşmasının ardından Fransa, Mübarek rejiminin devrilmesini kabul etmiştir.

Diğer bir ifadeyle Tunus ve Mısır protestolarındaki atıl duruşu nedeniyle eleştirilince Sarkozy, Libya'da aşırı bir tepki vermiş ve buna bağlı olarak askerî müdahalede bulunmuş olabilir. Başlangıçta Birleşmiş Milletler (BM), tehdit altındaki Bingazi vatandaşlarını korumayı amaçlayan 1973 sayılı kararı kabul etmiştir. Ancak daha sonra Fransa, ABD ve Birleşik Krallık ile birlikte 1973 tarihli BM kararını suistimal edecek şekilde yorumlamıştır. Bu bağlamda karar Sarkozy, Barack Obama ve David Cameron tarafından yazılan ve rejim değişikliğine somut olarak izin verilmesi şeklinde gösterilen bir köşe yazısına konu olmuş ve bu yazı ABD medyasına sunulmuştur. Bu, başlangıçta kullanılan “koruma sorumluluğu” anlayışının çerçevesinden ayrılmak anlamına gelmiştir ve nihayetinde rejim değişikliğini hukuka uygun şekilde aramamıştır. Bunun sonucunda, Tunus ve Mısır'daki devrimler sırasında kullanılmamış sert güç Ortadoğu'ya geri getirilmiştir. Bunun sonuçlarını bugün hâlen hissetmekteyiz.

Libya'ya müdahale klasik bir ikilem olmuştur. Ülkedeki duruma müdahale etmemek korkunç sonuçlara yol açabilir, Muammer Kaddafi'nin ayaklanmayı bastırmasına sebep olabilirdi. Bin Ali ve Mübarek rejimlerinin devrilmesi Kaddafi'yi kızdırmıştır. Dolayısıyla bu durum istikrarsızlığa sebep olmuş olabilir. Öte yandan Libya'ya müdahale, bir parçalanma ve bölünme sürecine yol açması ve maddiyat ve sert gücü yeniden devreye sokması nedeniyle de sorunlar oluşturabilecek bir etkendi. Obama daha sonra bunun başkanlığının en büyük hatalarından biri olduğunu

itiraf etmiştir. Akabinde, Sarkozy ve Cameron'u devrimin sonuçlarını kaldıramadıkları için suçlamıştır.

Abdenmour Toumi: Cezayir ile Fransa arasındaki "anormal" ilişkileri, iki ülke arasında süregelen diplomatik kriz ışığında nasıl değerlendirirsiniz?

Kerim Emil Bitar: Fransa ve Cezayir arasındaki ilişki, Fransız dış politikasının tartışmasız en karmaşık dosyasıdır. Fransa, tarihinin karanlık sayfalarıyla yüzleşmekte büyük zorluk yaşamıştır. Bu bağlamda, en çok değinilen iki dönem Vichy Fransası ve Cezayir Savaşı dönemleridir. Fransız tarihçiler, bu iki dönemi "basitçe üstünden geçilmeyen bir geçmiş" olarak adlandırmaktadır ve sonuçlarının günümüzün siyasetinde hâlâ hissedildiğini ima etmektedir. Bu nedenle Fransa'nın Cezayir ile ilişkilerine gelince, Macron başlangıçta sömürgeleştirmenin insanlık suçu olduğunu söyleyerek Cezayir Bağımsızlık Savaşı konusunda yeni bir sayfa açmaya çalışmıştır. Macron, söz konusu yorumlarından dolayı sağcı Fransızlar tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Ancak Cezayir'de bir ortağının olmadığını ve Cezayir rejiminin demokratik geçiş sürecini başlatmak konusunda hâlâ isteksiz olduğunu fark eden Macron, Cezayir rejimine karşı daha sert sözler kullanmaya başlayarak ikili ilişkilerin bugün görüldüğü gibi bozulmasına yol açmıştır.

Abdenmour Toumi: Lübnan, Irak ve Sudan ciddi bir siyasi ve ekonomik belirsizlikle karşı karşıya. Bu ülkelerdeki durum yakın gelecekte nasıl şekillenecektir?

Kerim Emil Bitar: 2019'dan başlayarak Sudan, Cezayir, Lübnan ve Irak'ta 2011 Arap devrimlerinin ateşini yeniden alevlendirmeyi amaçlayan hareketler görülmektedir. Bu anlamda halkın, sendikaların ve kadın derneklerinin söz konusu ülkelerde önemli yapısal değişiklikleri tetiklemek amacıyla sokaklara çıktığı görülmüştür. Ancak 2011 devriminden farklı bir jeopolitik durumla karşı karşıya kalmışlardır. Şu anda çoğu Arap ülkesinde zafere ulaşan bir karşı devrimin ortasındayız ve Sudan'da son yaşanan darbe, Arap ayaklanmalarına son darbeyi vurmuştur. Bu bağlamda Tunus'taki son siyasi gelişmeleri ve Kays Said'in iktidarı kişiselleştirmesini de dâhil edebiliriz. Artık sadece bir karşı devrim değil, aynı zamanda bir otokrasiye dönüş söz konusudur.

“**Her başarılı devrimin ertesi günü bir karşı devrim başlar. 2013'teki Mısır askerî darbesinin bir dönüm noktası olmasıyla birlikte karşı devrimin her yerde galip gelmesi, 2011'de mevcut olan coşkunun artık kalmadığını göstermektedir. Yalnız bu, karşı devrimin kalıcı olacağını ve devrimlerin ruhunun bir daha ortaya çıkmayacağı anlamına gelmemektedir.**”

Bugün, sözde Arap Baharı'nın başlangıcından 10 yıl sonra, karşı devrimin çoğu ülkede zafere ulaştığını söylemek mümkündür. Ancak bunun geçici olduğuna inanıyorum. Her başarılı devrimin ertesi günü bir karşı devrim başlar.

2013'teki Mısır askerî darbesinin bir dönüm noktası olmasıyla birlikte karşı devrimin her yerde galip gelmesi, 2011'de mevcut olan coşkunun artık kalmadığını göstermektedir. Yalnız bu, karşı devrimin kalıcı olacağını ve devrimlerin ruhunun bir daha ortaya çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Bunun nedeni, çoğu ülkedeki gençlerin hâlâ siyasi değişim yaratmaya kararlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Abdenmour Toumi: Fransa'daki doğru politikacılar ve medya, Eric Zemmour'un Stockholm Sendromu'nu nasıl kırabilir?

Kerim Emil Bitar: Fransa'da önemli bir radikalleşmeye tanık olduğumuzu düşünüyorum. Aslında bugün sağ merkezci politikacılar bile Zemmour'un izinden gitmeye çalışmaktadır ve İslam ve göç konusunda giderek daha radikal önerilerde bulunmaktadır. Eric Zemmour zamanın ruhunu simgelemektedir. Otoriterliğe ve ahlaki düzene dönüş için küresel bir özlem olduğunu anlamış ve oldukça popüler olan, her şeyi medeniyetler çatışması prizmasından bakan bir anlatı benimsemiştir. Bu, yıllar önce fikir tarihçisi Daniel Lindenburg tarafından birkaç kitapta öngörülmüştür. Dolayısıyla, günümüzde sağa doğru siyasi bir kayma vardır. Bunun kırılması zor bir döngü olacağını düşünüyorum çünkü bilhassa bu Fransa'ya özgü bir şey değil, ABD'de Trump ile, İngiltere'de Brexit ile, Brezilya'da Bolsonaro ile ve Hindistan'da Narendra Modi ile görüldüğü gibi küresel bir fenomendir. Sonucunda, tüm dünyada aydınlanma fikirleri saldırı altındadır. ■

MALİK BİN NEBİ: ÖZGÜR OLMAK MI? SÖMÜRÜLMEMEYE ELVERİŞLİ OLMAK MI?

BURÇ ERUYGUR

Araştırma Asistanı ORSAM

“

İslam dünyasında sömürgeleştirilen, işgal edilen ilk topraklardan biri olan Cezayir'in Konstantin şehrinde 1905 yılında dünyaya gelen Malik bin Nebi, kitaplarıyla ve yazılarıyla Afrika'da Fransız sömürgeciliğine karşı en zorlu bağımsızlık savaşını veren Cezayir'in özgürlüğü ve İslam ümmetinin zihni anlamda özgür ve özgün olması için mücadele etmiştir.

”

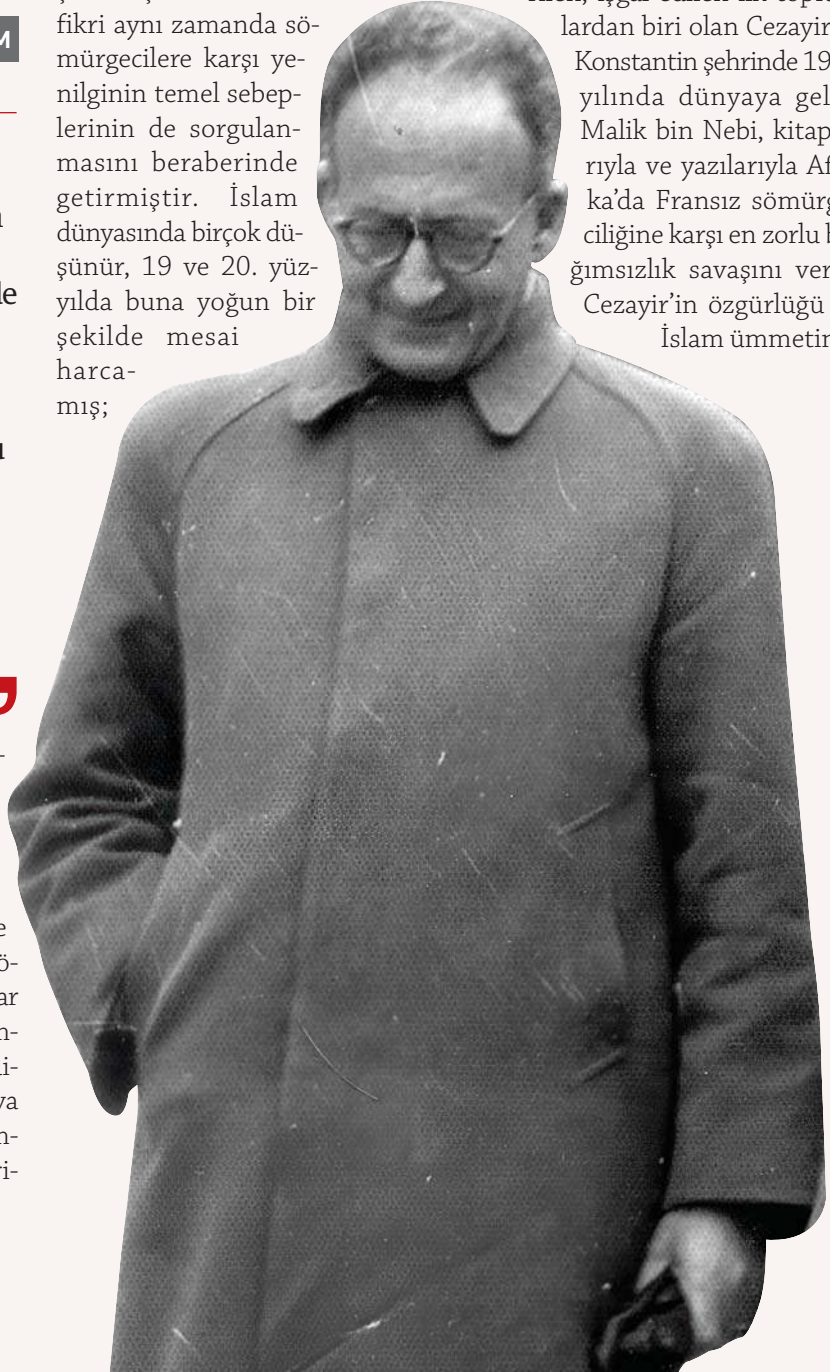
Sömürgeci zihniyetin yıkılmaya çalıştığı Afrikalı, Asyalı ve Amerikalı toplumların yeniden inşası, kurtuluşu için çaba sarf eden birçok entelektüelin dünya tarihinde rolü bulunmaktadır. Bu çaba, sömürgeciliğin sadece maddi amaçlar içermeyen, aynı zamanda toplumları asimile etmeyi de misyon edinen karakteri, sömürülmeye veya asimile edilmeye çalışılan toplumların buna karşı mücadele içeri-

sinde olması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu mücadele fikri aynı zamanda sömürgecilere karşı yenilginin temel sebeplerinin de sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. İslam dünyasında birçok düşünür, 19 ve 20. yüzyılda buna yoğun bir şekilde mesai harcamış;

buna yönelik yazarak, konuşarak, insan yetiştirerek, eğitim kurumları inşa ederek, sebepleri anlamaya-anlatmaya ve kurtuluş çareleri sunmaya çalışmıştır. Bu sebepleri anlamaya çalışan ve kurtuluş için çareler sunan düşünürlerden biri de Malik bin Nebi'dir.

MALİK BİN NEBİ'NİN HAYATI

İslam dünyasında sömürgeleştirilen, işgal edilen ilk topraklardan biri olan Cezayir'in Konstantin şehrinde 1905 yılında dünyaya gelen Malik bin Nebi, kitaplarıyla ve yazılarıyla Afrika'da Fransız sömürgeciliğine karşı en zorlu bağımsızlık savaşını veren Cezayir'in özgürlüğü ve İslam ümmetinin

zihni anlamda özgür ve özgün olması için mücadele etmiştir. Onun hayatının, dünya görüşünün hep bu iki ekseninde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Eğitim hayatına bakıldığında ilk ve orta öğrenimini Konstantin ve Tibisse kentindeki Fransız okullarında geçirmiştir. Bu okullardaki eğitimini tamamladıktan sonra Fransa'nın Paris şehrine taşınmıştır. Burada Bin Nebi, aslen Doğu Araştırmaları Enstitüsünde çalışmayı arzu etmiştir. Ancak bu enstitüye giriş sınavına yaptığı başvuru dinî ve siyasi sebeplerden dolayı geri çevrilince Elektrik Mühendisliği Enstitüsüne giriş yapmıştır. 1935 yılında elektrik mühendisi olan Malik bin Nebi, eğitim hayatı boyunca ve sonrasında Paris'te Sorbonne, Fransız Koleji ve Doğu Dilleri Enstitüsü gibi akademik çevrelerden birçok araştırmacı ve fikir adamıyla tanışmıştır.

Bu süreç içerisinde bir yandan zihin dünyasını diğer yandan kendi hayatını inşa etmeye çalışırken, daha sonra evleneceği Paulette-Hatice Philippon ile tanışmıştır. Bu dönem içerisinde, aynı zamanda Paris'te bulunan bir Hristiyan gençlik derneğine üye olmuş, ardından Fransa'da yaşayan Kuzey Afrikalı gençlerin bulunduğu bir öğrenci derneğine katılmıştır. Burada, o dönem hâlen Fransız himayesi altında bulunan, çoğunluğu Cezayir'den gelen Kuzey Afrikalı gençlere sömürgeci yönetimlere karşı bilinçlenmesini sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Daha sonra, bu çalışmalarını kurumsallaştırmak adına Marsilya kentinde Cezayirli göçmenlerin eğitimi için bir merkez açan Malik bin Nebi, II. Dünya Savaşı'nın başlaması

üzerine Paris'ten 1939'da Cezayir'e geri dönmüştür. Ancak aynı yıl içerisinde Cezayir'de yaşadığı geçim sıkıntısı yüzünden Fransa'ya dönmek zorunda kalmıştır. Dönüşünde Paris'te Kuzey Afrika'nın kurtuluşu adına bir hareket oluşturmaya çalışmış olsa da Fransız yetkililer tarafından tutuklanmıştır. On ay boyunca tutuklu kalan Malik bin Nebi, Fransa'nın sömürgecilik karşıtı akımlara karşı izlediği baskıların yaşattığı kanlı olaylar sonrasında bir kere daha tutuklanmıştır. Fransa şartlarında kültür, medeniyet, yenileşme, kalkınma, sömürgecilik ve bağımsızlık gibi konularda birikim sahibi olmaya çalışan Malik bin Nebi'nin bu bağlamda sömürgeciliğe karşı mücadele etmek için Fransa'da yaşayan Kuzey Afrikalı gençlerin sömürgeci yönetimlere karşı bilinçlenmesini sağlamaya yönelik faaliyetleri, onun baskı altında tutulmasına sebep olmuştur.

Paris'e dönüşünden sonra ülkede verdiği eğitimler ve konferansların sınırlandırılması sonucu hareket

alanı daralan, tutuklanan ve baskılara maruz kalan Malik bin Nebi, 1956 yılında yedi yıl boyunca kalacağı Mısır'a taşınmış ve günümüzde bilinen en ünlü kitaplarını burada kaleme almıştır. Kahire'de kaldığı sürece Arapçasını geliştirerek Suriye, Lübnan, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi Arap ülkelerinde konferanslar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Fransızca yazdığı eserler bu süre içerisinde Arapçaya da çevrilmiştir. Daha önce münhasıran Fransızca çalışmalar gerçekleştiren Malik bin Nebi, bu dönemden sonra çalışmalarını Arapça yürütmüştür. Cezayir'in Fransız sömürgeciliğine karşı bağımsızlığını kazanmasının ardından 1963 yılında ülkesine geri dönmüştür. İlk olarak Cezayir Üniversitesinin rektörlüğüne atanan Malik bin Nebi daha sonra Cezayir Yüksek Öğretim Müdürü olarak görevlendirilmiştir. 1963 yılında aynı zamanda el-Kıyam adında şeriat hükümlerinin uygulanmasını amaçlayan İslami bir dernek kurulmasında öncülük etmiştir.

“

Malik bin Nebi, yazı ve konuşmalarında sık sık sömürgeciliğin ahlak dışı, akıl dışı, insanlık dışı bir olay olduğunu ancak “sömürülmeye elverişli olmanın” daha kötü olduğunu vurgulamaktadır.

”

“SÖMÜRÜLMEME ELVERİŞLİ OLMAYA” İTİRAZ

Akademik görevlerinden 1967 yılında ayrılan Malik bin Nebi, hayatının sonraki yıllarını bağımsız bir şekilde eğitimler düzenleyerek, konferanslar vererek ve yazılar yazarak sürdürmüştür. Bu bağlamda yaptığı çalışmalar, özellikle İslam dünyasındaki fikirlerin kendi içindeki ve küresel boyuttaki konumu üzerinedir. Malik bin Nebi, yazı ve konuşmalarında sık sık sömürgeciliğin ahlak dışı, akıl dışı, insanlık dışı bir olay olduğunu ancak “sömürülmeye elverişli olmanın” daha kötü olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda sömürgeciliğin resmî anlamda yok olmaya başladığı bir dönemde Malik bin Nebi, bağımsızlığını kazanan Müslüman ülkelerine, Arap devletlerine sömürgeye elverişli olmama uyarısı yapmasının yanı sıra sosyolojik olarak sömürgeciliğin elverişli olmasına ve yerleşmesine siyasetçilerin sebep olmadığını, bizzat toplumdaki insanların bunu hazırladığını dile getirmektedir. Dolayısıyla Nebi, sömürgeleşmeye elverişli zihinlere dikkat çekerek zihni bağımsızlığın önemini vurgulamaktadır.

Fransızca ve Arapça kaleme aldığı otuzdan fazla esere sahip olan Malik bin Nebi'nin yazılarını genel olarak fikri dönüşüm, medeniyet problemi, sömürülebilirlik olgusu, kompleksten kurtulma, çağın dinamiklerini yakalama gibi kavramsallaştırmalar üzerinden metodolojik yaklaşımla ele aldığı gözlemlenmektedir. Bu anlamda kendisi gibi aynı coğrafyadan, Mağrip'ten dünyaya iz bırakmış İbn Haldun ile ciddi benzerliklere sahip olduğu belirtilebilir. Öte yandan dini de

bütün ıslah ve diriliş faaliyetlerinin temeli olarak gören Malik bin Nebi, bu bağlamda Müslümanların

Kur'an'ı anlamada hem fitri hem ilmi zevki kaybettikleri için ondan gerektiği şekilde yararlanmalarının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Sorunların temelinde “sömürülebilirlik” olgusunun bulunduğu sıkça atıfta bulunan Malik bin Nebi, insanların ken-

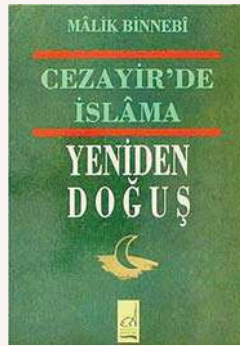
dilerini sömürgeleşmeye mahkûm eden aşağılayıcı iç unsurlardan kurtulduğunda dış etkenlerden kurtulacağına dikkat çekmektedir.

Medeniyet problemi bağlamında toplumsal dönüşüm için önce toplumdaki fertlerin düşüncelerinde değişimin gerektiğine vurgu yapan Malik bin Nebi, Batı'nın ayak izlerini takip etmenin ve çözüm için onların modelini taklit etmenin yanıltıcı olacağını belirtmektedir.

Sonuç olarak Kuzey Afrika'daki bağımsızlık hareketlerine ilham olan ve İslam dünyasında sömürgecilğe karşı özgün bir bakış açısı getiren Malik bin Nebi, Cezayir başta olmak

üzere İslam dünyasının farklı ülkelerinde ilgiyle eserleri incelenen bir isim olmuştur. Malik bin Ne-

bi'nin hayatı boyunca sürdürdüğü sömürgecilik karşıtı duruşu, İslam dünyasındaki zihni ve toplumsal problemlere yönelik getirdiği fikrî altyapısı sağlam, özenle müzakere edilmeye değer görülen çözüm önerileri, başta Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere sömürgecilğe maruz kalan ülkelerin psikolojik ve sosyolojik dönüşümüne katkı sunmaktadır.

“

Malik bin Nebi'nin ifade ettiği gibi sömürülmeye razı olma yönü, bir anlamda bireylerin, toplumların düşünsel olarak özgür ve özgün olma yönünün ağır basması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bunun için de Cezayirli düşünür, sömürülebilir olmamak gerektiğini vurgulamakta ve sömürenlerin ayak izlerini takip ve taklit ederek ilerlemenin faydasız olduğuna inanmaktadır.

”

Sömürgeci zihniyete sahip devletlerin taktik değiştirmek suretiyle günümüzde dahi eski sistemlerini devam ettirme çabasının bireylerin ve toplumların Malik bin Nebi'nin ifade ettiği gibi sömürülmeye razı olma yönü, bir anlamda bireylerin, toplumların düşünsel olarak özgür ve özgün olma yönünün ağır basması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bunun için de Cezayirli düşünür, sömürülebilir olmamak gerektiğini vurgulamakta ve sömürenlerin ayak izlerini takip ve taklit ederek ilerlemenin faydasız olduğuna inanmaktadır.

1967 yılından itibaren ömrünün son yıllarına kadar bu amaçla Cezayir'de her yıl “İslam Düşüncesi Seminerlerini” organize eden Malik bin Nebi, kendisini entelektüel faaliyetlere ve toplumsal dönüşümün inşasına adamıştır. 31 Ekim 1973 yılında yine faaliyetlerini sürdürdüğü vatanı Cezayir'de hayat sürgünü sona eren Malik bin Nebi, başkent Cezayir'in Sidi Muhammed mezarlığında medfun bulunmaktadır. ■

PERSEPOLIS: İRAN'A, DOĞU'YA FRANSIZ OLMAK

DOÇ. DR. SERTAÇ T. DEMİR

Öğr. Üyesi GÜMÜŞHANE ÜNİ.

“

2007 yapımı Persepolis, yedi milyon doları aşan bütçesi ve Cannes Film Festivali Jüri Ödülü dâhil aldığı birçok uluslararası prestijli ödüllerle dikkat çekmektedir. Sinema eleştirmenlerinin de övgüsünü toplayan film, Şah sonrası İslam Devrimi'yle dönüşen hayatları konu almakta ve elbette Batılı pencereden yeni İran'ın bu tartışmalı “radikal” tablosunu yeniden üretmektedir. Pekâlâ gerçekten de İran, böylesi siyah-beyaz bir görünüm altında tümüyle yıkıcı bir atmosfere mi sahiptir? Yoksa bu görünüm, biraz da meseleye Fransa'dan bakınca mı böyle görünmektedir?

”

Bu yazıda analiz edilen Fransız yapımı Persepolis filmi, dokuz yaşındaki Marjane adlı kız çocuğunun gözünden İran'daki keskin sosyo-kültürel değişimi ele almaktadır.

Marjane Satrapi'nin aynı adı taşıyan çizgi romanından uyarlanan bu politik animasyon film, kitap-taki dokusuna uygun olarak siyah-beyaz çekilmiştir. Yönetmenliğini Vincent Paronnaud ve Mar-

jane Satrapi'nin yaptığı 2007 yapımı Persepolis, yedi milyon doları aşan bütçesi ve Cannes Film Festivali Jüri Ödülü dâhil aldığı birçok uluslararası prestijli ödüllerle dikkat çekmektedir. Sinema eleştirmen-

"I WAS THRILLED BY 'PERSEPOLIS,' A BRILLIANT ANIMATED VERSION OF MARJANE SATRAPI'S SPIRITED AUTOBIOGRAPHICAL NOVELS. EASILY ONE OF THE MOST SUCCESSFUL COMIC-BOOK-PAGE-TO-SCREEN TRANSLATIONS I'VE SEEN, FLUID AND INVENTIVE!"
-Lisa Schwarzbaum, ENTERTAINMENT WEEKLY

PERSEPOLIS

A FILM BY MARJANE SATRAPI AND VINCENT PARONNAUD

OFFICIAL FRANCE ENTRY
ACADEMY AWARD®
BEST FOREIGN LANGUAGE FILM

WINNER
CANNES FILM FESTIVAL
BEST FEEZ AWARD 2007

NEW YORK
FILM FESTIVAL
CLOSING NIGHT

BASED ON THE ORIGINAL GRAPHIC NOVEL BY MARJANE SATRAPI

A SONY PICTURES CLASSICS RELEASE. MARI-JANINE ROBERTS and Xavier RIGAUDY present PERSEPOLIS based on the graphic novel "PERSEPOLIS" by Marjane SATRAPI. A film by Marjane SATRAPI and Vincent PARONNAUD with the voices of Chiara MCKENRANI, Catherine DENEGRE, Guillaume DARRIEUX, Simon AZARANI, Goharloo LOPEZ produced by Marc-Antoine ROBERT and Xavier RIGAUDY written and directed by Marjane SATRAPI and Vincent PARONNAUD. Executive producer: Kathleen KEMNEY. Original soundtrack: Olivier BERNET and director Marc JOUSSER. Editing and compositing: Stéphane KONIG. Animation supervisor: Christian BESMARD. First assistant director: Denis WALSCHOWITZ. Second supervisor: Olivier LEBON. Animation studio: PERSEPOLIS in association of JE SUIS BIEN CONTENT/PUMPKIN 3D. A 2.4.7. FILMS production in coproduction with FRANCE 3 CINEMA. THE NEWBORN/MARSHALL COMPANY. FRANCOISE QUENECHEON ANIMATIONS. DRAPHANA DISTRIBUTION. In association with CELLULOID DREAMS. SONY PICTURES CLASSICS. SORCHA BLOOMFACORP and SOFICINEMA with the participation of CENTRE NATIONAL DE LA CINÉMATOGRAPHIE supported by LA REGION ÎLE-DE-FRANCE. LA FONDATION GROUPEAMA. GAN POUR LE CINEMA. LA PROCEPRE. L'ANGOLA.
www.persepolismovie.com www.sonyclassics.com

lerinin de övgüsünü toplayan film, Şah sonrası İslam Devrimi'yle dönüşen hayatları konu almakta ve elbette Batılı pencereden yeni İran'ın bu tartışmalı "radikal" tablosunu yeniden üretmektedir. Pekâlâ gerçekten de İran, böylesi siyah-beyaz bir görünüm altında tümüyle yıkıcı bir atmosfere mi sahiptir? Yoksa bu görünüm, biraz da meseleye Fransa'dan bakınca mı böyle görünmektedir? Acaba filmdeki başkarakter Marjane'nin gözü dediğimiz şey, şahiden İran'ın "içeriden" portresi midir? Bu gözün gördüğü her şey gerçek ve otantik midir? Fransa'nın kadim manipülasyon geleneği bu bakışı ne oranda ve nasıl etkilemiştir? Bu yazı Persepolis filmi takip ederek söz konusu soruların etrafında şekillenmektedir.

FİLME BAŞLARKEN

Film havaalanında başlar. Burası insanları bir mekândan diğerine taşıyan bir geçiş sahası değildir yalnızca. Havaalanı çoğu kez hafızanın ve unutmamanın, maziye geride bırakmanın ve yeni başlangıçlar yapmanın adresidir. Nitekim her seyahat, insanı bir duygudan öteki duyguya savururken; havaalanı binlerce yaşamın kısa bir süreligine de olsa keşiştiği mekândır.

Marjane de filmin henüz başında tam da bir Tahran seferi öncesi, çocukluk hatıralarına kanatlanır. Bu hatıralarda Marjane henüz bir çocuktur. Kendisini şöyle tarif eder: "Hatırlıyorum da çocukluğum olaysız ve huzurlu geçti. Her küçük kız gibi patates kızartması ve ketçaba bayılırdım. Bruce Lee en büyük kahramanımdı. Adidas ayakkabılarım ve iki büyük takıntım vardı. Büyüyünce bacaklarımı traş etmek ve yaşadığımız galaksinin son peygamberi olmak."

Takip eden sahnede kendimizi bir partide buluruz. Batı müziği eşliğinde saçlarını savurarak dans ederken keyifle içkilerini yudumlayan kadınlar ve erkekler eğlenmektedir. Bu sahnedeki her detay, az sonra gösterilecek devrim sonrası İran'ın antitezi olarak konum-

landırılır. Zaten parti de takip eden sahnede, dışarıda "Şah'a Ölüm" diyerek bağırarak insanları sloganlarıyla bölünür. Bu protestocular filmde "kapkaranlık bir kitle" olarak resmedilir. Marjane'nin ailesi de Şah'ın "düşecek" olmasından mutlu ve umutludur. Zira Şah, onlara göre, bir ara cumhuriyet kurmaya meyletmiş sonra İngilizlerin dolduruşlarıyla monarşiyi tercih etmiştir. Dahası, ülkeyi bir yandan modernleştirirken diğer yandan komünistleri hapse atmıştır. Bu durum Marjane'nin dünyasında komünizme dair tutkulu bir ilgi oluşturur. Böylece o da diğerleri gibi, küçük yumruğu havada "Şah'a Ölüm" diyenlere katılır.

ŞAH DÜŞÜNCE

İktidarının son demlerinde demokrasiye yönelme vaatleri Şah'ı

kurtarmaya yetmez. Şah düşer, tutuklular artık birer “kahraman” olarak dışarı çıkarlar. Kendi dışında olan bitene tanıklık eden küçük Marjane hızla politize olur ve renkli hayal dünyası gittikçe kararır. İşler yolunda gitmediğinde peygamberlik idealinin yansıması olarak düşler aleminde “Allah baba”yla görüşür. Bu resmedilmiş tanrı figürü, Batı bakışı için oldukça sıradan ve yaygındır. Bu bakış, en metafizik unsurları bile materyalleştirme, ete kemiğe büründürme, böylece onu tanımlama ve sınırlandırma eğilimine sahiptir. Öyle ki aşkınlığın her türü bu seküler zeminde, olabildiğince dünyevi bir alana, örneğin kimi zaman sanatsal alana indirgenebilir. Dahası, filmin ilerleyen sahnelerinde görüleceği gibi Tanrı, Batı için bitmeyen bir hesaplaşma figürüdür.

“

Marksizm, Marjane'nin ailesinin nazarında, bu olasılıklar içindeki en iyi seçenektir. Fakat böyle olmaz. Seçimlerden İslam Cumhuriyeti galip ayrılır. Marksistlere göre bu normal bir sonuçtur, çünkü halk yeterince aydın değildir ve kendilerini bir arada tutacak milliyetçilik ve din gibi harçlara ihtiyaç duymaktadır. Derken ülkede tutuklanmalar ve dolayısıyla kaçışlar artar. Marjane, düşlerinden ak sakallı Tanrı'yı çıkarır.

”

Şah'ın düşüşü filmin bu ilk bölümünde adil ve özgür bir yaşamın başlangıcı olarak ifade edilir. Sof-

ralarda insanlar sözlerine “Lenin'in buyurduğu gibi” diyerek başlar ve yakın gelecekte halkın efendi olacağını umar. Onlara göre yaşanabilecek hiçbir olasılık Şah yönetiminden kötü olmayacaktır. Marksizm, Marjane'nin ailesinin nazarında, bu olasılıklar içindeki en iyi seçenektir. Fakat böyle olmaz. Seçimlerden İslam Cumhuriyeti galip ayrılır. Marksistlere göre bu normal bir sonuçtur, çünkü halk yeterince aydın değildir ve kendilerini bir arada tutacak milliyetçilik ve din gibi harçlara ihtiyaç duymaktadır. Derken ülkede tutuklanmalar ve dolayısıyla kaçışlar artar. Marjane, düşlerinden ak sakallı Tanrı'yı çıkarır.

REJİM GELİNCE

Devrimden kısa bir süre sonra Irak ile savaş başlar ve şiddet sarmalı genişler. Marjane, “iki yılda hayatımızın yönü tamamen değişti. Ve tabii biz de” der. Şehitlik söylemleri gündelik yaşamı kuşatırken; filmin alt metninde bu detaylar birer “sapkınlık” olarak ikame edilir. Başları kapalı kızlar ellerini hareketle sinelerine vururken bir tür robotlarmış gibi gösterilirler. İçlerinden birkaçı, şehitlik müessesini alay konusu eder. Bu gençlerin başında duran ve onları eğiten diğer kadınlarsa kaba davranışlı ve sert söyleyişli birer “beyin yıkayıcı” olarak gösterilirler. Bir öğretmen şöyle der: “Türban özgürlüğün simgesidir... Kendini teşhir eden kadınlar cehennemden kor ateşinde yanacaklardır.” Burada anlatılan din, tümüyle korkutucu ve caydırıcıdır. Fransa'dan Orta Çağ'a bakıldığında görülen din imgesiyle buradaki din anlatısı arasında neredeyse fark yok gibidir.

Ve gençler, özgürlüğün sembolü olarak işlenirler filmde. Öğretmen bunları anlatırken onlar ayaklarında Nike marka ayakkabı, moda dergilerini incelerler. Batı, özellikle de Fransa tarih, siyaset ve felsefesinin tüm çelişkileri “özgürlük” söyleminde karşılık bulur. Öyle ki özgürlüğün kendisi -tıpkı Amerikan demokrasisi gibi- her şey olmaya müsait kullanışlılığa sahip, zımnen dikta edilen bir değere erişir. Sanki özgürlük insan için değilmiş de insan özgürlük içinmiş gibidir. Film, neden özgürlüğün bu kadar elzem olduğunu biraz da abartılı örneklerle haklılaştırmaya çalışır. Sokaklarda kadınlara eşarplarını düzeltmeye zorlayan, bu olmadığında ağza alınmayacak küfür ve hakaretler eden “Müslüman erkek” tipolojileri yaratılır örneğin. Tüm bu çatık kaşlı, ağzı tükürüklü, gür sakallı tipolojiler, (Batılı bakışta) devrimin gerçekte ne denli tiksindirici olduğu mesajını bedenlerinde taşır.

Bu yeni İran figüründe erkekler, olanca çirkin görünüşleriyle iktidarı temsil ederler. Marjane büyürken, her şeyi böylece izler ve derinden derine kimliğini inşa eder. Gerçekten de insan, kimliğini biraz da böylesi yaralanmaların üzerine kurar. Marjane “Punk ölmedi” yazılı elbisesiyle isyan ve anarşi kültürüne yönelir. Sokaklarda el altından satılan tüm yasaklı albümler içinden o Iron Maiden'ı tercih eder. Yakasında Michael Jackson rozetiyle kısa süre içinde etiketlenir, yakalanır ve kınanır. Bu, onun içinde yaşadığı toplumla bağının iyiden iyiye çözülmesine neden olur. Dışarıda örttüğü saçını, evde dinlediği şarkıların eşliğinde savurur. Marjane, rejimin temsil

ettiği her unsurla mücadeleye kalkışır. Zaman içinde rejimle arasındaki ipler kopma noktasına gelince ailesi onu yurt dışına, bir “Fransız kolejine” göndermeye karar verir. Böylece hikâyeye kaynağına rücu eder.

Film, başladığı yerde Marjane’nin havaalanındaki yerindedir yine. İran’ın dışı olduğu için burası siyah-beyaz değil renklidir. Marjane başındaki eşarbi çıkarır. Sigara yakar. Yine maziye gidip renk döndüğünde Avrupa hikâyesi başlar. Burada birey olarak var olmayı ve sorgulamayı öğrendiği anlatılır.

“

İran’da savaş bitmiştir. Batı’nın iki tarafa sattığı silahlarla yaşamını yitiren bir milyondan fazla insana ne olduğu, bu savaşın neden yapıldığı unutulmuştur. Filmde Tahran, bir mezarlığa benzetilir. Yarım kalan hikâyeler bir türlü tamamlanmaz. Bir zamanlar hangi sebeple olursa olsun terkedilen mekânlar, geri döndüğünde bambaşka yer olur. İnsan mekâna, mekân insana yabancılaşır. Belki de dönüşen tek şey insanın kendisidir.

”

Fakat yine yalnızdır. Kurumsal tüm yapılarla açmazlar yaşar. İran’da yaşamının güçlüklerine rağmen İran’dan uzak kalmanın, daha doğrusu orada yaşanmakta olanlara kayıtsızmış gibi davranmanın sancılarını duyar. Kimlik bunalımı içinde, kendisine “Nere-lisin” diye soranlara, “Ben bir Fransızım” der. Fransız gibi davranır.

Fakat her yaşın getirdiği imtihan ve deneyimlerle savrulur. Aidiyetsizliğinin nişanesi olarak sokaklarda yattığı olur. Bu nedenle yeniden İran’a dönmeye karar verir.

İran’da savaş bitmiştir. Batı’nın iki tarafa sattığı silahlarla yaşamını yitiren bir milyondan fazla insana ne olduğu, bu savaşın neden yapıldığı unutulmuştur. Filmde Tahran, bir mezarlığa benzetilir. Yarım kalan hikâyeler bir türlü tamamlanmaz. Bir zamanlar hangi sebeple olursa olsun terkedilen mekânlar, geri döndüğünde bambaşka yer olur. İnsan mekâna, mekân insana yabancılaşır. Belki de dönüşen tek şey insanın kendisidir. Marjane, “Yurt dışındayken yabancıydım. Şimdi kendi ülkemdeyim ve yine bir yabancıyım” der. Devamlı bir boşlukta salınır. Düşlerine aynı anda hem Tanrı hem Marx girer. “Git ve yapman gerekeni yap. Savaş devam ediyor” derler hep bir ağızdan.

Ne var ki savaşın devam ettiğini söyleyen bu dil, savaşın gizli öznesini örtbas eder. Film, yapıldığı ve alkışlandığı ülkenin ideolojisini

ifşa eder. Bu ideolojiye göre İran, yani mutlak esaret ve cehaletin yurdu olarak gösterilen ama esasında kadim mirasa sahip ülke, kötülüklerle doluymuş gibi ifade bulur. Filmde İranlı ama modern düşüncenin temsili olan anneanne karakteri bu ifadeyi destekler. Ona göre örtünmek bağnazlık, evlenmekse esarettir. İtaat, olumsuz kavramların en olumsuzudur. Din, yaşamı kendi hayrına tanzim eden erdem ve ahlak kaideleri değil de tümüyle günah ve cezalandırmaya eş, marjinal bir regülatördür. İran veya herhangi bir Doğu ülkesi, renkli Avrupa resminin aksine, grileri olmayan siyah-beyaz bir tatsızlıktır. Sonuç olarak bu açıdan Persepolis kısmen “içeriden” bir tanığın kaleminden ve kamerasından izler taşısada da filmin ruhuna sinen duyguda Doğu’nun ötekileştirildiği ve yüzeysel biçimde çirkinleştirildiği bir coğrafya olarak karşılık bulur. Pekâlâ bu portrenin içinde hiç mi gerçek payı yoktur? Elbette vardır. Ama bu doğru, onu takip eden tüm yalanların meşruiyet aracından başka bir şey değildir. ■

ETKİNLİKLER

Kasım 2021

**THE FUTURE OF SYRIA:
TURKISH AND US
PERSPECTIVES**

/// 15 NOVEMBER 2021 ///

14:00-16:00 PM | JW MARRIOTT ANKARA
Ankara Exhibition Hall

Opening Speech

Moderator

Keynote Speaker

Speakers

Ahmet Uysal
Ismail Numan Telci
James Jeffrey
Joel Rayburn
Oytun Orhan
Andrew Tabler
Richard Outzen

PANEL

Tarih: 15 Kasım 2021

Yer: JW Marriott Hotel/Ancyra Exhibition Hall

Moderatör:

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
ORSAM Başkan Yardımcısı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Ahmet Uysal
ORSAM Başkanı

James Jeffrey
Eski ABD Suriye Özel Temsilcisi

Joey Rayburn
Eski ABD Suriye Özel Temsilcisi

Andrew Tabler

The Washington Institute Yakın Doğu Çalışmaları Uzmanı

Richard Outzen

ABD Dışişleri Bakanlığı Eski Suriye Başdanışmanı

Oytun Orhan

ORSAM Levant Çalışmaları Koordinatörü

ORSAM, 15 Kasım 2021 tarihinde "Suriye'nin Geleceği: Türkiye ve ABD Perspektifi" başlıklı panel düzenlemiştir. ORSAM Başkanı Prof. Dr. Ahmet Uysal ve James Jeffrey'nin açılış konuşmalarının ardından Doç. Dr. İsmail Numan Telci'nin moderatörlüğünde konuşmacılar konuya ilişkin görüşlerini sunmuşlardır. Panel soru-cevap kısmının ardından sona ermiştir.

KONFERANS

Tarih: 10 Kasım 2021

Yer: ORSAM Konferans Salonu

Moderatör: Bilgay Duman

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

Konuşmacı:

Aydın Maruf

İKBY Oluşumlardan Sorumlu Bölge Bakanı ve
Irak Türkmen Cephesi Yürütme Kurulu Üyesi

KONFERANS

**IRAK'TA SEÇİMLER
VE TÜRKMENLERİN DURUMU**

AYDIN MARUF
Irak Türkmen Cephesi Yürütme Kurulu Üyesi

BILGAY DUMAN
ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

10 KASIM 2021

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Bilgay Duman'ın moderatörlüğünde, İKBY Oluşumlardan Sorumlu Bölge Bakanı ve ITC Yürütme Kurulu Üyesi Aydın Maruf 10 Ekim 2021 tarihinde Irak'ta yapılan parlamento seçimlerinin hem Irak hem de İKBY açısından değerlendirmesini yapmıştır. Öte yandan Bakan Maruf, Türkmenlerin Irak'taki durumu, İKBY'deki son gelişmeler, terör örgütü IŞİD'in son saldırıları ve güvenlik durumu hakkında katılımcıların sorularını yanıtlamıştır.

ETKİNLİKLER / Kasım 2021

KONFERANS

Tarih: 19 Kasım 2021

Yer: ORSAM Konferans Salonu

Moderatör: Bilgay Duman
ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü

Konuşmacı:

Erşat Salihî
Irak Türkmen Cephesi Kerkük Milletvekili

ORSAM Irak Çalışmaları Koordinatörü Bilgay Duman'ın moderatörlüğünde, ITC Kerkük Milletvekili Erşat Salihî, seçimlerin ardından Irak siyasi alanından beklentilerin yanı sıra Kerkük'ün seçimlerin ardından beklenen durumu hakkında değerlendirmelerini sunmuştur.

ORTADOĞU SEMİNERLERİ Güz Programı 2021

Tarih ve Yer:

16-23 Ekim 2021 (İstanbul & Çevrim İçi)

6-13 Kasım 2021 (Ankara & Çevrim İçi)

ORSAM tarafından her yıl düzenlenen Güz Seminerleri, ülkemizde koronavirüs pandemisinin etkilerinin azalmasıyla yüz yüze ve çevrim içi olarak 16 Ekim'de başlamıştır. Bu kapsamda 8 farklı semineri barındıran program, katılımcılarımıza, İstanbul ve Ankara'da alanında uzman hocalarla yeniden bir araya gelme fırsatı sunmuştur.

ortadoğu analiz uluslararası siyaset dergisi

ORTADOğU ANALİZ DERGİSİ ABONELİK FORMU

Adı/Soyadı :

T.C. Kimlik No. :

Kurum Adı :

Adres :

İl/İlçe :

Telefon :

Gsm :

E-Posta :

Tarihi :

Abonelik Tipi : 1 Yıllık Abonelik 165 TL (KDV dâhil)

- Dergimiz ayda bir olmak üzere yılda toplam 12 sayı yayınlanmaktadır.
- Abonelere kurumumuzun analiz, rapor vs. yayınları da dergi ile ücretsiz olarak gönderilecektir.

Hesap Adı : ORTADOğU ARAşTIRMALARI DERNEğİ İKTİSADİ İşLETMESİ
řubesi : Ziraat Bankası Mustafa Kemal
TL Hesabı : IBAN TR 0500 0100 2486 8886 2022 5001

Yukarıda bilgileri verilen hesaba abonelik ücretini yatırdıktan sonra formu eksiksiz doldurarak dekont ile birlikte abonelik@orsam.org.tr adresine e-posta gönderiniz.
Banka açıklama kısmına (ad-soyad) eklemeyi unutmayınız.

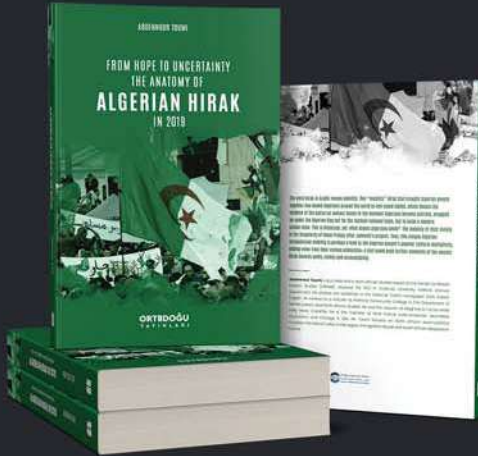
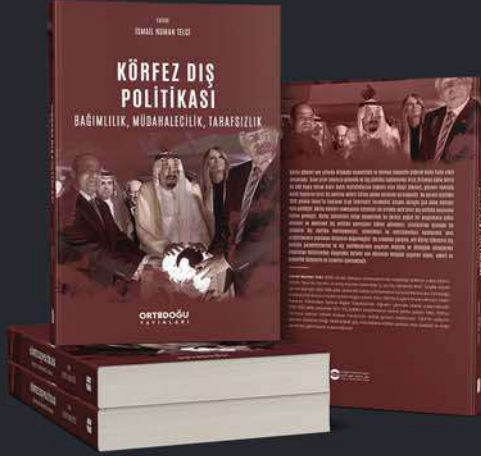

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sk. No: 3 Çankaya / Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr /orsamorgtr

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRIKA & KÜRESEL ANALİZLER

Haberler | Görüş | Röportaj | Odak

menaaffairs.com

The screenshot displays the MenaAffairs website interface. At the top, the logo and navigation menu (HOME, NEWS, OPINION, INTERVIEW, FOCUS, MULTIMEDIA) are visible. The main content area is organized into several columns:

- INTERVIEW**: Features three articles with portraits of Prof. Abdel-Fattah Madry, Asst. Prof. Imran Ashraf, and Prof. Khattar Abou Diab, discussing topics like the PAVS, Afghanistan, and Hezbollah.
- NEWS**: A grid of 12 articles with small images and headlines, including "Turkey, Qatar sign 15 new agreements to develop bilateral ties", "Nuclear talks in Vienna to resume on Thursday", "Motorcycle bomb explosion kills at least four civilians in Raara city center", and "EU High Representative rejects normalization with Assad regime".
- OPINION**: Contains three opinion pieces such as "Turkey-UAE relations and normalizations in the Gulf in light of MBZ's meeting in Ankara" and "Towards a new normalization between Turkey and the UAE".

Each article includes a small image, a headline, a byline, and a date. The layout is clean and professional, typical of a news website.